

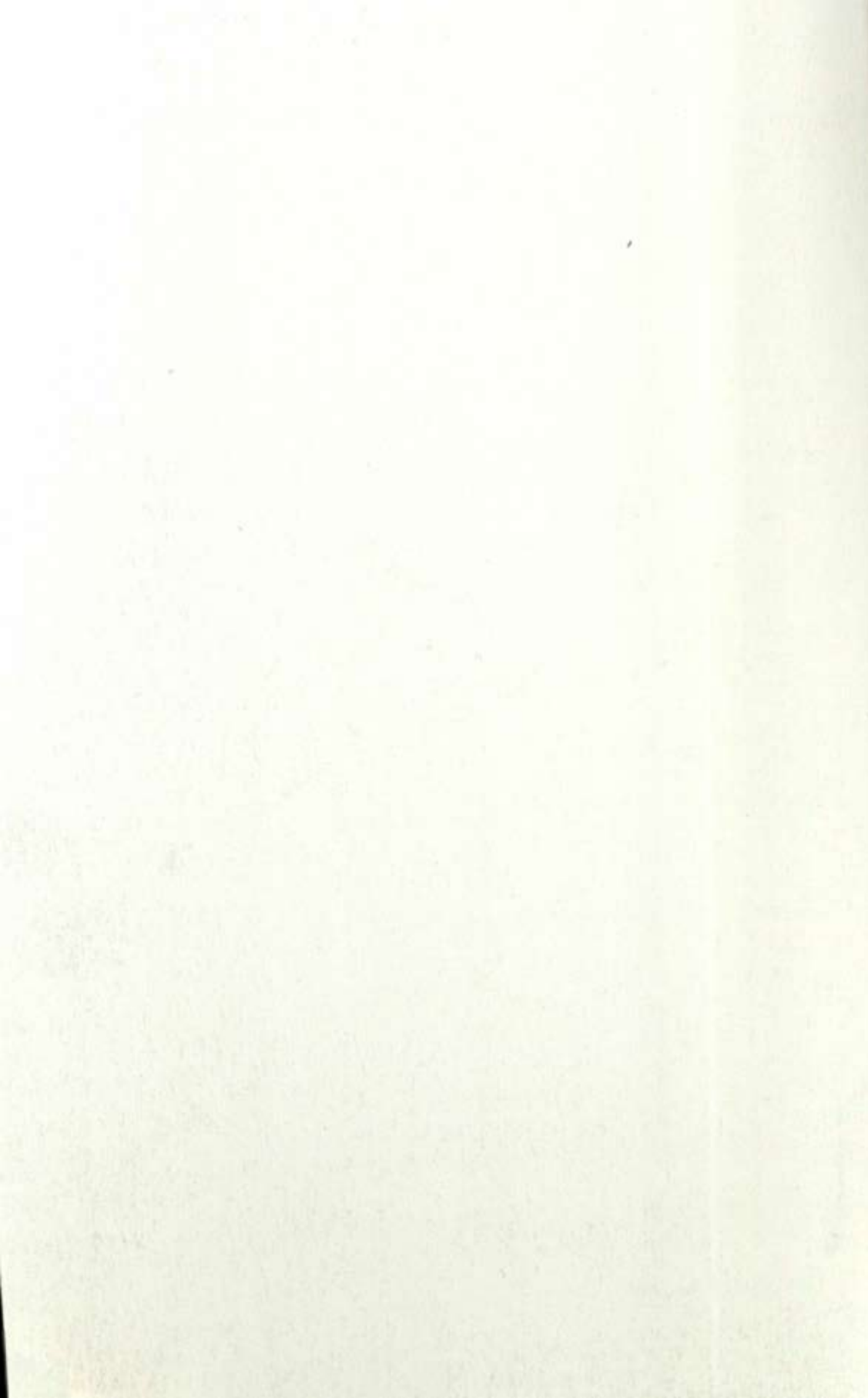
Tosyavizâde
Dr. RİFAT OSMAN

EDİRNE REHNÜMASI (EDİRNE ŞEHİR KILAVUZU)

Yrd. Doç. Dr. Ratip KAZANCIGİL

EDİRNE VALİLİĞİ
KÜLTÜR YAYINLARI

EDİRNE KİTAPLIĞI: 4

Edirne Kitaplığı Danışma Kurulu
(Kültür Konseyi adına)
Kurul Başkanı
Dr. Metin Eriş

Kurul Üyeleri:
Prof. Dr. Cevdet Küçük
Prof. Dr. Korkut Tuna
Prof. Dr. Kâzım Yetiş
Prof. Dr. Selçuk Mülayim
Prof. Dr. Ahmet Vefa Çobanoğlu
İrfan Özcan

EDİRNE REHNÜMASI
Tosyavizâde Dr. Rifat Osman

Osmanlı Alfabesinden Günümüz Diline Aktaran
Yrd. Doç. Dr. Ratip Kazancıgil

Kitap Tasarımı
Enes Teslim

Üçüncü Baskı
Mart 2013 / İstanbul

ISBN 978-605-149-016-8

Baskı Cilt
Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş.

Tüm hakları Edirne Valiliğine aittir.

EDİRNE
REHNÜMASI
(Edirne Şehir Kılavuzu)

Dr. RİFAT OSMAN

Osmanlı Alfabesinden Günümüz Diline Aktaran
Yrd. Doç. Dr. Ratip Kazancıgil

Trakya Üniversitesi
Merkez Kütüphanesi
DN 0109367

(ادرنه رهنمایی ۷۶۳ - ۱۳۳۷ هجری سنه لری)

از

طوسییه وی زاده

دوقوتور رفیعست عثمان

متقادر طیب بیگاشی

ادرنه

۱۳۳۶ - ۱۹۲۰

ولایت مطبعه سی

İ Ç İ N D E K İ L E R

Önsöz / 7

Takdim / 8

Takdir, Teşekkür, Sunu / 9

Açıklama / 11

Tosyavizâde Rifat Osman / 14

Başlangıç / 21

Abdurrahman Hibri'nin "Enis-ül Mûsamirin"
adlı eserinin önsözünün özet çevirisi / 22

Birinci Kısım / 25

Coğrafi Bilgiler / 26

Tarihî Bilgiler / 26

Edirne'de Osmanlılar / 27

Eski Edirne Kalesi / 29

Fetihten Sonra Edirne / 29

Edirne Mahalleleri / 31

İkinci Kısım / 49

Camiler ve Mescitler / 50

Yıldırım Bayezid Camii / 50

Eski Cami / 51

Muradiye Camii Şerifi / 53

Darü'l Hadis / 54

Üç Şerefeli Camii / 56

Sıttı Sultan Camii / 58

Bayezid-i Veli Camii Şerifi / 59

Bimaristan / 60

Medrese-i Etibba / 60

Lari Abdulhamid Çelebi Camii / 61

Sultan Selim Camii / 62

Üçüncü Kısım / 69

Hükümet Konağı / 70

Kumandanlık Dairesi / 71

Belediye Dairesi / 74

Evkaf Dairesi / 74

Polis Müdürlüğü / 75

Cemaat-ı İslâmiye Dairesi / 75

İttihat ve Terakki Kulübü / 76

Kadri Mehmet Paşa / 76

Hacı İzzet Paşa / 77

Belediye Hastahanesi / 78

Köprüler / 81

Hanlar / 83

Hamamlar / 83

Çarşılar / 84

Reşadiye Bahçesi / 84

Maarif Bahçesi / 85

Edirne Şehrinin Su Yolları Çeşmeleri / 85

Askerî Binalar / 88

Balkan Harbinde Edirne / 92

Tartışma / 97

Okullar / 99

Edirne Sarayı ve Köşkleri / 102

Dördüncü Kısım / 113

Edirne'den Çıkan ve Burada Vefat Eden Osmanlı Ünlüleri / 114

Lûgatçe / 135

Kaynakça / 142

Önsöz

Rehnuma'lar, güncel söyleyişle 'şehir rehberi' durumundaki çalışmalar, bir şehrin bir bakıma özenle tasvir edilmiş büyük bir resmi veya o tarihte çekilmiş çok değerli bir fotoğrafı sayılmalıdır.

Edirne Rehnuması, Edirne tarihinin en zorlu, en karmaşık, en dramatik yıllarını, güzeller güzeli bir Osmanlı başkentinin iki kez işgale uğradığı yılların hemen sonrası, Cumhuriyete hazırlandığı günlerini anlatmaktadır.

Üzerinden bir asra yakın zaman geçtikten sonra, Edirne Rehnuması'na yeniden göz attığımızda; yüreği vatan sevgisiyle dolu bir Türk aydınının hassasiyetleriyle yaşadığı Edirne'ye olan buram buram sevgisini gözlemlemekteyiz.

Hatırlanacağı gibi Dr. Rifat Osman Bey, iyi yetişmiş bir Osmanlı münevveridir; eserinde kullandığı lisan da tabii olarak 1920'lerin Osmanlıcasıdır. Kitabın metni, gelişen süreçte Türkçe'mizdeki sadeleşmenin de etkisiyle günümüz gençliği açısından anlaşılması oldukça zor bir metindir. Değerli Edirne büyüğü Ratip Kazancıgil ve değerli bilim adamı Dr. Metin Eriş'in katkılarıyla söz konusu metni daha anlaşılabilir hâle getirdik.

İnanıyoruz ki zengin bir Edirne Kitaplığı'nın içerisinde Edirne Rehnuması'nın seçkin ve özel bir yeri olacaktır.

Öten yandan kendimize biçtiğimiz 'Edirne'nin dününü bugünlere aktarmak' misyon ve hedefimiz açısından da söz konusu kitap, önemli bir unsur ve zenginliktir de.

Edirne Rehnuması bu bağlamda bir tür 'Edirne Güzellemesi' de sayılmalıdır.

1920 yılında hazırladığı çok değerli Edirne Rehnuması eseri dolayısıyla Dr. Rifat Osman'a Allah'tan rahmet diliyor; söz konusu eseri günümüz okurlarıyla buluşturan çok değerli Edirneli büyüğüm Dr. Ratip Kazancıgil ile ömrünü Türk kültürüne vakfetmiş çok değerli dostum ve ağabeyim Dr. Metin Eriş'e çok teşekkür ediyorum.

Hasan Duruer

Edirne Valisi

25 Mart 2013 Edirne

Takdim

Eserin yeni baskısının Edirne Valiliği Kültür Yayınları arasında yayınlanması konusunda Sayın Dr. Ratip Kazancıgil'in mutabakatları dolayısıyla kendilerine Őkranlarımızı sunarken yeni baskıda unutulmaması gereken bir önemli husus bir önceki baskının takdir, teşekkür, sunu yazılarıdır.

Ayrıca Dr. Rifat Osman beye 1994 yılında " Edirne Rehnüması " yayına hazırlayan Dr. Ratip Kazancıgil'in eser ve kedilerinin çalıŐma sırasında ihtiyar ettikleri metodu belirten açıklamalarını da aynen satırlarımıza almayı bir vefa borcu kabul ettiğimizi belirtmek isteriz.

Bu alıŐma hazırlıkları sırasında "Edirne Rehnüması" adlı eserin H.1336 / M. 1920 tarihli nüshasını teminle kitabın ilk baskısında bulunmayan resim ve krokilerden imtina ederek sadece orijinallerinin yer alması için gayretlerini esirgemeyen Prof. Dr. Ahmet Vefa obanoğlu'na da teŐekkürlerimizi bir borç biliriz.

Kültür Konseyi Derneği

TAKDİR

Babam Dr. Rifat Osman Tosyavizâde'nin "Edirne Rehnüması" adlı eserini günümüz diline ve yazısına çevirmiş olan Dr. Ratip Kazancıgil'e ve eserin basılıp yayılmasını sağlayan Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Başkanı Ender Bilar ve yönetim kuruluna bu davranışlarından dolayı teşekkür ederim.

Rahmetli babamın ruhunun da bu vesile ile şâd olacağından eminim. Onun hayattaki tek vârisi olarak eserin günümüze kazandırılmış olması beni ayrıca mutlu kılmaktadır.

İlgililere çalışmalarında başarılar dilerim.

Mihrinaz Umural

TEŞEKKÜR

Önce, bu eserin günümüz dil ve yazısına çevrilerek yeniden yayınlanmasına izin veren Dr. Rifat Osman Bey'in hayattaki varisi olan saygıdeğer kızları Mihrinaz Umural hanımefendiye sonsuz şükranlarımı sunarım.

İkinci olarak eserin fotoğraflarını çeken Sayın *Prof. Dr. Murat Tuğrul'a*, ve *Tayyip Yılmaz* ile eserin yayıma hazırlanmasında hizmeti geçen İl Halk Kütüphanesi Müdür Yardımcısı ve Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Başkanı *Ender Bilar* ve dernek yönetim kurulu üyelerine sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Dr. Ratip Kazancıgil

SUNU

Osmanlı imparatorluğuna 92 yıl başkentlik yapmış Edirnemiz, tarihi, doğal ve kültürel zenginlikleri açısından ender bulunan illerimizdendir.

Sahip olduğu bu zenginliklerin bir kısmı korunarak 20.yüzyıla kadar gelmiş, bir kısmı da tarihî akışın içerisinde yok olmuştur.

Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi olarak yayınladığımız bu eser, Edirne'miz Tosyavizâde Dr. Rifat Osman in kaleminden anlatılmaktadır. Bugün sahaflarda milyonlarca liraya satılıp alıcı bulan bu eser, *Dr. Ratip Kazancıgil* tarafından günümüz dil ve yazısına çevrilerek Edirne'nin kültür hayatına kazandırılmıştır.

Bu değerli eserin yayınlarımız arasında çıkmasına izin veren Dr. Rifat Osman'ın kızı Sayın Mihrinaz Umural hanımefendiye ve eseri günümüz Türkçe'sine çevirip kitabın satışından elde edilecek geliri derneğimize bağışlayan Sayın Dr. Ratip Kazancıgil'e teşekkür eder, eserin kültür hayatımızda büyük bir boşluğu dolduracağı inancıyla saygılarımı sunarım.

Ender Bilar
Edirne Şube Başkanı

Açıklama

Farsça bir birleşik sıfat olan "Rehnüma" sözcüğü, Türkçede "Yol gösteren", kılavuz, anlamına gelir. Zaten yazar, başlangıç bölümünde bu eseri yazmakta amacının Edirne'yi yerli ve yabancılara anlatmak, tanıtmak olduğunu belirtmektedir. Ancak, 1920'li yıllarda yurdumuzun ve toplumumuzun içinde bulunduğu sıkıntılı dönemi ve Edirnenin uluslar arasında el değiştirip pazarlık konusu edildiği acılı günleri hatırlayarak diyebiliriz ki, bu eser, büyük bir vatansever olan yazarın, Edirnenin Türklüğünü Cihana haykırmak için kaleme aldığı bir heyecanın ürünüdür. O sıkışık dönemde yazılıp basılması da bu yorumumuzu güçlendirir kanısındayım.

Edirne Rehnüması, 1920 yılında Edirne Vilayet matbaasında 500 adet basılmıştır. Her cilt, yazarın "Mehmet Rifat Osman" adıyla kazılı mühür ile mühürlenmiştir. Eski Türk alfabemizle basılmış olan eser 120 sayfalık metinle 16 sayfalık ek bölümden oluşmaktadır.

Aradan geçen 74 yıl içinde bu pek değerli eserin büyük bir sayısı yok olduğu gibi, elde kalmış olanların da genç kuşaklar tarafından okunup anlaşılması mümkün değildir. Çünkü, yazarın dili, Osmanlıcadır.

Bu yazı ve dil yeni kuşaklara, bilmedikleri bir yabancı dil kadar yabancılaşmış olup ancak uzmanlar tarafından okunup anlaşılabilir. Bu gidişle de artık dedelerimizin mezar taşlarını okutabilmek için dış ülkelerden Türkologlar getirmemiz gerekeceğini söylemek, ileri bir görüşlülük sayılmamalıdır.

Edirne Rehnüması, 1971-1972 yıllarında değerli gazeteci yazar rahmetli Rıza Ataktürk'ün girişimiyle "**Edirne Sesi**" gazetesinde yine değerli öğretmen ve yazar Lâtif Bağmen'in kalemiyle çevrilerek tefrika ettirilmiştir.

Ne yazık ki, bu çeviri sadece yazı yönünden yapılmış olup, dil aynen bırakılmıştır. Bir ara merhum Ataktürk benden son bölümü çevirmemi isterken kendisine, izin verirse dilini de çevirmeyi önerdi isem de: "Baştan öyle başladı, sonunu değiştirmeyelim" dedi ve öyle yazıldı.

Sonuçta, görüldü ki, çeviri, istenen amaca ulaşamadı, bu yüzdendir ki, eserin hem yazısını, hem de dilini, çevirip genç kuşaklara armağan etme amacıyla yeni baskı hazırlanmıştır.

Çeviride, orijinal metne bağlı kalmaya büyük ölçüde özen gösterilmiştir. Ancak, bazı baskı hataları için pek az olarak açıklama veya düzeltmeler yapılmıştır ki, onlar da sayfa altı inmelerde veya metin arasında "R.K" harfleri ile belirtilmiştir. Sadece, bazı tarihî deyim ve terimler, orijinalliklerini yitirmemeleri için aynen alınıp, bunlar için çevirinin sonuna bir lügatçe eklenmiştir.

Bu değerli eserin yayınlarımız arasında çıkmasına izin veren Dr. Rifat Osman'ın kızı Sayın Mihrinaz Umural hanımefendiye ve eseri günümüz Türkçe'sine çevirip kitabın satışından elde edilecek geliri derneğimize bağışlayan Sayın Dr. Ratip Kazancıgil'e teşekkür eder, eserin kültür hayatımızda büyük bir boşluğu dolduracağı inancıyla saygılarımı sunarım.

Ender Bilar
Edirne Şube Başkanı

Açıklama

Farsça bir birleşik sıfat olan "Rehnüma" sözcüğü, Türkçede "Yol gösteren", kılavuz, anlamına gelir. Zaten yazar, başlangıç bölümünde bu eseri yazmakta amacının Edirne'yi yerli ve yabancılara anlatmak, tanıtmak olduğunu belirtmektedir. Ancak, 1920'li yıllarda yurdumuzun ve toplumumuzun içinde bulunduğu sıkıntılı dönemi ve Edirnenin uluslar arasında el değiştirip pazarlık konusu edildiği acılı günleri hatırlayarak diyebiliriz ki, bu eser, büyük bir vatansever olan yazarın, Edirnenin Türklüğünü Cihana haykırmak için kaleme aldığı bir heyecanın ürünüdür. O sıkışık dönemde yazılıp basılması da bu yorumumuzu güçlendirir kanısındayım.

Edirne Rehnüması, 1920 yılında Edirne Vilayet matbaasında 500 adet basılmıştır. Her cilt, yazarın "Mehmet Rifat Osman" adıyla kazılı mühür ile mühürlenmiştir. Eski Türk alfabemizle basılmış olan eser 120 sayfalık metinle 16 sayfalık ek bölümden oluşmaktadır.

Aradan geçen 74 yıl içinde bu pek değerli eserin büyük bir sayısı yok olduğu gibi, elde kalmış olanların da genç kuşaklar tarafından okunup anlaşılması mümkün değildir. Çünkü, yazarın dili, Osmanlıcadır.

Bu yazı ve dil yeni kuşaklara, bilmedikleri bir yabancı dil kadar yabancılaşmış olup ancak uzmanlar tarafından okunup anlaşılabilir. Bu gidişle de artık dedelerimizin mezar taşlarını okutabilmek için dış ülkelerden Türkologlar getirmemiz gerekeceğini söylemek, ileri bir görüşlülük sayılmamalıdır.

Edirne Rehnüması, 1971-1972 yıllarında değerli gazeteci yazar rahmetli Rıza Ataktürk'ün girişimiyle "**Edirne Sesi**" gazetesinde yine değerli öğretmen ve yazar Lâtif Bağmen'in kalemiyle çevrilerek tefrika ettirilmiştir.

Ne yazık ki, bu çeviri sadece yazı yönünden yapılmış olup, dil aynen bırakılmıştır. Bir ara merhum Ataktürk benden son bölümü çevirmemi isterken kendisine, izin verirse dilini de çevirmeyi önerdi isem de: "Baştan öyle başladı, sonunu değiştirmeyelim" dedi ve öyle yazıldı.

Sonuçta, görüldü ki, çeviri, istenen amaca ulaşamadı, bu yüzdendir ki, eserin hem yazısını, hem de dilini, çevirip genç kuşaklara armağan etme amacıyla yeni baskı hazırlanmıştır.

Çeviride, orijinal metne bağlı kalmaya büyük ölçüde özen gösterilmiştir. Ancak, bazı baskı hataları için pek az olarak açıklama veya düzeltmeler yapılmıştır ki, onlar da sayfa altı inmelerde veya metin arasında "R.K" harfleri ile belirtilmiştir. Sadece, bazı tarihî deyim ve terimler, orijinalliklerini yitirmemeleri için aynen alınıp, bunlar için çevirinin sonuna bir lügatçe eklenmiştir.

Orjinal metin dışı olarak Dr. Rifat Osman bey'i tanıtan kısa bir bölüm ile metinde adı geçen mimarî değer taşıyan bazı eserlerin plân krokileri ve fotoğrafları da kitabın sonuna tarafımızdan eklenmiştir.

Çeviride karşılaşılan bir zorluğu da açıklamak gerekir: Bilinmektedir ki bir ara kullandığımız tarih yılları olan Hicrî ve Rûmî (Mâli) yılların, bugün kullanmakda olduğumuz Milâdi sisteme çevrilmeleri bazan 1 ve bazan da 2 sene farklılık göstermektedir. Hatta Hicrî Şemsi ile Hicrî Kameri ay ve yılları kendi aralarında da değişmektedir. Tarihlerimizde, genellikle 1840 yılına kadar Hicrî takvim, bundan sonra Rûmî (Mali) yıl olarak kabul edilip ona göre Milâdi yıl karşılığı yazılmıştır.

Eğer çeviride bu yönde bir yanlışlık yapılmış ise, bunun sebebi bu üç başlı takvim sistemidir. Gereken düzeltmeler hoş görülû okuyucular tarafından yapılabilir. Tarih sayılarında Milâdiler için "M", Hicrîler için "H", Rûmî ler için "R" harfleri kullanılmıştır.

Dr. Rifat Osman Bey kitabın "Mukaddime" yâni başlangıç bölümünden sonra, Abdurrahman Hibri çebebinin "Enis-ül mûsâmirin"adlı Edirne tarihçesinde yazmış olduğu giriş yazısını aynen alıp metne koymuştur.

Bu yazı, gayet ağır bir dil ve üslûp ile kaleme alınmış, klâsik Osmanlı yazarlarının kullandıkları "Besmele, Handele, Salvele denilen Allah adı ile başlanıp, Ona hamd ve sena ve peygamber ve soyuna selâm" dan sonra yazacağı kitabın konusunu anlatma şeklindedir.

Bu yazı, kısaltılarak genel anlamı ile çevrilmiştir.

Bir de, orijinal metinde Edirne mahalleleri çizelgesinin açıklanmasında: "Alfabetik sıraya göre yazılmıştır" deniliyor. Bu sıralama eski Türk alfabesine göre yapılmış olduğundan aynen alındı. Böylece, çevirinin yapılmasındaki amaçla güdülen yol açıklanmış oluyor.

Dilerim ki isteğe uygun düşmüş olsun.

Dr. Ratip Kazancıgil

Eserin yazarı Tosyavizâde Dr. Rifat Osman alışma atölyesinde

TOSYAVİZÂDE DR. RİFAT OSMAN

"Tıbbiyeden herşey, bazan da hekim çıkar" sözü, Rifat Osman beyin karşısında taşımakta olduğu büyük ölçüde yitirir. O zaman, "Tıbbiyeden bazan da Rifat Osman bey gibi çok yönlü değerler taşıyan hekimler de çıkar" demek gerekir.

Rifat Osman Bey, uzman bir Radyologdur. Hem de bu biranşın ülkemizdeki kurucusu Alman Prof. Dr. Robert Reider (Rayder Paşa) nin yetiştirdiği ilk röntgen mütehassıslarından biridir. Manastır, Selânik hastahaneleri ile Edirne Merkez Asker Hastahanesinin röntgen cihazlarını bizzat kurmuştur. Rifat Osman bey ressamdır. Zaten okul arkadaşları ona ressam Rifat derlermiş. Kara-kalem, sulu ve yağlıboya eserleri, onun bu yoldaki hünerlerini gösteren reddedilmez şahitleridir. Rifat Osman bey, aynı zamanda bir Mimar-Mühendisidir. Hekim sınıfından, bu konuyla ilgilenen ilk tabiptir diyebiliriz. Edirne İttihat ve Terakki kulübü olarak yapılan ve daha sonra Halk Eğitim Merkezi olarak kullanılan binanın hem mimarı, hem de inşaat mühendisidir. Binanın iç mekân süslemeleri de onun kaleminden çıkmıştır. Gerek tavan, gerekse çini pano ve çerçevelerdeki motifler onun süslemecilik dalındaki gücünü göstermektedir.

O Merkez Asker Hastanesinin avlusunda yaptırılmış olan ve hâlen Edirne merkezindeki Bedesten önüne getirilmiş bulunan çeşmelerin de mimarıdır. Keza, Edirne Memleket Hastahanesi ve Kırklareli Asker Hastahanesi de onun çizdiği projeler uygulanarak yaptırılmıştır. Edirne dışında, Ankara Belediyesinin özel konutları için düzenlediği yarışmaya projeler de göndermiştir.

Ayrıca, Türk evlerinin mimarî özelliklerini incelemiş. Edirne evleri hakkında kroki ve fotoğraflı bir kitap hazırlamıştır. Bu eser, 1974 tarihinde "Edirne Evleri" adıyla yayınlanmıştır. Bu durum karşısında ister istemez akla şu soru geliyor. "Acaba kaç mimar, meslek hayatında konusunu Rifat Osman bey kadar derinlemesine inceleyip, karakterli uygulamalar yapabilmiştir!"

Rifat Osman bey, aynı zamanda amatör ruhlu profesyonel bir fotoğrafçıdır. Titiz objektifi ile (o dönemde henüz film keşfedilmemiş olup fotoğraflar cam plâklara çekiliyordu) tesbit etmiş olduğu fotoğrafların bir bölümü kartpostallar halinde, bir bölümü de kitaplara basılmış olarak elimizde bulunmaktadır. Özellikle Edirne üzerindeki resimlemeleri bugün için pek değerli kaynaklar oluşturmaktadır.

Müzeci ve kütüphanecidir de. Edirne müzesini maddî ve mânevî çabasıyla kuran ve Selimiye kitaplığındaki çalışmaları ile de o paha biçilmez yazma eserleri gün ışığına çıkartan yine Rifat Osman Bey'dir.

Bir başka vasfı, günümüzün bilimsel anlayışına uygun bir tarih yazarı olmasıdır. Eserlerindeki belgesel yapının prensiplerini resim hocası Seyit Nuh beyden almıştır. Hocası ona: "Belgesiz tarih yazmak, mangal başında masal anlatmaya benzer" demiş, o da yazdıklarında bu pek değerli sözü kendine rehber edinmiştir. Bu yolda vermiş olduğu eserler, özellikle Edirne tarihi ve mimarî tarihimiz için paha biçilmez kaynaklar oluşturmaktadır. Onun, tarih alanında yazmış olduğu eserler şunlardır...

Edirne Rehnüması

Bu, şehir rehberi karakterinde bir eserdir. Edirne'deki Türk varlığını ve Türk Edirne'yi yabancılara tanıtmaya, savunma ve ispatlama psikolojisi içinde yazılmış olduğu kanısını vermektedir. Edirne'nin kısaca tarihi ve coğrafyası üzerinde durduktan sonra, şehrin değerli mimarî eserleri, camileri, mescitleri, han, hamam ve kervansarayları, köprüleri, çeşmeleri, çarşıları, mahalleleri ve su yolları hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Ayrıca, Balkan Savaşlarındaki Edirne'nin kara günlerini ve işgal sırasında Bulgar askerlerinin yapmış oldukları insanlık dışı zulümleri de Edirne'lilerle beraber yaşamış bir kişi olarak ayrıntıları ile anlatmaktadır. Gâzimihal Köprüsü civarındaki evi işgal ordusu askerlerince basılıp yağma edilmiş, bu meydanda pek değerli kitapları ile koleksiyonları ve değerli arşivleri kaçırmıştır. Kendisi de tutsak edilerek saray içine götürülmüştür. Bu eser, 1920 yılında eski Türk alfabesiyle 500 nüsha olarak Edirne'de basılmıştır.

Edirne Sarayları

Üzerinde 25 yıl çalıştığı bu eser hakkında Rifat Osman Bey, kendisinden sonrakilere vasiyet niteliğinde şu dilekte bulunuyor: "Yazmış olduğum saray kitabını benimle beraber öldürmeyiniz. Elinizden ne gelirse, şu vatanda nasıl bir güce sahip iseniz onu kullanarak yayınlatınız. Zira çok yazıktır. Tarihimizin bir bölümü büsbütün bilinmez olacaktır. Saray kitabı benim değil, gelecekteki tüm Türk millî toplumundur". Bu eser, Türk Tarih Kurumu tarafından satın alınmış ve Ord. Prof. Dr. A.Süheyl Ünver'in öncülüğü ve düzenlemesi ile 1958 yılında Yeni Çağ Kurulunun kararına uyularak yayınlanmıştır.

Edirne Tarihi

Bu eser için de yazar 25 yılını harcamıştır. Müsveddelerinin Türk Tarih Kurumunda olduğu söylenmektedir. Yayınlanmasında büyük yararlar olduğu kuşkusuzdur.

Edirne Evkaf Tarihi

Eski Türk alfabesi sıralamasıyla (Tl) harfine kadar Edirne vakıflarının durumunu anlatan birinci cildi hazırlanmıştır. Bu önemli eser Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1988 yılında yayınlanmıştır.

Rifat Osman beyin tarih yazarlığının dışında bazı dergi ve gazetelerde (Milli mecmua, Hayat mecmuası, Edirne Milli Gazete) de değişik konularda çok sayıda makâleleri yayınlanmıştır. Ayrıca, "hayatım ve hatıralarım" adıyla da hayat öyküsünü ve bu süre içinde karşılaşmış olduğu önemli olayları kaleme almıştır. Bu notları henüz basılmamıştır.

Mektupları

Rifat Osman Bey, en fazla, rahmetli Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver hocamızla mektuplaşmıştır. Bu mektuplar, alışılmışın dışında, tarihe, bilim, felsefe ve sanata ve şehircilik ve turizme kadar değişik konulara temas edilen ve konular üzerinde fikir ve görüş belirtilen çok değerli kaynaklardır. O, sadece "dedi ki demiş ki" diyen türden değil "diyorum ki" diyen bir yazardır. Bu mektupları Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Enstitüsü kitaplığında Dr. Rifat Osman Bey dolabında bir dosya içinde görmüş ve bir kısım notlar çıkartmışım. Onun, bir kısım fotoğraf koleksiyonu da bu dolapta idi. Bunlardan da bazı kopyalar aldurtmuşım. Bana bu imkânı sağlayan rahmetli Süheyl hocamızı daima minnetle anmaktayım.

Rifat Osman, iyi bir eğitimcidir.

Edirne İlk Okullar Sağlık Öğretmenliği ve Tabipliği;

Edirne Kız Öğretmen Okulu Sağlık Öğretmenliği ve Tabipliği;

Edirne Sanayi Okulu Resim Öğretmenliği;

Edirne Erkek Lisesi ve Kız Ortaokulu Sağlık Öğretmenliği ve Tabipliği görevlerini yapmıştır.

Şimdi bir kere daha düşünelim:

Rifat Osman beyin, hekimliğini ve bu alandaki hizmetlerini yok farzedip sadece tarih yazarlığını bir terazi kafesine koysak, acaba bu branşta onu tartacak kaç yazar çıkartabiliriz? Tıbbiye, bazen de böyle hekimler yetiştirir.

En nihayet, Rifat Osman, her tıbbiyeli gibi vatansever, milliyetperver, yenilikçi bir karaktere sahiptir. Onun öğrenciliği döneminde, büyük suçlardan sayılan inançlarından dolayı, o da pek çokları gibi sorguya çekilmiş, aylar boyu tutuklu olarak demir parmaklıklar arkasında zindan hayatı yaşamıştır. Bu kadar farklı dallarda uzman derecesinde eser verip hüner gösteren Rifat Osman beyi acaba hangi branşın adıyla anıp yazalım? En isabetli davranış ona sadece Tosyavizâde (Onun eski lakâbıdır. Soyadı kanunun'dan sonra Tosyalıoğlu adını almıştır) Rifat Osman demektir. O, bu isimle bütün hünerlerinin üzerine yükselmiştir. 1874 yılında Üsküdar'da doğup 1898 yılında Askerî TıbbiyedenYüzbaşı rütbesiyle çıkan ve sonra da Askerî Tıbbiye Tatbikat Okulunda Rayder Paşanın yanında asistan olarak çalışarak röntgen uzmanı olan Rifat Osman bey, 21 Ekim 1903 yılında Solkolağası rütbesi ve radyoloji uzmanı olarak Edirne Merkez Asker Hastahanesine atanmıştır.

Rifat Osman bey'in büyük ceddi Sultan II.Murat döneminde Tosyadan Edirne'ye gelip Cami ardı medresesinde okumuş, Fatih Sultan Mehmed'in beraberinde İstanbul fethine katılıp Fatih'in emriyle Ayasofya'nın kible kapısının açılışına dua etmiş olan Tosyalı yazımcıoğlu Osman Efendidir. Böylece, Rifat Osman Bey'in Edirne ile ilgisi, soyu yönünden yüzlerce yıl evvele dayanır.

Rifat Osman Bey Edirne'ye gelişini şöyle anlatır: "1904 yılı Nisanının 20.günü Edirne'ye geldim. Hayatımda ilk defa olarak vatanım olan İstanbul'dan ayrıldığım beni biraz şaşırttı. İlk günlerde Edirne'de aylık duygularıyla dolaştığımı sanırım. Bu vazife vatanımda, doğup büyüdüğüm yerlere benzer bir yer arıyor gibiydim. Beni teselli ve üzüntülü günlerimi yatıştıran cihet, küçük dükkânlı çarşuları kalabalık olmayan sesiz sokakları, kuru, musluksuz çeşmeleri terk edilmiş harap mescitleri, sahipsiz türbeleri, cemaatsiz camileri, sıralanmış kahvehaneleri ile İstanbul'un bir mahallesi gibi oluşu ve vatanıma pek çok benzemesiydi."

Rifat Osman Bey Edirne'ye işte bu duygularla bağlanmıştır. Bu bağ, zamanla tutkuya, aşka, hatta kara sevdaya dönüşmüştür. O artık bir "Edirnekeş"dir. Edirne ile ruh ve beden ilişkisi içinde bütünleşmiştir. Bazen kendisi ruh olup Edirne bedeninin o harap

kimsesiz devlet düşkünü köşelerini aydınlatır, onlara âdeta hayatiyet kazandırır, bazen de Edirne ruh olup onun bedenini engin hayal âlemlerine uçurur. Bu heyecan içinde artık onun kalemi ve fırçası Edirne için çalışır ve san'atının bütün hünerlerini onun için kâğıda ve tuvale döker. Ne var ki, kalem ve fırça artık onun gördüğünü değil, görmek istediğini yansıtır. İşte bu heyecan ve hatta trans halindeki zengin renk oluşu içindeki Rifat Osman Bey, Edirne tarihine ait vermiş olduğu konferanslarda hayalindeki Edirne'yi bakınız nasıl canlandırır.

Bugünkü yeni köprü'nün ortasında durup da Doğu ve Batıya bakacak olursanız yeşilliklere bürünmüş nehrin sahillerinde Tunca Perilerini görür gibi olursunuz. Bugün تنها ve ıssız bir halde duran bu sahillerde iki, ikibuçuk asır evvel altın yaldızlı saçaklı yalıların pencerelerinden nurlar taşar, Tunca'nın, Meric'in üzerinde vezirlerin, büyüklerin yaldızlı kayıkları uçuşur, kâh bir sandaldan yükselen aşıkâne gazellerin ahenkli sedaları koruların derinliklerine yayılır, kâh yirmi çift kürekçinin sür'atle yürüttükleri yaldızlı bir kayığın teknesi sulara müzehhep akisler yaparak geçerken düşünüyorum, nasıl demir pençeli bir kuvvet, bu mübarek memleketin bu mes'ut günlerini yok etti....

Büyük küçüklü, şehrin her tarafını süslüyen ve her birerleri ruhanî faaliyetlere nûrani birer merkez olan İslâm mabetlerinin bahçelerindeki muattar çiçeklerin ve Camilerde kâseler içerisinde saflar arasına konulan demetlerdeki sümbüllerin, güllerin, şebboyların, nergislerin hoş kokuları etrafa yayılırken binlerce halkın titrek elleri göklerin meçhul boşluklarına yükselirdi. Bunların pencerelerinden anber kokuları taşarken şimdi zehirli küf kokuları geliyor...

Acaba ne oldu, ne olduk?... Konferanslardan sonra evime dönerken Sultan Selim'in kubbelerinden başımın üzerine kucaklar dolusu çiçekler serpiyorlarmış gibi kalbimde bir ferahlık vardı. Hafif bir sütlü çay içerek yatağıma uzandığım zaman rüyalarımın (geçmiş asırlarda Edirne) olacağına kâil idim".

Başka bir gün Edirne aşkının ilham perileri onun kanatlarına takıp uçurur ve bu sefer de Saray içine kondurur. O, yine anlatmaya başlar:

"Dereler deresi niteliğindeki bol suları kenarlarında kâh yükselmiş ve kâh uzanmış ve çoğunlukla birbirine karışmış ağaçlarıyla Edirne ruh okşayıcı bir kıır memleketidir. Edirne'nin güzel görüntülerinden biri de, Saray içi veya tavuk ormanı denilen ve

nehirler ile çevrilmiş bulunan ağaçlık olup Edirne Sarayının yıkıntılarını taşır.

Tatil günlerinde bu koruluğu ziyaretle, geçmişin görkem ve büyüklüğüne tanık olan yüzyıllık ağaçlarının dinlendirici gölgelerinde milli değerlerimizi düşünür ve anar, bu ağaçlıklarda yıkıntıları görünen Sarayın saltanat kapıları önünde, çifte bıçaklı Bostancıların dolaştıklarını, altın işlemeli başlıklı iç hizmet ağalarının girip çıktıklarını, kral soyundan gelenlerin, prenslerin, büyükelçilerin beklediklerini görürdüm. Tekrarlanan ve devam eden ziyaretlerin sonunda, askerî, siyasi ve sosyal gücümüzün ayakta görülen bir örneği olan ve mimarî tarihimize ilgili bulunan bu Saray hakkında bir eser yazmayı amaç edindim".

Rifat Osman Bey' in Edirne tutkusunu anlatan daha birçok yazıları vardır. Artık o, Edirne ile uyuyup Edirne ile uyanmaktadır. 1904 yılından 1933 yılına kadar geçen ve küçük aralıklarla bölünmüş birkaç yıl dışındaki hayatını Edirne'de geçirmiştir. Son yıllarında artık o, albümin, nefes darlığı, hazımsızlık ve karaciğer rahatsızlıklarından şikâyet etmekte ve bu durumu ona ölümünü düşündürmektedir. 25 Şubat 1929 tarihli mektubunda:

"Kimbilir hangi yakın bir gelecekte Edirne'nin perestiş-kârı olan İstanbullu Rifat Osman, bu tarihî beldeyi aziz doğum yerine bağlayan İstanbul yolunun kenarındaki ölüler bahçesinde uzanacak ve adedi pek çoklara varmayacak olan birkaç kadirşinasın duaları, yazın harareti böceklerle şarkılar söyletirken hiçlerden gelen hiçlere giden bu nağmelerin dalgalarına karışarak kaybolacak" diyor.

19 Ekim 1930 tarihli mektubunda: "Şu zavallı Edirne'de kaleminden, fırçamdandan geçmeye muhtaç ne parçalar var ki bağıra bağıra mahv oluyorlar. Daha doğrusu ben feryad ede ede onları bırakıp gidiyorum. Sanki onlar güzergâh da sabit kadem birer selamkâr dost ve ben de fevkelâde sür'atli bir trenin yolcusu"....diyor.

7 Ekim 1932 tarihli mektubun da: "Şehrin yangın kulesi tepesine oturtulmuş, olan saat bana bak (!) aziz ömrümden bir saat daha kaybettin. Haber vermedi deme ha; demek isteyen garip sesi tam tamları ile dalgınlıklarına aralıklar icad etmekte" diyor.

Rifat Osman Bey Edirne'de Edirne için yaşadı ve kalemi ve fırçası ve objektivi ile Edirne'yi yaşattı ve nihayet âşık olduğu Edirne'ye doyamadan Edirne-Edirne diye feryad ederek 10 Mayıs

1933 yılında bu ölümlü dünyadan kalıcı âleme göçüp Edirne topraklarına karıştı.

Onun hatırası ise, bıraktığı değerli eserleri ile sonsuza kadar yaşayacak ve daima hürmet, sevgi, saygı ve rahmetle anılacaktır. Ruhu şadolsun.

KAYNAKÇA:

1 -Dr. Rifat OSMAN: Edirne Sarayı

2-Dr. Rifat OSMAN: Edirne Evleri

3-Dr. Rifat OSMAN: Edirne Rehnüması

4-Dr. Rifat OSMAN: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl ÜNVER'e yazmış olduğu mektuplar.

5-Cevdet ÇULPUR: (Emekli Tüm General): Tosyavizâde Doktor Rifat OSMAN

6- Ord. Prof. Dr. A. Süheyl ÜNVER'in şifahi olarak anlattıklarından tuttuğum notlar.

7-Dr. Rifat OSMAN Bey'in kızı Sayın Mihrünnaz hanım Efendiden babası hakkında aldığım notlar.

Başlangıç

Uygar ülkeler kentlerinden çoğunun birer tarihçeleri bulunur. Bunlar, tarih ile ilgilenenlere birer kaynak olmak ve misafir ve gezginlere bilgi vermek bakımından değerli eserlerden sayılırlar. Ülkemizde ise, bazı il yıllıkları dışında hemen hiçbir şehir hakkında böyle bir eser yazılmamıştır.

Bizden önce gelenler bu yolda kalem kullanarak özellikle Edirne’li Hibri Abdurrahman Çelebi (H:1046-M:1636) tarihinde Edirne şehrine ait (Enis-ül Mûsâmirin) adıyla önemli bir eser yazıp kendinden sonraki kuşaklara armağan bırakmıştır ki, basılmamış olan bu eserin başlangıç bölümünü aynen buraya aldım.

Uygarlık tarihinde seçkin bir yeri olan bugünkü Edirne, Hicretten bir hayli yüzyıl önce Trakların kurdukları (Uskidamak) şehri yerine kurulmuş ve Osmanlı İmparatorluğunun ikinci merkezi olmuş övünç kaynağı bir kenttir.

Gerçi düşman istilâları ile tahrip edilmiş ise de Osmanlılar daima onu yenilemeye ve büyük eserlerini korumaya çalışmışlardır. Fetih sırasında küçük bir kale içinde yerleşmiş iken bir buçuk yüzyıl içinde medreseler, hanlar, çarşılar, Camiler, imaretler ve saraylar yaptırarak büyük ve önemli bir şehir oluşturmuşlardır.

Büyük dedelerimden Tosyalı Osman efendinin dörtbuçuk yüzyıl önce kültüründen faydalandığı bu şehre “H.1320-M.1904” tarihinde görevli olarak geldiğim zaman resmî görevimden ayırdığım zamanlarda Edirne hakkında tarihî bilgiler toplayarak iki eser meydana getirdim. Biri, “Edirne Tarihi”; öbürü, “Edirne Saray-ı Hümayunu” dır. Edirne Rehnüması ise birinci eserin kısaltılmışıdır.

Edirne’yi görmeye gelen yabancı misafirlere başlıca değerli yapılarımız hakkında yanlış bilgiler verilmekte olduğundan Sultan Camilerini içeren Fransızca bir bölümü de eklemeyi zorunlu gördüm. Edirne ili tarihiyle birlikte ayrıntılı ve özet nüshasının basılmasını Tanrının yardımlarından bekler ve eserin yazılışında görülecek eksik ve kusurlar için aydın kişilerden özür dilerim.

1 Temmuz “H.1335-H.1919”

**Tosyavi Zâde
Dr. Rifat Osman**

Abdurrahman Hibri'nin "Enis-ül Mūsamirin" Adlı Eserinin Ön Sözü'nün Özet Çevirisi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Yeryüzünü açıp yayan ve gökyüzünü yükselten Tanrı katına sonsuz şükürler olsun ki dünyayı beldeler ve kentler hâlinde düzenleyip insanlara durak ve oturak yeri yapmıştır.

Yine insanları, Âdem peygambere kadar uzanan yıllar boyunca yapıcı bir güce sahip kılarak büyük kentler kurup su yolları açma, suları akıtma, anıtsal yapılar ve büyük eserler yaparak yeryüzünü enine boyuna donatıp görüş gücüne sahip olanlar yanında onlara değer vermiştir.

Özellikle insanlar içinde seçkin yerleri olan inanç sahibi kimseler, sayısız ibadet yerleri, mescitler, medrese ve konuk evleri yaptırıp her birinde iman sahipleri türlü ibadetler ederek kıyamete kadar Tanrı adını tekrarlayıp onun yüceliğini ve gücünü görüp düşündüler.

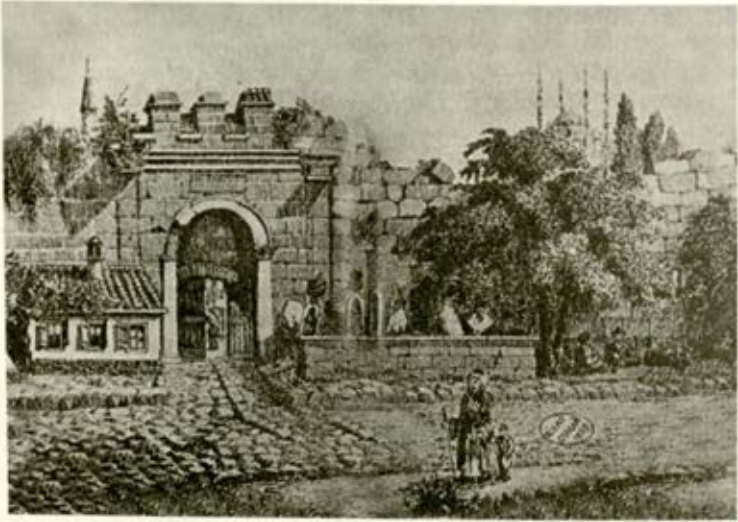
*Cihanda devlet onundur ki daim,
İbâ-dât-ı Hudâ ya ola kâim.
Ki zikredip hemîşe hikmetini,
Tefekkür ide dâim kudretini.
Kemâl-i kudretinden Hayyü Hâlik,
İdüpdür zümre-i insan, nâtık.
Basar virdi olup anınla nâzır,
Göre her şeyde sun'u hakkı zâhir.
Dahi gûş eyledi ihsân Allah.
Kelâmın gûşidesin tâki her gâh.
Anınçün cevher-i akl itti ihsan,
Ki kârın ola dâim ilm-i irfan
Sakın bu cevheri itlaf itme,
Bilüp kadrin reh-i hüsrane gitme.
Yürü ol gâh râki-i gâh sâcîd,
Mekân-ı menzilin olsun mesâcîd.
Dilinde zikr-i hak olsun hemîşe,
Gönülde fikri olsun sana pûşe
Ve cevâhir-ü zevahir teslimat-ı bî şimâr
Ol mahbub-u cenâb-ı hazret-i perverdigâr.*

Abdurrahman, bu alanda bu özet kitabı yazıp doğum yeri olan Edirne'nin fetih tarihinden kitabın yazıldığı döneme gelinceye kadar meydana gelen olayları belirtmek istedi. Çünkü memleketler arasında bu belde sittin ve seb'a mae "H.760/M.1358" yılına gelene kadar yabancıların oturma yeri ve merkezi olduğundan, fetihden önceki durumu tarih kitaplarında yazılı değildir. Bu nedenle fetihden itibaren başlandı. Sultan Mehmet Han ve Sultan Bayezid Han dönemlerinde çıkan bilgin ve yazarlar da tarih bilimi ile uğraşmayıp özellikle Edirne şehrinin durumunu gösteren bir kitap yazılmamıştır.

Geçmiş dönemlerde geçen olayların ayrıntılarını bilmek imkânı bulunmadığından elden geldiği kadar tarih kitaplarından, şekayık ve tezkerelerden görebildiklerimden seçtiğim ve bazı güvenilir değerli kimselerden duyduklarımın sonunda kitabı yazmaya başladım.

Kitabı, ondört bölüm üzerine düzenleyip böldükten sonra sadık dostlar elinde gece sohbetlerinde beğenilmesini umarak Enis-ül Müsamirin adını verdim. Umulur ki aydın kişilerin beğenileri ile okunduğunda bu fakiri hayır dua ile anmaktan yoksun bırakmazlar.

Sa'yu gûşîşlerle âlemde eser vaz'etmeden
Hayr ile yâd olmak oldu herkese çünkim murad
Zikr-i hayr olsun anın kim hayr ile zikr eyleyüp
Hibri-i zâr-ı hazini ede mesrur'ul fevad

Rifat Osman imzalı bir Edirne çizimi
(Kule Kapısı)

KISIM

Coğrafi Bilgiler

Edirne şehri, Tunca, Meriç ve Arda nehirlerinin birleşme noktalarının doğusunda ve Tunca nehrinin bu noktada çizdiği eğrinin Doğu ve Güney Doğusunda kuruludur. İstanbul'un 225 km. Kuzey Batısında ve 41 derece 15 dakika Kuzey enleminde ve 24 derece 15 dakika Doğu boylamında bulunmaktadır.

Şehir, Tuncanın doğu kıyısı kenarından başlayarak doğudaki tepelere doğru gelişir. En alçak yeri Kirişhane olup deniz yüzeyinden 37 metre yüksekliktedir. Bu yükseklik üç şerefelide 54, belediye dairesi önünde 56, Sultan Selim Cami'inde 75, kırık çarşısı sonunda 95 ve Buçuk tepe'de 104 metreye ulaşır.

Havası ılıman ve İlbahar ile Sonbaharda kısa sürede değişir. Sıfır altı 22 derece soğukluk ve sıfır üstü 45 derece ısı saptanmıştır. Zaman geçtikçe nehirlerin yatakları yükselmiş ve temizlenmemiş olduğundan Namazgâh Ovası ve Kirişhane semtlerini sık sık basan sulardan bataklıklar oluşarak At pazarı, Kaleiçi, Kirişhane semtlerinde sıtma çoğalmakta ve çoğunlukla en korkulu türü olan Tropika görülmektedir. En önemli taşkınlar "H. Cemaziel Ahir 915-M.Eylül 1509" "H. Muharrem 1068-M. Ekim 1657" ve "H. Muharrem 1260 – M. Ocak 1844" tarihlerinde olmuştur. Büyük su adıyla ünlenmiş olan "H. 1260 - M.1844" taşkınında nehre yakın mahallelerde 1200 den fazla ev yıkılmıştır.

Tarihi Bilgiler

Milattan yediyüz yıl önce Türklerden "Trak han" Çanakkale'den Rumeli'ne geçerek Trakya'yı istila etmiş idi. İşte bu Türk istilası sırasında şehri, (Uskidamak)¹ yani bugünkü Edirne'nin ilk temelleri atılmış ve yüzyıllarca bu ad ile anılmıştır. Bir süre de "Orostiyas" adını almış ve tüm Trakyayı (M.46) tarihinde Romalıların istilalarında Roma İmparatorlarından "Adriyan" tarafından genişletilip güzelleştirildiğinden "Adriyan'ın şehri=Adriyanopolis" adıyla adlandırılmıştır.

Osmanlı Türkleri tarafından alınması sonrasında Sultan Birinci Murat han tarafından Şah Ülveys İlhanîye H.863-M.1458² senesinde yazılan özel mektupta belirtildiği gibi bu beldenin adına (Andriya) karşılığı olarak "Edirne" denilmiştir.

1- Eski Şehir anlamına gelip Türkçedir. Halen Anadolu'da (Uski) sözcüğü (eski) anlamında kullanılır. (Dama) aslı (Damak) olup konak vezninde toplanılacak yer anlamındadır. Fransızca (Ursucudama) şeklinde yazılan bu sözcük tamamen Türkçe demek olur.

2- Bu tarih yanlış basılmış olmalı, aslı (H:763-M:1361)dir. R.K

Edirne, Bizanslıların önemli bir şehri olup ikinci başkent olarak kabul edilirdi.

İki önemli kıt'anın birleştiği yerde bulunan Trakya pek çok olaylara sahne olduğundan Trakyalıların sakin bir hayat sürmeleri az görülen hallerdendir. Milâttan sonraki değişik dönemlerde Trakyalılar, özellikle Bulgarların ve onlar ile İslavların saldırılarına uğramış bayındır Edirne tahrip ve yağma edilerek ve yöre Konstantaniyeye³ kadar kan ve ateşe boğulmuştur.

"M.500-534 ve M.763-1381" tarihlerinde önce Trakya ve sonra Edirne'yi fetheden Osmanlılar⁴ Trakya'ya yüzyıllardan beri ihtiyaç duyduğu rahatlık ve huzuru getirmişlerdir.

Bu hâl üç-dört yüzyıl sürmüş ve ihtiraslarını Osmanlı ülkesine yönelten Rusya orduları General Diyebiş (Diebisch) yönetiminde Edirne ve Trakya'yı istila ederek İslâm ve Hristiyan halkın mallarını yağma ve Osmanlı eserlerini tahrib etmiştir. "H.21 Sefer 1245-M. 19 Ağustos 1829 vali Salih Vecihi paşa zamanı"

Yarım yüzyıl sonra Grandük Nikola'nın ordusunun öncüsü "H.1293-M.10 Aralık 1876" günü Edirne'ye girdi ve sonra bütün vilayeti istila edip 1 Mart 1295 "20 Rebiül evvel 1296-M:1878" tarihinde boşaltmışlardır. Bu sırada Edirne'nin uğradığı tahribat pek ziyade olup ikibin kadar ev tümünden yıkılmış, Cami ve mescitlerin çoğu tahrib edilmiş ve halk arasında lekeli tifodan (Tifüsten) çok sayıda ölümler olmuştur.⁵ "H.1323-1912" senesinde çıkan Balkan savaşı ise "H. 1294-M. 1878" felâketini unutturmuştur.

Edirne'de Osmanlılar

Bizans İmparatoru Kanta, Kuzen, oğlu Matyo ve saltanat ortağı Jan Paleolog'la uğraşmaktan usanarak damadı sultan Orhan Gazinin yardımına başvurduğundan ilk Osmanlı ordusu şehzade Süleyman paşa kumandasında "H.Sefer 754-Mart 1353" tarihinde Rumeli'ye geçerek Dimetoka yakınında Bulgar ve sırlardan oluşmuş orduyu dağıtıp yok etmiş ve Edirne'de Kanta Kuzen ile görüşmekten sonra Anadolu'ya dönmüştür.

3- İstanbul'a

4- Orjinal Metnin baskısında bulunan bu H.763 karşılığı olan M.1361 yılı Edirne'nin Osmanlılar tarafından fetih yılıdır. 1381 yanlış yazılmış olabilir. Lâkin, M:500S34'ün ne olduğu anlayamadım. R.K

5- On sene önce vefat eden Edirne'li Doktor Binbaşı Minas Benliyan Efendinin anılarına göre (13) bindir.

Dönüş sırasında Gelibolu'da Kanta Kuzen emrine Osmanlı askerleri verilerek bunlar "Çempe"⁶ kalesinde konuşlandırılmışlardır. Çoğu Osmanlı tarihlerinde Osmanlıların Çanakkale boğazını sal ile geçmeleri konusu ise aslı olmayan uydurmalar arasındadır.

"H. 763-M. Mart 1361" yılı ilkbaharında Rumeli'ye geçen Sultan I.Muradın ordusu bilinen fetihlerden sonra Sazlıdere'de Edirne Tekfuru ordusunu yenerek Edirne'ye ilerleyen Lala Şahin Paşa ve Hacı İlbey ordularına katılıp Edirne şehri "H. 763 Şevval başları - M.1361" senesi harman sonu veya Temmuz başında Osmanlılar tarafından alınmıştır.

Edirne'li öğretmen Lambosyadis Efendi fetih sırasında üzüm zamanı olduğunu ve Osmanlı askerlerinin bağlarda kopardıkları üzümlerin parasını bağ kütüplerinin altına bıraktıkları öyküsünü anlatır.

Fetih sırasında Rumların kale içinde oturmaları sulh koşulu olarak belirtilmiştir. Evliya Çelebi, sayfa 427'de Besmele-i Şerifenin veya Dâr-ül Meymenetü sözünün fethine tarih düşdüğü söylenirse de birincisi "H.786-M.1384", ikincisi ise "H. 776 -M. 1374" olup doğrusu (Dâr-ul narsa) dır der. Fetih zamanında kale içinde mahalleler ve oturanlar mevcut olup dışta yalnız yıldırım semtinde bir Kilise yıkıntısı ve Evliya Çelebiye göre Hıdırlık tepesinde bir de Bektaşî tekkesi var idi. Bizans ve Lâtin İmparatorlukları döneminde Edirne hâkimlerine ait saray, Kilise gibi yapıların şimdiki maarif bahçesi⁷ denilen yerde buldukları kesindir.

Rum metropolit hanesi yakınında Milâdi 9. ve 10. yüzyıl arasında yaptırılmış olan "Tur-u Sina Kilisesi" bu yere yakın olmakla beraber, tarafımdan İstanbul'da müze-i hümâyuna⁸ gönderilen Romalılara ait zarif direk başlığı da yine bu yerde meydana çıkmıştır. Denilen yerin toprak altında da eserler vardır. Eski Edirne kralları Manyas kapısı yakınında otururlarmış.⁹

Fetih sırasında, on mahallesi ve onbeşbin nüfusu olan Edirne bir ticaret merkezi idi. Pazarında İslâm ve Hıristiyanlardan başka birçok Venedikli, Cenevizli, Fransalı ziyaretçiler de görülürdü.

7-Bu bahçe itfaiye kulesi yakınında imiş. R.K

8-İstanbul Arkeoloji Müzesi.

9-Evliya Çelebi anlatması

Eski Edirne Kalesi

Hâlen Kale içi denilen ve 360 bin metre kare yüz ölçümü bulunan Edirne'nin tanınan semti, bir sıra tuğla ve bir sıra kesme taştan yapılma kalın bir duvar ile çevrilmiş idi. Bu duvarlar "H. 1283 ve 1298-M.1866 ve 1880" tarihlerinde yıktırılmıştır. Geride kalanlar Rum metropolit hanesi Kilisesi yakınında, Mumcular sokağında "M. 1843" tarihinde yapılan Aya İstiratyo Kilisesi yakınında bulunmaktadır. En büyük burcu yangın ve saat kulesinin kaidesidir. Bu kaidenin üzerine "H. 1302-M.1884" tarihinde vali Hacı İzzet Paşa tarafından belediye gelirlerinden dörtüüz lira harcanarak ahşap bir kule yapılmıştır. Sonradan, yıkılmaya yüz tutması üzerine "H. 1310-M. 1894-95" tarihinde yıktırılarak yerine bugünkü kule yine belediye tarafından yapılmıştır. Bu burç, Osmanlı tarihlerinde Tekfur Kulesi adıyla tanınır Osmanlılar Edirne cebehanesini (cephaneliğini) bunun yakınında yaptırmışlardır.

Hâlen bazı semtler kalenin eski kapılarının adıyla söylenir:

Topkapı, Kafes kapı, Germe kapı, Manyas kapı, Balıkpazarı kapısı, Orta kapı, Kule kapısı gibi. Bazı semtler de burçların isimlerini alır:

Yelli Burgaz... Topkapı caddesinin sonunda Batı yönünde Tunca nehrine yakın bir burç olup "Yelli Burgaz=Rüzgârlı Burç" adıyla ünlüdür. Zindanaltı yüzyıl öncesine gelinceye kadar vezirler ve ünlüler için ceza evi olarak kullanılıyordu. Osmanlı tarihinde "Düzme Mustafa" adıyla tanınan Yıldırım Bayezid Han Zâde Çelebi Mustafa bu burç'a asılarak idam edilmiştir. Zindan altındaki burç da topluma ait bir cezaevi olup tanzimatın ilânında kaldırılmıştır.

Fetihten Sonra Edirne

Edirne'nin feth'inden sonra kale içinde oturan Osmanlılar 1000 tarihlerine kadar "M. 1591" kale duvarları içinde mahalleler kurmakla beraber, insanlar için en önemli görevin beldeleri geliştirmek olduğunu anladıklarından, kalenin dışında da mahalleler kurmaya ve hayır eserleri yapmaya başladılar. Bir buçuk yüz yıla yakın bir süre içinde şehir bugünkü şeklini alıp genişledi. Hibri Abdurrahman Çelebi "H. 1046 - M.1636" tarihinde yazdığı eserinde, Edirne'de 160 mahalle olduğunu belirtmiştir. Evliya Çelebi de "H. 1063 - M.1652" de Edirne'ye gelip seyahatnamesinin Edirne bölümünde 414 mahalle olduğunu ve bunlardan kale

içinde iki mahalle İslâmlara ve dört mahalle Musevilere ve on mahallenin de Rumlara aid olmak üzere on altı mahalle bulunduğunu anlatır. Hâlbuki genel kitaplıkta el yazısı bir dergide rastladığım bir kayıtla "H.1127 - M.1715" tarihinde İstanbul'da (345 İslâm ve 16 Hıristiyan ki toplam 361) mahalle bulunduğunun yazılı olması karşısında Evliya Çelebinin yazdığı abartılıdır.

Bugünkü Edirne mahalleleri alfabetik sıra ile çizelge hâlinde düzenlenmiş olarak verilmiştir. (Dr. Rifat Osman Bey bu diziyi eski Türk alfabesine göre yapmıştır. Aslını bozmuş olmamak için burayı değiştirilmeden alındı. (R.K.) Otuz sene önce oralarda oturan toplum ile bugünkü oturanlar gösterilmiş ve mahalleleri kuranlar ve mabetler hakkında da ayrıca bilgi verilmiştir. Mabetlerin yapılış tarihleri mahallelerin kuruluş tarihleri olarak kabul edildiği takdirde şehrin gelişme evreleri yaklaşık olarak meydana çıkar.

EDİRNE MAHALLELERİ

Mahallenin Adı	30 Sene Önce	Şimdiki Durum	Bilinen Senti	Tarihî Araştırma ve Bilgiler
ÜSKÜFÇÜ HIZIR	O*	İ	Kıyıkta Tophane Yokuşu	Dinlence Camii'ni adıyla tanınan mescidi Üsküfçü Hızır tarafından yaptırılmış olup, hâlen bir minaresi kalmıştır.
UMURBEY	İ-K	İ	Muradiye Küçük pazarda	Demirtaş Paşa Zade Umur bey tarafından yaptırılmış mescidi vardır.
İBRAHİM PAŞA	İ-K	İ	Buçuktepe Senti	Fatih dönemi önde gelenlerinden İbrahim Paşa tarafından (H:867-M:1462)tarhinde yaptırılmış olan camii haraptır. Bu mahallede, Camii İbrahim Paşa da derler.
ÜSKÜFÇÜ HAMZA	İ	İ-M	Abdullah Hamamı civarında	Üsküfçü Hamza tarafından yaptırılmış mescidi vardır.
ALTUNİ	İ	İ	Üç Şerefeli civarı	Mescidi yıkılmıştır. Minaresiz ve çatısı ahşap idi.
ORTAÇUKUR	R	R	Kıyık	Muradiye Camii hatibi Şekmeti Mehmet Efendi tarafından (H:1070-M: 1659)tarhinde yaptırılan Camii yıkılmıştır. Yaptıran, hâlen durmakta olan türbede gömüldür.
İSKERLET OĞLU	R	R	At pazarında	İskerlet oğlu (Padışah divanı çevirmenlerinden Aleksandr bey)
AHİ HASAN	İ	İ-M	Tabakhane	Temelsiz Camii adıyla bilinen mescidi Ahi Hasan tarafından yaptırılmıştır. Hâlen haraptır.
İBN-İ ARAB	İ	M	Dar-ül Hadis Civarında	İbn-i Arab vakfından olan camii yıkılmıştır. Eski ve değerli taşları olan kabristan duruyor.
AYA İSTİFANOS	R	M	Kale içinde Maarif Bahçesi bitişiğinde	1659 da yapılan Kilisesi vardır.
AYA İSTİRATI	R-Er	R-M	Kale içinde	Bu Mahallenin eski adı Hoca Siyah ve Hacı Doğan mahalleleridir. Her iki addaki camii ve mescitleri yıkılmıştır. Aya İstiradi Kilisesi 1849 tarihinde yapılmıştır. Bu mahallenin bir bölümü H. 1331 / M. 1913 yangınında mahallesi ile birlikte tamamen yanmıştır.

*İ: İslâm, R: Rum, Er: Ermeni, M: Musevi, K: Kipti (Çingene), Boş: Boşnak

Mahallenin Adı	30 Sene Önce	Şimdiki Durum	Bilinen Senti	Tarihi Araştırma ve Bilgiler
AYA NİKOLA	R-Er	R-M	Kale içinde	Bu mahallenin eski adı Kökçe Kadı Mehmet Efendi ve Hacı Bedreddin mahalleleridir. Büyük Kilisesi 1914 yangınında mahallesi ile birlikte tamamen yanmıştır.
AYA YANI	R-Er	R-K	Kale içinde	Eski adı İsa Fakih mahalleleridir. Bu adı taşıyan mescidin yakılmış olduğu biliniyor. Aya Yorgi Kilisesi 1700 yılında yapılmış idi. 1914 yangınında mahalle ile birlikte yanmıştır.
ARPACI HACI HAMZA	İ-Er	R	Süpürgecilerde Tekgöz Köprüsü	Arpacı Hacı Hamza vakfından bir minareli, ahşap çatılı bir mescidi vardır. Hâlen mevcut sürp karabet kilisesi "H.1270/M.1853" tarihinde yapılmıştır.
AYA YORGI	R	R	Yelli Burgaz*	1795 tarihinde yapılmış Aya Yorgi Kilisesi mevcuttur.
İSMAİL AĞA	İ	İ	Tekkekaptı Caddesi	İsmail ağa vakfından cami'i mevcut olup minaresi depremden yıkılmıştır.
EMİR ŞAH	İ	İ	Yeniimarete Sultan II. Bayezid Caddesi	Sarı Cami adıyla tamamı ahşap çatılı ve bir minareli Cami'i vardır. Bu mahallede bağcı sokağında (Ömer Bey mescidi) yıkılmıştır.
EMİR MESCİT	İ	İ	Yeniimaret Yıldırım Caddesi	Emir Hüseyin Vakfından ahşap çatılı ve bir minareli Cami'i vardır. Yakınındaki büyük kabristana Badenmik kabristanı denir.
AK MESCİT	İ-R	R	Yıldırım'da	Sinan bey vakfından Cami'i yıkılmıştır.
ORTA KARAAĞAÇ	R	R	Kıyıktı	II. Murat dönemi bilgilerinden Mehmet Cebe adıyla tanınan İpsalah Mahmut Efendi vakfından olan mescidi yıkılmıştır.

*Bâdi Efendi (Yelli Burgaz) sözcüğü hakkında Riyaz-ı Belde-i Edirne adlı eserinde aşağıdaki fıkrayı yazmıştır:

İl Beği "Yelli burgâh fetih sırasında Hacı İlbeği askerleri Germe kapından geçip korunmak için bu yerde konaklamış olduğundan dolayı bu Yelli Burgaz adının İlbeği Burgazından galat olması sanılır. Şehzade Süleyman Paşa'dan sonra Rumeli'de fetih kapılarını açan önemli kişilerden biri de kuşkusuz Hacı İlbeğ'dir. Bu kişi adına Edirne'de Cami, medrese, çeşme gibi hayır eserinden hiç bir şey bulunamamıştır. Aya Yorgi Kilisesinin bulunduğu yerin Batı kısmında Tunca Nehrine yakın bu isimde bir mahalle bulunduğu (H:865/M:1460) tarihinde yazılmış bir dergide Mihâl Gâzi Hamamı gün batısında Hacı İlbey mahallesi kaydının bulunmasıyla anlaşılmaktadır.

EDİRNE MAHALLELERİ

Mahallenin Adı	30 Sene Önce	Şimdiki Durum	Bilinen Semti	Tarihî Araştırma ve Bilgiler
BEGCE veya BEYCE	İ	İ	Beylerbeyi Caddesi	Beyce mescidi adıyla bilinen Camisi deftardar Hacı Yusuf Efendi vakfından olup, bir bölümü yıkılmıştır. Bu mahalle sıkça Murat Mahallesi'ne dönüşmüştür.
BUÇUKTEPE	R-Er	İ-Er	Şehrin doğusunda ünlü tepe	Sultan II. Murat zamanında Yeniçeriler bu tepede toplanıp başkaldırma hareketinde bulduklarından buçuk akçe padişah armağanı verilerek kışlalara döndüklerinden "Buçuk Tepe" adıyla ünlü olmuştur.
BERKUK AĞA	İ	İ-R	Kıyık	Berkuk ağa vakfından mescidi yıkılmıştır.
BEVVAP SINAN	İ	İ	Güzelce Baba	Bu mahallede bir mescit yeri bulunmamıştır. Fakat Bevvap Sinan vakfından Sultan Selim Camii karşısında Kargababa türbesi civarında bir medrese olup küçük medrese adıyla tanınır.
BALABAN PAŞA	İ	İ-M	Eski Köprü civarında	Balaban Paşa vakfından Camisi harapdır. Sultan II. Murat dönemi ileri gelenlerinden olup "H.850-M.1441" tarihinde vefat edip camii kabristanına gömülmüştür.
BÜLBÜL HATUN	İ-R-K	İ-K	Yıldırım-Kum Mahallesi'ne	Bülbül Hatun vakfından mescidi yıkılmıştır.
BABA DEMİRTAŞ	İ	İ	Üç Şerefeli Caddesi	Mescidi "H. 1330-M.1914" tarihlerinde yıkılarak arsası üç şerefeli camii bahçesine dönüştürülmüştür. Yaptıran Sultan II. Murat dönemi ileri gelenlerinden Balba Demirtaş olup "H.850-M.1446" da vefatı ile camii kabristana gömülmüştür.
BEZİRCİ HATUN	İ	İ	Mihal Gazi Mahallesi'nde	Emir Musa'nın Vezir-i azamı Şahmelek Paşanın hanımı bezirci hatun vakfından mescidi yıkılmıştır.
BARUTHANE	R	R	Kıyıkta	Fatih Sultan Mehmet Han eserlerinden Edirne Baruthanesi bu semtte idi.
PAPAZOĞLU	R-Er	İ-K	Saraçhane civarında Tunca kıyısı	Bu mahallenin eski adı Devletşah'dır. Celebi Sultan Mehmet'in annesi Devletşah Hatun vakfından camii "H.1294/M. 1877" Rus istilasında harap olmuş ve 1898 de yıkılmıştır.
PAPA KAÇANOZ	R	R	Kale içi Kafeskapi Caddesi	Bu mahallenin eski adı İsa Fakih mahallesi'dir.

Mahallenin Adı	30 Sene Önce	Şimdiki Durum	Bilinen Semti	Tarihi Araştırma ve Bilgiler
PANAİYA	R-Er	R	Kale içinde	Bu mahallenin eski adı darphane ve Habbaz Muhittin mahallesidir. Kilisesi H.1321/M.1903 yangınında yanmış sonra yeniden yapılmıştır.*
TAFTİN AĞA	İ	İ	Darphane Mahallesi Belediye Hastanesi civarı	Taftin ağa vakfından mescidi haraptır.
TEKYE-İ ALİ PAŞA	İ	İ	Sultan Selim civarında	Atik Ali Paşa vakfından camii olup bakımlıdır.
CEDİD KASIM PAŞA	İ	İ	Güzelce Baba semti	Güzelce Kasım Paşa vakfından mescidi mevcut ve haraptır. Yapılan "H.939/M.1532" de Gelibolu'da vefat etmiştir.
ÇOKALCA	İ-R	İ-R	Buçuktepe civarında	"H.983/M1575"de karayazıcı Hacı Ahmet Efendi vakfından mescidi yıkılmıştır.
ÇİRGAP	R-Er	R-Er	Atpazarında	Buruncükü İsmail Ağa vakfından mescidi yeniden yapılmak üzere "H.1332/M.1916" tarihinde yıktırılmıştır. Bu mescit de çokalca mahallesindedir.**
ÇAVUŞBEY	İ	İ	Horozlu yokuşunda	Cami'i, II.Murad dönemi önde gelenlerinden Emir Çavuş vakfından olup H.847/M.1540 da yapılmıştır. Kubbeli ve bir minarelidir.
ÇAKIRAGA	İ-K	İ	Saraçhane Başı	Çatısı ahşap ve tek minareli mescidi Fatih dönemi önde gelenlerinden çakırğa tarafından H.857/M.1453 de yapılmıştır.
HACI SARRAF	R	R	Yıldırım ve Yeni İmaret arası	Yıldırım Bayezid dönemi bilgilerinden Sefer Şah eserlerinden (Kaval Minare) adıyla bilinen mescidi yıkılmıştır.
HACI KLAGUZ	İ	İ	Yeni İmaret	Cami'i hakkında bilgi edinilememiştir.

*Bu mahallelerdeki Ermeni Kilisesi eskiden Rumlara ait olup (Aya Teodor) adıyla söylenirken içinde bir insan öldürüldüğünden ve böyle bir olayın meydana geldiği bir mabette ayin yapmak uygun olmadığından üçyüz yıl önce Ermenilere satılmış ve adına Teodos Kilisesi denmiştir.

**Burada bir yanlışlık olmalı Çokalca mahallesi ile Atpazarı arasında bir yakınlık yoktur. R.K.

EDİRNE MAHALLELERİ

Mahallenin Adı	30 Sene Önce	Şimdiki Durum	Bilinen Smti	Tarihi Araştırma ve Bilgiler
HACI HOŞ KADEM	İ	İ	Yeni İmaret	Camii hakkında bilgi edinilememiştir.
HAFIZ AHMET	İ	İ	Güzelce Baba	Hafiz Ahmet vakfından bir minareli mescidi vardır harapır.
HASAN PAŞA	İ	M	Hasfırın Caddesi	Hasan Paşa vakfından harap bir mescidi vardır.
HACI MERCİMEK	İ	İ	Süleymaniye Küçük Pazar	Unnaplı camii adıyla bilinen hacı mercimek adıyla bilinen Cami'i "H.1261/M.1845" taşkınında yıkılmıştır.
HACI HALLAÇ	İ	M	Süleymaniye Küçük Pazar	Seyfullah efendi vakfından cami'i mevcut olup harapır. Medresesi "H.1335/M.1919" da yıkılmıştır.
HACI ÖMER	R	R	Kale içi Kafeskapı Caddesi	Eski adı hoca Ömer mahallesidir. Mescidi yıkılmıştır.
HACI İSLÂM	İ	R	Güzelce Baba	Sogukçeşme mescidi adıyla bilinen Hacı İslâm Bey vakfından harap bir mescidi vardır.
ŞAH MELEK PAŞA HÜCRELERİ	İ	R	Horozlu Yokuşu	Emir Musa Vezir-i azamı Şah Melek paşa vakfından mescidinin izi kalmamıştır.
HACI SEFA	İ	M	Rüstempaşa yakınında	Hacı sefa vakfından küçük ve harap bir mescidi vardır.
HADİM FIRUZ	İ-R	İ	Yeni İmaret Talimhane Meydanı	Firüz paşa vakfından gönül açıcı Cami'i II. Rus istilasında tahrip edilmiştir, iç duvarları çini kaplı, mihrabıda çinili idi. Beylik fırınlar arasındaki mezarlık bu Cami'e aittir.
HADİM BALABAN	İ	İ	Kale içi Kafeskapı Caddesi	Hadım Balaban vakfından mescidi yıkılmaya yüz tutmuştur.

Mahallenin Adı	30 Sene Önce	Şimdiki Durum	Bilinen Semti	Tarihi Araştırma ve Bilgiler
HAVACEGİ (HOCAKI)	İ	İ	Tahtakale Hamamı civarı	Havacegi (Hocaki) vakfından mescidi harapır.
HAZİNEDAR SİNAN BEY	İ	İ	Sultan Selim civarında Çöplüce Hendekte	Fatih dönemi önde gelenlerinden Hazinedar Sinan Bey vakfından mescidi yıkılmaya yüz tutmuştur. "H.1291/M.1874" tarihinde vefat edip kabristanına gömülen bilginlerden elhaç Ahmet El Sofi efendinin adına uyularak halk arasında sofi mescidi derler.
HOCA UVEYZ	İ	İ	Horozlu Yokuşu	Subaşı Hüseyin oğlu Hacı Üveyz Paşa vakfından "H.835/M.1431" de yapılmış zarif bir mescidi vardı. "H.1320/M.1904" de yıktırılarak arsası san'at okulu bahçesine dönüştürülmüştür, iç duvarları ve mihrabı çini ile kaplı idi.
HADİM DEMİRTAŞ	İ	İ	Tahtalı Hamamı civarı	Hadım Demirtaş vakfından harap mescidi vardır.
HİRİSTOS	R-Er	R-Er	Kale içi	Her ikisinin vakıflarından olan camilerinden iz kalmamıştır. Bu mahallede Hıristo kilisesi vardır ki M.1700 tarihinde yanarak sonradan yapılmış ve "H.1321/M.1903" yangınında tekrar yanmıştır.
DERVİŞ ABİ	İ	İ	Taşlık civarı	Helvacı Baba adıyla bilinen bir mescidi vardır.
DAR-US SİYADE	İ	İ	Ayşe Kadın Uzun Kaldırım	Fazlullah Paşa vakfından Cami'i yanmıştır. Hâlen harap minaresi vardır.
DAYE HATUN	İ-K	İ	Tekke Kapı	Fatih Sultan Mehmet'in süt annesi Hand Hatun vakfından harap bir Cami'i vardır.
DEMİRBİGA	İ-R	İ-R	Yelli Burgaz	Hoca İlyas vakfından "H.982/M.1574" de yapılmış olan cami'i harapır.
DEBBAĞ HACI HALİL	İ	İ-M	Tabakhane Keçeciler kapısı	"H.1042/M.1632"de yaptırılmış olan Hacı Bornaz vakfından cami'i yıkılmıştır. Debbâğ Hacı Halil vakfından olan Cami'i de harapır.
RAKKAS ALİ BEY	İ	İ-M	İstanbul yolu Kanlı Pınar	Tabutlu cami adıyla bilinen mescidi, Rakkas Ali Bey vakfındandır.

EDİRNE MAHALLELERİ

Mahallenin Adı	30 Sene Önce	Şimdiki Durum	Bilinen Senti	Tarihi Araştırma ve Bilgiler
ZEN-İ FİRUZ	İ	İ-M	Süleymaniye Küçük Pazar	Zen-i Firuz Abdullah kızı mhr-i Nigar Hatun tarafından cami'i ve aynı adı taşıyan mahalle "H.1295/M.1878" istilasında yanarak yok olmuştur. Gazi Süleyman Paşa vakfından bir minare ve kubbeli cami de bu yer içindedir.
ZEN-İ İBRAHİM PAŞA	İ-K	İ	Kıyık atlar çeşmesi	İbrahim Paşa'nın hanımı Hondi Hatun vakfından bir minareli cami vardır.
ZENİ SARICA PAŞA	İ	İ-M	Kirişhane	Zen-i sarıcapaşa vakfından harap bir Cami'i vardır.
ZİNCİRLİKUYU	İ-R	İ	Sanat Okulu	Sivrihisarlı vakfından olan mescidinin izi belli değildir.
SEVİNDİK FAKİH	İ	İ	Kadirihane Caddesi	Bazı vakıf kayıtlarına göre bu mahallenin eski adı (Sevindik Fakih)dir. Mürsel kızı Selçuk Hatun vakfından "H.860/M.1455" de yapılan bir kubbeli ve minareli Cami'i vardır.
SÜLE ÇELEBİ	İ-R	İ-R	Kirişhane Tarlakapı	Sinan oğlu Hacı Süle tarafından "H.967/M.1559" da yaptırılan Cami'i haraptır.
SÜPÜRGEÇİLER	R-Er	İ-Er	Süpürgeçiler	Kaya Çelebi vakfından olan mescidinden iz kalmamıştır.
SELÇUK HATUN	İ	İ	Yeni Tophane	Celebi Sultan Mehmet kızı Selçuk Hatun vakfından olan Cami'i "H.1294/M.1877"de yıkılmıştır.
SULTAN BAYEZİD	İ	İ	Yeni imaret Tunca kıyısı	Sultan II.Bayezid vakfından "H.890/M.1485" de yaptırılmış büyük Cami'i vardır.
SİTTİ SULTAN	R	İ	Atpazarı	Şeyh-ül İslâm Alaaddin Ali Cemali Efendi'nin kızı Sitti Şah Hatun vakfından bir minareli ve kubbeli cami'i yanmıştır. Harabesi mevcuttur.
ŞAH MELEK PAŞA	İ	M	Mihal Köprüsü başı kafes kapı	Sâdi oğlu Şah Melek Paşa vakfından "H.832/M.1428" yılında yaptırılmış zarif bir Cami'i vardır. "H.1328/M.1911" Balkan savaşında minaresine mermi isabet ederek yıkılmıştır.

Mahallenin Adı	30 Sene Önce	Şimdiki Durum	Bilinen Semti	Tarihî Araştırma ve Bilgiler
ŞERBETTAR HAMZA BEY	İ	İ-M	İstanbul yolunda Ayşe Kadın Hanı bitişiğinde	Şarapdar Hamza Bey vakfından mescidi yıkılmıştır.
ŞEHABETTİN PAŞA	İ	İ	Sultan Selim civarı	Kirazlı cami adıyla tanınan Cami'i "H.840/M.1436" tarihinde Hadım Sahabettin Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bu mahalle içinde (Hacı Hasan) vakfından bir mescid de vardır.
ŞEYHİ ÇELEBİ	İ-R	İ	Buçuktepe civarında	Cami'i, Şeyhi Çelebi vakfından olup "H.982/M.1574"de Mimar Sinan tarafından yaptırılmıştır.
ŞEYH ŞUCAADDİN	İ	M	Tabakhane	Şeyh Sücaaddin adına Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılan Cami'i haraptır.
SOFU BAYEZİD	İ	İ	Muradiye Küçükpazar	Sancami adıyla bilinen Cami'i ilk yaptıran, Çelebi Sultan Mehmed'in hocası Sofu Beyazid olup ikinci kere yaptırılan Habbaz Yusuf ağadır. "H.1046/M.1636" yangınından sonra yeniden yapılmıştır.
SAÇLI DEDE	R	R	Yıldırım	Yüzyıl önce İslâm mahallesi idi.
SOFU İLYAS	İ	İ	Muradiye Küçükpazar	Sofu İlyas vakfından mescidi haraptır.
SARICAPAŞA	İ	İ	Taşlık civarı	Edirne valilerinden Sarıcapaşa vakfından bir minareli mescidi vardır.
SABUNİ	İ	M	İstanbul yolu	Sabuncu Hacı Ali Efendi vakfından bir minareli ve kubbeli Cami'i terk edilmiş ve harap iken "H.1330/M.11914"de yıktırıldı.
SIKÇA MURAT	İ	İ	Pasak Kapısı	"H.941/M.1534" tarihinde Noktaçı Kasım Efendi tarafından yaptırılan bir minareli ve kubbeli cami'i peksimet ambarı iken "H.31 Temmuz1337/1921" de yanmış ve sonra Karaağaç'da yapılmak üzere sökülerek denilen yere taşınmış iken son hudut düzeltilmesinde vazgeçilmiştir. Sıkça Murat vakfından mescidi mevcut ve haraptır.

EDİRNE MAHALLELERİ

Mahallenin Adı	30 Sene Önce	Şimdiki Durum	Bilinen Senti	Tarihi Araştırma ve Bilgiler
TURGUT BAZIRGAN	İ	İ	Ayşe Kadın Defdardar Camii civarı	(Çanaklı Cami) adıyla bilinen mescidi Turgut Bezirgan vakfındadır.
TAŞ ODALAR	İ	İ	Sultan Selim	Zehrimar Mehmet Bey vakfından olan mescidi "H.950/M.1543" tarihinde yapılmıştır.
ALEMDAR	İ	İ-M	Eski köprü başı, Yemişçiler sokağı	Mescidi Alemdar Hasan Baba vakfındadır.
ARİFAĞA	İ	İ	Karanfiloğlu	Künbet Camii denilen bir kubbeli ve minareli Camii Arif Ağa vakfındadır.
İMARET-İ MEZİT BEY	İ	İ	Kirişhane Uzunkaldırım	"H.885/M.1480"de yaptırılan mescidi Kasım Çavuş Zade Mustafa Efendi vakfındadır.
ALİ KUŞ	R	İ	Kirişhane	Alaaddin Ali Kuş vakfından olan mescidinden iz kalmamıştır.
ATTAR HACI HALİL	İ	M	Da'r-ül Hadis civarı Germe Kapı Caddesi	Attar Hacı Halil Vakfından olan kubbeli ve minareli Camii "H. 1321 / M.1903" yangınında yanmış ve sonra yıkılmıştır.
ABDURRAHMAN	İ	İ	Kirişhane Tarla kapı	Edirne Kadılarında Amasyalı Mevlâna Abdurrahman Efendi vakfından bir minareli Camii depremde harap olup H.1166/M: da yeniden yaptırılmıştır.
GÂZİ HOCA	İ	İ	Topkapı Caddesi, Sanat okulu civarı	Gazi Hoca Rüstem vakfından bir minareli ve kubbeli Camii haraptır. Bu mahallede Sokullu Mehmed Paşanın hanımı ismi han Sultan Camii de vardır.
GÂZİ MİHAL	İ	İ	Gazimihal köprüsünde	Aziz Oğlu Gazimihal vakfından büyük ve zarif Camii "H.825/M.1421" tarihinde yaptırılmıştır. Yaptıran, Cami kabristanında gömülmüştür.
FAZLULLAH PAŞA	İ	İ	Belediye dairesi civarında	Fazlullah paşa vakfından olup "Putlu Camii" adıyla bilinen camii haraptır.

Mahallenin Adı	30 Sene Önce	Şimdiki Durum	Bilinen Senti	Tarihi Araştırma ve Bilgiler
FINDIK FAKİH	İ	İ-M	Tahtakale	Mescidi, kovacılar camii adıyla tanınır. İlk yaptıran Fındık Fakih, ikinci kere yaptıran, şehrin önde gelenlerinden Hacı Salih Paşa olup "H.1287/M. 1875" de yeniden yapılmıştır.
KONDUK veya KUNDUK OŞMAN	İ	İ	Kirişhane	Kunduk Osman vakfından mescidi harapdır.
GAZAZ SALİH	İ	İ	Kirişhane	Gazazsalih vakfından mescidi yıkılmıştır.
KARAKAŞ	R	İ	Kirişhane	(Metinde bu sütun boş bırakılmıştır.) R.K
KUBUZCU ALİ BEY	İ	İ	Eski Tophane Caddesi Aşmalı Sokak	Kubuzcu Ali Bey vakfından harap mescidi "H.1332/M.1916" yılında yıktırılmıştır. (Bu eser bu mahallede düzenlenip yazılmıştır.)
KARACA BEVVAP	İ	İ	Sultan Camii civarı	Karaca Bevvap vakfından mescidin ne zaman yapıldığı bilinmiyor. Fatih Sultan Mehmed'in hanımı Sitti Sultan Camii de bu mahallededir.
KADI BEDREDDİN	İ	İ	İstanbul yolu	Cami'i, Edirne kadılarında Kadı Bedreddin vakfından olup "H.936/ M. 1529" yaptırılmıştır.
KIZIL MİNARE	İ	İ	Paşa kapısı cadde	Edirne Kadılarında Amasyalı Mevlana Abdurrahman Efendi vakfından bir minareli Camii depreme harap olup H.1166/M: da yeniden yaptırılmıştır.
KUM MAHALLE	R	R-K	Yıldırım, Mustafa Paşa caddesi	Yapıtkanı bilinmeyen bir minareli büyük ve harap bir cami'i. "H.1326/M. 1910" yılında yıktırıldı. Bu mahalledeki Profiti İlyas Kilisesi "M.1869" de yaptırılmıştır.
KIZIL MESCİT	R	R	Yıldırım	Cami'inden eser kalmamış olup harap minaresi duruyor.
KİNCİ FİRUZ	İ	İ-M	Rüstem paşa hanı arkası	Vavlı Cami, denilen mescidi Kazasker Davut Efendi vakfından olup harapdır.

EDİRNE MAHALLELERİ

Mahallenin Adı	30 Sene Önce	Şimdiki Durum	Bilinen Senti	Tarihi Araştırma ve Bilgiler
KASIM PAŞA	İ	İ	Kirişhane	Tunca sahilindeki bir minareli ve kubbeli cami'i "H.883/M.1478" tarihinde Evliya Kasım Paşa tarafından yaptırılmıştır.
KUŞÇU DOĞAN	İ	İ	Karanfiloğlu caddesi	Yeniçeri ağalarından Kurt Doğan ağa vakfından bir kubbe ve minareli cami'i vardır. "H.1331/M.1915" tarihinde tamir edilmiştir.
KASAP ABDÜLAZİZ	İ	İ-M	İstanbul yolunda	Harap mescidi üç sene önce yıktırılarak arsası öğretmen okulu bahçesine eklenmiştir.
KAVAKLI	İ	İ-M	Süleymaniye Küçük pazarı Sezai Tekkesi civarı	Hadım Sahabettin Paşa vakfından mescidi harapır.
KARACA AHMET	İ-R	R	Kıyık	Zeyrek zade Ahmet Efendi vakfından olan cami'i yıkılmıştır. (Bu mahallenin yüzelli yıl önceki adı Arabacı Ahmet imiş.
KARABULUT	İ-R	İ-R	Kıyık	Karabulut İbrahim Bey vakfından Cami'i vardır.
KÖFTECİLER	R	R	Yıldırım	Bu mahallenin eski adı (Köfteci zade) olup mescidinin yıkıldığı zaman bilinmiyor.
KOSEÇ BALABAN	İ	İ	Kuşunlu Fırın, Kadir-hane caddesi	Köseç Balaban vakfından mescidi harapır. Nevhat defterdar Mustafa Paşa'nın "H.982/M.1574" da Mimar Sinan'a yaptırdığı Cami'i onarıma muhtaçtır. Özellikle minaresinin san'at değeri vardır.
KULAHDUZ	İ	İ	Ayşekadın Uzun kaldırım	Kulahdüz Ali Bey vakfından mescidi "H.1294/M.1877" istilasında yıkılmıştır.
KÜRT HOCA	İ	İ-R	Süleymaniye Küçükpazar	Sarrah Hacı Mustafa Efendi vakfından olan Cami'i elli sene önce yanmıştır. Hâlen minaresi duruyor. Kürt hoca vakfından mescidi yıkılmıştır.
GULBAHAR HATUN	İ	İ	Askeri İdadi Okulu civarı	Yavuz Sultan Selim'in annesi Gülbahar Hatun vakfından cami'i vardır.

Mahallenin Adı	30 Sene Önce	Şimdiki Durum	Bilinen Semti	Tarihi Araştırma ve Bilgiler
KATİB CU	İ	İ	Sanayi kışlası civarı	Katip cû vakfından mescidi yıkılmıştır.
KİREMİTÇİ HACI HALİL	İ	İ	Tekke Kapı Saraçhane başı	Kiremitçi Hacı Halil vakfından mescidi yıkılmıştır.
GENİŞ veya KANIŞ VAKIF	R	R	Yıldırım	Bu vakfın niteliği ve böylece adlandırılmış olması hakkında ki neden araştırılmamıştır.
KEBE YAPICI	İ	İ	Kurşunlu Fırın	Kebe yapıcı adıyla yapılmış olan mescidi yıkılmıştır.
KUÇUK HACI VELİ	R	R	Kirişhane	Mescidi hakkında bilgi yoktur.
GÖL	R	R	Yıldırım	(Bu sütun boş bırakılmıştır.) R.K
MOLLA FAHRETTİN	İ	İ	Topkapı caddesi	Molla Fahreddin-i Acemî vakfından mescidi yıkılmıştır.
MEHMET AĞA	İ	İ-M	İstanbul yolu (Has fırın)	İmam Fakih oğlu büyük emir Mehmet Paşa tarafından yaptırılan cami'i yıkılmaya yüz tutmuştur. Bu mahallelinin eski adı Mehmet Paşa mahallesidir. "H.1159/M.1746" tarihinde yanan cami'i, mütevellisi Mehmet Paşa yeniden yaptırmış ve bu yüzden mescit ve mahalle bu kişinin adını almıştır.
MAHMUT AĞA	İ	İ	Sarıcapaşa Soğuk çeşme caddesi	Cami'i Mahmut ağa tarafından "H.863/M.1458" tarihinde yaptırılmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in hocası Hayreddin tarafından bu mahallede yaptırılan camii "H.1294/M.1877" istilasında yıkılmıştır.
MAHMUT AĞA	R	R	Kirişhane	(Bu sütun boş bırakılmıştır.) R.K
MİR-İ MİRAN	İ	İ	Beylerbeyi Camii civarı	İlk yaptıran Şarapdar Abdullah Bey olup "H.832/M.1428" de yapılmış, kubbe ve minareli Camii vardır, ikinci kere yaptıran Mir-i Miran Sinan Paşadır. Onarılmaya layık bir eserdir.

EDİRNE MAHALLELERİ

Mahallenin Adı	30 Sene Önce	Şimdiki Durum	Bilinen Senti	Tarihi Araştırma ve Bilgiler
MİSKİNLER	R	R	Kirişhane	Mahalleye bu adın verilmesinin nedeni tamamen araştırılmamıştır. "H.1037/M.1627" tarihli el yazması bir dergide (Büyük babam kirişhanede miskinler tekkesi mütevellisi Kaltakçı zade Kerim Efendi yazısını okudum. Bunun miskinler mahallesi ile bir ilgisi olsa gerek.)
MUMHANE	R	R	Kıyık	(Bu sütun boş bırakılmıştır.) R.K
MEYDAN	İ-R	İ-R	Kıyık	Yeniçeri Ortaları bu yerde olduğundan önceleri Yeniçeri meydanı denilmekte idi.
BOŞNAK	Boş	Boş	Karabulut mahallesi civarı	(Bu sütun boş bırakılmıştır.) R.K
MURADİYE	İ-K	İ-K	Muradiye semti	Bu mahallede bulunan cami'i ve mevlvihane sultan II.Murad tarafından "H.837/M.1433" tarihinde yaptırılmıştır. Mahallenin eski adı Mevlvihane mahallesidir.
MARUF HOCA	İ-K	İ-K	Yıldırımında Kum Mahalleye civar tepede	"H.1294/M.1877" istilasında yıkılan cami'nin sahibi Mâruf Hoca Kadı Ahmet Efendidir.
MİRAHUR AYAS BEY	İ-R	İ-R-K	Kıyıkda Muradiye Mahallesine civar	"Parmaklı mescit" denilen mescidi "H.1016/M.1607" tarihinde vefat eden Mirâhur Ayas Bey tarafından yaptırılmıştır.
MİHAL KOÇ	İ-R	İ	Yeniimaret	Mevcut cami'i Sultan I.Bayezid dönemi önde gelenlerinden Mihâl Koç bey tarafından yaptırılmıştır.
MENZİL AHIRI	R	R	Muradiye ile Kıyık arasında	Edirne sarayına ait "Alaca ahır" adıyla söylenen ahırlar bu yerde idi. Sonradan Menzil Ahır olarak kullanılmış olduğundan bu adı almıştır.
MEZİT BEY	İ	İ	Belediye Hastanesi civarı	Mevcut Cami'i "H.844/M.1440" tarihinde Mezit bey tarafından yaptırılmıştır.
MEDRESE-İ ALİ BEY	İ	İ	Taşlık civarında	Önceleri zaviye iken Mahmut Paşa (veli) adına Mimar Sinan eliyle Cami'e çevrilmiştir. Minare ve kubbesi harapdır. Tamiri uygun olur. Bu mahalledeki küçük mescid "H.904/M.1498" tarihinde Mustafa oğlu İbrahim adlı bir kişi tarafından yaptırılmış olup harapdır.

Mahallenin Adı	30 Sene Önce	Şimdiki Durum	Bilinen Senti	Tarihi Araştırma ve Bilgiler
MÜMİN HOCA	İ-K	İ-K	Yıldırım	Tahtalı Camii denilen Cami'i Mümin Hoca tarafından yaptırılmıştır.
MADON OĞLU	R	R	Kirişhane	(Bu sütun boş bırakılmıştır.) R.K
METROPOLİT	R-Er	R-Er	Kale içinde	Bu mahallenin eski adı Veliüddin, Karu Çeşme, Yakup Paşa mahalleleridir. Bu adlara ait camiler yanmış ve yıkılmıştır. Bu mahallede Rum metropolü Hanesi vardır. Bunun yakınındaki Metropolü Kilisesi denilen Kilisenin asıl adı «Panayia»dır. (M:1608) tarihinde yapılmıştır. Bu mahalle içinde Milâdi 9. ve 10. yüzyılda yapılmış Tür-i Sina Kilisesi de vardır. Feth sırasında Metropolitler hâlen yanmış olan Ayasofya Kilisesinde otururlardı.
NİŞDOĞAN	İ	İ	Arasta civarı	Nişdoğan Cami'i denilen mescidi harap iken H".1335/M.1919" yılı Aralık ayında yıkılmıştır.
NAİP ÇELEBİ	İ-R	R	Yıldırım	Hacı Hasan Ağa vakfından olan mescidi "H.1294/M.1877" istilasında yıkılmıştır. Bu mahalle daha sonra Ak Mescid mahallesine dönüşmüştür.
NOKTACIZADE	İ	R	Kıyık	Noktacı zâde tarafından yaptırılan Cami'i "H.1294/M.1877" istilasında yıkılmıştır.
NİŞANCI PAŞA	İ	İ	Kıyık	Nişancı Mehmet Paşa'nın yaptırdığı Cami'i harapdır. Tamiri uygun olur.
NECCAR PANAYOT	Er	İ-Er	Süpürgeçiler	Eski adı Devlet İslâm mahallesidir.
VELED-İ VELİYÜDDİN	İ	İ	Muradiye	Veli Veliüddin zâde şair Ahmet Paşanın yaptırdığı Cami'i yıkılmıştır.
VİZE ÇELEBİ	İ	İ	Kirişhane	Mevcut camii şair Hayâli Vize Çelebi tarafından yaptırılmıştır.
YAHYA BEY	İ	İ	Eski Tophane yokuşu	Mevcut ve harap camii "H.985/M.1577" tarihinde şair Yahya Bey tarafından yaptırılmıştır. Onarılması uygun olur.

EDİRNE MAHALLELERİ

Mahallenin Adı	30 Sene Önce	Şimdiki Durum	Bilinen Senti	Tarihi Araştırma ve Bilgiler
YAKUP KİLÂRİ	İ	İ	Yedi yol ağzı	Yakup Kilâri tarafından yaptırılmış olan mescidi harap iken "H.1332 / M. 1916" da yıkıldı.
YANCIKCI ŞAHİN	İ	İ	Güzelce baba	Yancıkcı Şahin ağa mescidi yıkılmıştır.
YELPINARI	R	İ	Muradiye	(Bu sütun boş bırakılmıştır.) R.K
YAYA DEMİRTAŞ	İ	İ	Arpa Kervan Sokağı	Ahşap Minareli küçük mescid Yaya Demirtaş vakfındadır.
YEŞİLCE	İ-R	İ	Kirîşhane	Bu sütun boş bırakılmıştır. R.K
YENİ İMARET	R-İ	İ	Yeni imaret	Bu sütun boş bırakılmıştır. R.K
YILDIRIM BAYEZİD	İ-K	İ	Bilinen Semt	Mevcut Cami'i "H.802/M.1399" tarihinde Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılmıştır.

Mahallelerin bir çoğu su baskınları ve istilâlar sonunda mahvolmuştur. Nitekim At pazarı semtinin seksen sene önce alınmış bir fotoğrafında görülen büyük binalardan bugün eser kalmadığı gibi, II. Bayezid ve Yıldırım Bayezid Camileri ve Saraçhane Köprüsü ile Bayezid Cami'i arasında nehir yakınındaki büyük boş arazi, Kum mahallelerinin Meric'e yakın kısmı eskiden mamur İslâm mahalleleridir. Nehir taşkınlarında ve kısmen de Rus istilâlarında harab olmuşlardır. Gülşâh Mescidi, Hadım Şahabeddin Paşa (Fil hamamı yakınında), Şeyh Mes'ut, Hacı Kılağuz, Dağdevirenzâde Mehmet ağa, Emir Mescidi, Hızır Şah Mescidi, Akmescit, Saçlı Ali Camileri gibi Cami ve Mescitler bu yüzden yıkılmışlardır.

Balkan harbinden önce genel nüfus 47 289 Müslüman, 19 608 Rum, 14 4469 Musevî, 4000 Ermeni ve 2324 Bulgar olmak üzere seksen yedibin dolaylarında idi. "H.1309-M.1891" il yıllığında Edirne ili nüfusu 10 780, hanede 53 348 ve "H.1317-M.1899" il yıllığında 56 813 olarak yazılıdır. (M. 1869) da Paris'te yayınlanan tarih lûgatında Edirne ili nüfusu 180.000 olarak yazılmıştır. Bugün 50.000 den fazla olmadığı sanılır.

Bazı İslâm mahallelerine zaman içinde Hıristiyanlar taşınarak mahalle örgütü meydana getirdiklerinden, o mahallenin asıl adı ikiye bölünmüştür. Söz gelişi Karaca Ahmet Mahallesi birinci Rus istilasına kadar yalnızca bir İslâm Mahallesi iken istilada Müslümanların göç etmelerinden sonra Hıristiyanların oturmasıyla Rum Karaca Ahmet adıyla ikiye ayrılmıştır. Bu gibi isimler, cetvelin aslına alınmayıp buraya ek olarak yazılmıştır.

Rum Dâye-Hatun, Rum Meydan, Rum Şeyhî Çelebi, Rum Mahmut Ağa, Rum Süle Çelebi, Rum Yeşilce, Rum Karacaahmet, Rum Çokalca, Rum Mumhâne, Rum Karabulut, Ermeni Buçuktepe, Rum Çirkâp, Rum Mihalkoç, Rum Yeniimaret, Ermeni Süpürgeciler, Ermeni Çirkâp, Rum Sitti Hâtûn, Rum Demirbiga, Rum Saçlı Dede, Rum Bülbül Hâtûn.

Bazı mahalleler de özellikle büyük yangınlardan sonra ve istilaları izleyen zamanlarda büsbütün mahvolmuş ve izleri kaybolmuşlardır.

Kaleiçi

Kadı Abdülvehhap, Divâne Sinan, Ebülfazl Mehmet Efendi, Hacı Pervane, Bezirgan Bâli, Denizlizâde, Takyeci Kara Balı, Yahşi Fakih, Purnazar Mehmet Efendi, Veledi Veliddin, Yakut Paşa, Hoca Ömer, Habbaz Muhittin, Devletşâh, Hoca Siyah, Hacı Bedreddin, Hacı Doğan, Hacı Yakup.

Yıldırımında

Kuzu koyun, Serdengeçti, Hatice Hâtûn, "H.1321-M.1903" yangınında Kaleiçinde mahvolup yerleri bilinmez hâle gelen Müsevi mahalleleri; Sisilya cemaati, İstanbul cemaati, Aragon cemaati, Budin cemaati, Katalonya cemaati, Mayor cemaati, İtalya cemaati, Küçük Portigal, Keruz cemaati, Tulya cemaati, Büyük Portigal cemaati, Polya cemaati.

Bu Musevi mahalleleri ile birlikte on üç Havra da yanmıştır. Bu Havralardan Mayor ve Polya Havraları yerlerine (Kaal Kaduş Ağadol=Mukaddes Büyük Havra) adıyla iki kule ve bir kubbeli büyük bir Havra yapılmıştır.

2
KISIM

Camiler ve Mescitler

Sultan IV.Murat Han buyruğuyla "H.1043-M.1633" tarihinde yapılan sayımda Edirne'de on dört selâtin ve üçyüz hayır sever tarafından yaptırılmış Cami ve Mescit olduğu meydana çıkmıştır. Üçyüz seneye yakın bir süre içinde 300 Cami'in yarısı değişik sebeplerden dolayı yıkılmışlardır. Mevcut eserlerin hepsinden söz etmeğe bu eserin amaç ve kapsamı yeterli olmadığından tarihi ve mimari değerleri olan selâtin eserleri ile diğer önemli Cami ve mescitlerden yapılış tarihleri sırasıyla söz edilmiş, diğerleri ise mahalleler çizelgesinde gösterilmiştir.

Yıldırım Beyazıd Cami'i

Yaptıran Sultan Yıldırım Bayezid Handır. Yapılış tarihi "H. 802-M.1399" dir. Eskiden Küpeli Cami adıyla ünlü olup mihrabına yakın kubbesinde birbirine geçme iki mermer halkanın asılı olması böylece isimlendirilmesine sebep olmuştur. Diğer bir inanişâ göre, Yıldırım-Timurlenk olayından dolayı yapımına ara verilerek, sonradan Yıldırım Hanın kızı "Küpeli Sultan" tarafından tamamlandığında halk arasında "Küpeli Sultan" Cami'i adını almıştır. Bir minareli, çatısı kubbeli ve kurşun kaplıdır. Yapılış biçimi, İtalya'da Ravenade Galla Placidia mozolesine benzeyip bir daire içine çizilmiş Haç şeklindedir.

Bu yerde, Edirne'nin fethinden önce (Tiris İbhares) adında bir kilise var iken dördüncü Haçlılar Döneminde yakılmış ve bu harabe üzerine yapıldığında mihrabı çarpık düşmüştür.

Büyük kapısının sağ ve sol taraflarındaki tabhanelerin divarları zarif çiniler ve yaşmaklı ocaklarının etrafı ve üzerleri çiniler ile kaplı ve süslü iken "H.1294-M.1877" istilasında çalınmış ve tahrip olmuştur. Geri kalan kısım harabe halinde duruyor.

Doğu yönüne bakan büyük kapı ile, etrafı Bizans başlıklı sütunlara dayanan kurşun kaplı bir çatı ile örtülü iken on sene önce yıkılmış ve bu arada sol köşedeki Şehzadeler Türbesi de harap olmuştur. Hâlen sandukaların yıkıntısı duruyor. Sandukalardan biri, Fatih Sultan Mehmet hanın tahta çıkışında Edirne Sarayı hamamında Evranoszâde Ali bey tarafından boğdurulduğu söylentisi olan sultan II.Murad'ın şehzadesi Ahmed'e aittir. Zira bu sandukanın etrafında "H.1330- M. 1911" tarihinde topraklar içinde bulduğum kırık bir mermer üzerindeki yazıda, "Şehzade Muratoğlu Ahmet" yazılı idi. Öbür sandukanın sahibi belli değildir. Yanındaki hamam ve imaret tamamen yıkılmıştır.

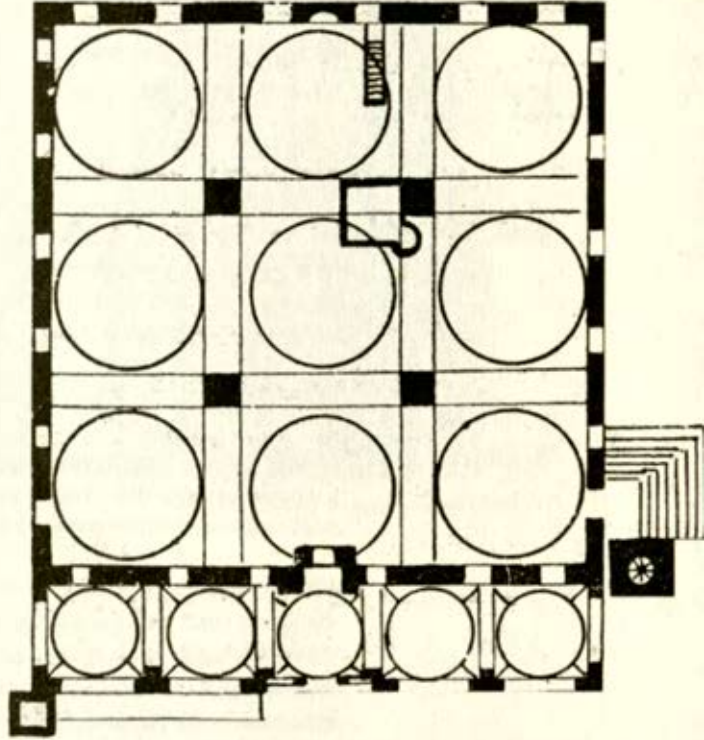
Eski Cami

İlk yapıcısı Yıldırım Bayezid Han oğlu Emir Süleymandır. Yapılış tarihi "H.804-M.1401" bitirilişi "H.816 - M.1413" dir. Kapısının üstünde "Mehmet Bin Bayezid Han Halledallahı Sultane ve Evzah-u âlel âlemin burhane fi muntasif şevval. Sene sitti aşer ve semânumâe" yazılıdır. İçten 2116 m2 ve kare biçiminde olup dört sütuna dayanan dokuz kubbelidir. Bir şerefeli küçük minaresi esas olup iki şerefeli büyük minare sonradan Çelebi Sultan Mehmet Han tarafından yaptırılmıştır. Bu minare ustasının bir Avrupalı olduğu, kaidesindeki Osmanlı mimarisine uymayan şekiller ve özellikle minare şerefe kapılarının kibleye karşı olmayıp kuzeye açılır olmaları sanılabilir.

Mimarı, Konyalı Hacı Alaeddin ve kalfası İbrahim oğlu Ömer adlı kişidir.Yapının bitiminde Çelebi Sultan Mehmed Han'ın buyruğu ile (Süleymaniye) Camii diye adlandırılmış, sonra "Ulu Cami" denilmiş ve Üç Şerefeli Cami'in yapılmasından sonra "Eski Cami" adıyla söylenmiştir.

Yıldırım Bayezid'in oğlu Musa Çelebi tarafından yaptırılan medresesi "Cami ardı medresesi" adıyla tanınırdı. Padişah mahfeli "H.1176 - M.1763" tarihinde Sultan Mustafa Han tarafından ve müezzineleri de "H.1020 - M.1611" tarihinde Filibeli Ramazan ağa tarafından yaptırılmıştır.

Eskiden yapılan bir onarımda kubbelerin etrafına çok miktarda toprak konularak çatı yüksekliği artırılmış ve eski kubbe gövdeleri, pencereleri ve yağmur olukları kapatılarak Cami'in içi karartılmış ve kubbelerin yağmur suları da duvar bedenlerinden akmakta bulunmuş iken, Evkaf eski Müdürü Sadreddin Bey'in başlatmasıyla iki yıldan beri yapılan onarımlar sırasında bu cahilce işin zararlı

Eski Cami

etkileri ortadan kaldırmıştır. Duvarlarında yazılı İsm-i Celâl ile “Vav”, hattat Abdullah Vekai'nindir. iç duvarlara yazılan yazılarla Kufî yazıların hat san'atı yönünden değeri yoktur.

Mihrabının sağ yanında Edirne'li Kisbî Mehmed Efendinin aşağıdaki dizesi yazılı olup yanındaki küçük taş ziyaret edilir.

Dize

Cilvepirâ-yı ziyaret kıldı ehl-i hâcete

Kisbiyâ rûmâl olan bulur aziz-i dü cihan

Minberin sağ tarafında da “cennet deresi” adıyla duaların kabul edildiği bir yer olup ziyaret edilir. Cenaze penceresi yanında eski bir kürsü bulunur. Hacı Bayram-ı Veli bu kürsüden vaaz etmiş olduğundan diğer vazırların saygı nedeniyle bu kürsüye çıkmadıkları söylenir. “H.17 Şevval 1102 - M.1690” tarihinde Edirne’de saltanat tahtına çıkan Sultan II. Ahmet Han bu Camide kılıç kuşanmıştır.

Evliya Çelebi Eski Cami’i anlatırken:

“Gece gündüz çok sayıda cemaatdan boş kalmayan bir Eski Camidir. Mihrap önündeki cennet bahçesinde yuva kuran güzel sesli kuşların ötüşleri namaz kılanlara hayat verir.

Yine o bahçede yetişen lâle ve sümbül ve ergovanın güzel kokuları dimağlara siner. Vakıflar tarafından Cami’e gözetici olan mütevellisi aracılığıyla gül ve sümbül ve nergis ve zambak mevsiminde tüm cemaat safları arasında adı geçen çiçeklerle nice çiçek vazoları konup Cami’in içi ve dışı ışık ve çiçek kokusuyla dolar.” diye anlatmıştır.

Mihrap tarafındaki bu cennet bahçesi zaman içinde yok olup ahırlar yapılmıştır. Özellikle kuyumcular çarşısı tarafındaki merdivenlere bitişik kahveler ile büsbütün biçimsiz bir şekil almış iken hepsi vakıflar eski müdürü Sadreddin bey’in yakın ilgisiyle kamulaştırılarak yıktırılmıştır.

Muradiye Camii mihrabının eski hâli

Muradiye Camii mihrabının şimdiki durumu

Muradiye Camii Şerifi

“H.837- M.1433” tarihinde Sultan II. Murad Han tarafından yeni saraya bakan bir tepe üzerine Mevlevihane olarak yaptırılmıştır. Eski yazarlara göre Sultan Murad Han rüyada Hazret-i Mevlâna’yı bu yerde gördüğünden derhal yapılmasını buyurmuştur. Yapılıştından sonra bu semahanenin içinde bir şekilde kan bulunduğu mesele Sultan Murad Han’a duyurulduğu vakit Sultan, mimarlar ve ustalar gönderip Semâhaneyi dışarıya taşıtıp yaptırarak burayı Camiye çevrilmiştir. (Evliya Çelebi sayfa 435)

“H.1327-M.1909” senesi Eylülünde padişah tarafından verilen para ile Semahane onarılıp genişletilmiştir. Cami, dört kubbe ve bir minareli olup eskiden minaresi yeşil renkli çini ile kaplı imiş. Çiniden yapılmı mihrabı ve etrafındaki çiniler Osmanlı döneminin nefis ve az bulunur sanat eserlerindedir. Bu Cami, “H.1165-M.1751” senesi büyük depreminde harap olduğundan “H.1166-M.1752” de tamir edilmiştir. Mihrabın güzelliği ve yerin genişliği ile ters orantılı olan Padişah mahfeli “H.1253-M.1637” tarihinde konulmuştur. Ahşap minber ustalikle yapılmış az bulunur

eserlerden ise de, yazıklar olsun ki, boyanmıştır. İmareti (aşevi) büyük ve fakirleri çoktu. Hâlen yıkılmıştır.

Minarenin ağırlığına dayanamayıp yüzyıla yakın bir zamandan beri duvar ve kubbeleri tehlikeli surette çatladıklarından "R.1334-M.1918" senesinde yeniden yapılmak üzere yükü hafifletmek için minaresinin kavalından bir bölümü yıkılmıştır. Bu Cami'i anlatan eskiler, Cami'in iki kubbeli ve bir minareli olduğunu yazmışlardır. Halbuki hâlen dört kubbelidir. Giriş kapısının sağ ve solundaki kubbeler sonradan eklenmiştir. Minare de bu ek duvarlara dayandığından, zaman içinde bu ağırlığı Cami'i tahrip etmekte olduğu kuşkusuzdur. (Mühendis Nazif Bey'in görüşü)

Dar-ül Hadis

"H.838-M.1434" de Sultan II. Murad Han tarafından Manyas kapısı civarında Tunca nehrine yakın İbn-i Arap mahallesinde yaptırılmıştır. Eski yazarlara göre Hazret-i Fahr-i Kâinat, Sultan Murad Han'a rüyada bir Da'r-ül Hadisin bu yerde yapılmasını emrettiğinden sabahleyin yapımına başlanmıştır. Tavanı büyük kubbeli ve bir minarelidir. Önceleri hadis okutulmak için medrese olmak üzere yapılmış ve sonra Cami'e çevrilmiştir. Balkan savaşında minaresine mermi isabet ettiğinden yıkılmış, harab olan medresesi de birkaç sene önce yıktırılmıştır.

Bilginlerden Fahreddin-i Acemi mihrabı önünde gömülüdür. Kabristanındaki eski tipte zarif ve eski bir kabrin kitâbesi: "Şehit Karaman Bey Bin Mehmet Bey Bin Karaman, sene "H.876-M.1471"¹⁰ olup etrafı direkli ve üzeri kubbeli bir türbe iken bu kısım mahvolup eser kalmamıştır. Bu kişi, Edirne'nin eski valilerindendir. "H.876-M.1471" tarihinde Çirmen'de vefat ile bu yere gömülmüştür. Mihrab önündeki iki türbede Şehzadeler ve Sultanlar gömülüdür.

10- Karamanoğlu Mehmet Beyin oğlu Şehit Karaman sene (H:876/M:1471)

DAR-UL HADİS HAZİRESİNDE GÖMÜLÜ OLAN ÜNLÜ KİŞİLER	ÖLÜM TARİHİ
Sultan III.Ahmet Kızı Zeynep Sultan	(H.1127/M.1715)
Sultan III.Ahmet Şehzaesi Sultan Selim	(H.1127/M.1715)
Sultan III.Ahmet Kızı Rukiye Sultan	(H.1110/M.1698)
Sultan III.Ahmet Şehzadesi Mehmet	(H.1125/M.1713)
Sultan II.Mustafa Kızı Ümmü Gülsüm	(H.1112/M.1700)
Sultan II.Mustafa Şehzadesi Ahmet	(H.1115/M.1703)
Sultan II.Mustafa Kızı Hatice Sultan	(H.1110/M.1698)
Sultan II.Murat Şehzadesi Hüseyin	(H.853/M.1448)
Sultan II.Murat Şehzadesi Orhan Çelebi	(H.855/M.1450)
Hafize Sultan ¹¹	

“H.1110-M.1698” Şevvalinde Edirne’de vefat eden Sultan II. Mustafa Han’ın Baş Kadını Alicenap kadının da bu Cami kabristanında gömülü olduğu tarih kitaplarında yazılı ise de kabri bulunamamıştır.

11- Hafize Sultan Taşı kırık olduğundan baba adı ve ölüm tarihi tesbit edilememiştir.

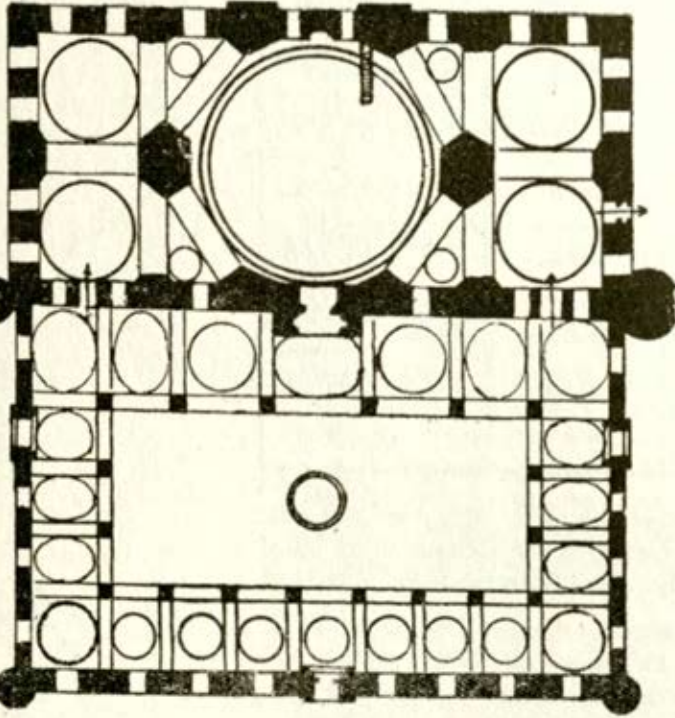
Üç Şerefeli Camii

Yaptıran Yıldırım Beyazıd Han oğlu Musa Çelebi'dir "H.813-M.1410" tarihinde başlanmıştır. Evliya Çelebi "H.841-M.1437" tarihinde Sultan II. Murad Han tarafından Timurtaş Paşazade sorumluluğu altında yapımına başlanmıştır," der.¹² Mimarı bilinmeyip eski tarihlerin yazdıklarına göre elleri ve ayakları

felçli ve tezkere ile taşınır konyalı bir kişiymiş. İzmir'in fethi sırasında elde edilen ganimetlerden 7000 kese harcanmıştır. Yapımı on sene sürerek "H.851-M.1447" senesinde sona ermiştir. Açılışında "Yeni Muradiye" sonra "Yeni Cami" denilmiş ve 300 yıldan beri de "Üç Şerefeli" adıyla anılmaktadır.

İçten 2000 m2 olup dikdörtgen biçimindedir. Ortasında altı köşeli sütuna dayatılmış büyük bir kubbe ile yanlarda dört orta, dört küçük kubbeden oluşmuştur. Kubbenin dayandığı diğer dört sütun mihrabın ve büyük kapının yanlarında olmak üzere bedenleri duvarların içinde saklanmıştır. Tabanı mermer döşeli 2600 m2 lik iç avlusu Osmanlıların ilk olarak yaptıkları Cami İç Avlusudur. Bu avlunun dört

yanı onsekiz sütuna dayanan 21 kubbeden ibarettir. Cami'in pencereleri üstünde üçgen şeklindeki başlıklar içine döşenmiş eski Osmanlı çinilerinin büyük bölümü yok olmuş ve yalnız iki pencerede kalmıştır. Cami içi tabanının çok çirkin bir surette yükseltilmiş olduğu, büyük eserlerimizden olan kapısının en aşağıdaki kornişlerinin kapatılması, Cami'e girişi sırasında bir basamak kadar inilmesi ile belli olmaktadır. İç avlunun ortasında eskilerin "Havz-ı Hanefi", yenilerin "şadırvan" adını verdikleri

Üç Şerefeli Camii

12- Evliya Çelebiye göre; Bina emini (yapım sorumlusu)Timurtaş Paşa Zade Elvend Bey'imisi. Timurtaş Paşa Zadedler Yahşi Bey, Umurbey, Oruç Bey ve Ali Bey adında dört kişidir ki Edirne'de Umur Bey adına Muradiye semtinde bir de mahalle vardır. Timurtaş Paşa'nın Elvend Bey adında bir oğlu olduğuna dair bir bilgiye rastlanmadı.

abdest muslukları vardır. Bu şadırvan üzerinde ahşaptan bir çatı vardı ki Edirne şer'iyeye mahkemesi eski kayıtlarından anlaşıldığına göre "H.1176-M.1762" tarihlerinde yapıлып eklenmiş ve Osmanlı eserlerinin belirgin şekillerini bozan bu gibi olayların bırakılması görüşü ile iki sene önce kaldırılmıştır. Bu şadırvanın büyüklüğünün avlunun eni ve boyu ile orantısızlığı onun sonradan yapıлып eklendiği, araştırmada bulunan mimarlar ve özellikle Alman mimarlarından ünlü Gorlit tarafından ileri sürülmektedir.

Padişah mahfeline girilmek için pencereden kapıya çevrilen girişten başka, Cami'in sağ tarafında bir ve Cami içine açılan üç kapısı vardır. İç avlunun da yine dışarıya üç kapısı açılır. Bu kapılardan biri kule tarafında olup mermer döşeli bir terasa açılır. Bu kapının dış süslemesi sadeliği oranında zariftir.¹³

Otuzbeş metre uzunluğunda ve beş metre genişliğinde olan bu terasın ortasına Üç Şerefeli Minare rastlar. Yan tarafından küçük bir kapı açılır. Eskiden bu kapıya Sultan kapısı denildiğini eski müftü (Tanrı rahmet eylesin) Nuri Efendiden duymuştum. Bu terastan bahçeye 12 basamaklı merdiven ile inilmektedir. Terasın üç yerine üç metre yüksekliğinde yeşil zemin üzerine siyah ve kırmızı lekeli, beyaz mermer başlıklı üç sütun konmuştur. Sütunların konulma nedenleri bilinmiyor. İç avlunun diğer bir kapısı kuzey yönünde olup önünde küçük bir terastan, çok basamaklı bir merdiven ile bahçeye inilmektedir. (Bu merdivenin son basamakları hizasında da evvelki sütunlara benzer sütunlar olduğu temellerinin varlığı ile anlaşılmış ise de sütunları yok olmuştur.)¹⁴

Camiin iç avlusu köşelerine rastlamak üzere dört minaresi vardır. Birincisi ve en büyüğü sağ tarafta olup üç şerefesi olduğundan "Üç Şerefeli Minare" denmektedir. Her şerefenin merdiveni ayrıdır ve birlikte çıkan kimseler birbirlerini görmezler. Bütün İslâm mabedlerinin en yüksek ve en geniş minaresi olup üç şerefeli Osmanlı minarelerinin birincisi de budur.¹⁵

Yüksekliği 72 m.dir. Doğu yönündeki ikinci minare iki şerefelidir. Halk arasında baklavacı minare denilir. Yine doğu yönünde Karanfiloğlu caddesine bakan üçüncü minare bir şerefelidir. Önceleri "Şişhaneli Minare" ve zamanımızda "Çubuklu Minare" ve dördüncüsü ise cadde yönündedir ve Burmalı Minare adlarıyla

13- Bu kapının sütunları ve kemerindeki oyma süsler Hindistan'da Delhi civarında Alaaddin Cami'inin cümle kapısına tamamen benzer.

14-Mimar Talât Beyin söyleyişi.

15-Kaideden aleme ölçülürse Selimiye minarelerinin hepsinden yüksek olduğu anlaşılır. Yüksek Mimar Sedat Çetintaş'da böyle kabul eder. R.K

bilinirler. Seksenbeş sene kadar önce bu minareye yıldırım düşüp şerefeden yukarısı yıkılıp sonradan yeniden yapılmıştır. Küçük minarelerin kapıları içeriye açılmaktadır. Büyük minareye oranla Osmanlıların "Üç Şerefeli Camii" demelerine karşılık yabancıların "Burmali Cami'i" demelerinin sebebi bu minaredir. İki şerefeli minarenin külâhı "H.1294-M.1877" Rus savaşı sırasında bir Yortuda kasten yakıldığı gibi Balkan savaşında da Bulgarların şehre girişinden üç gün sonra "R.1329-M.1913/14" senesi Mart'ın 16.günü "29 Mart 1913" üç şerefeli minarenin külâhı Bulgar komitecileri tarafından tutuşturularak yakılmıştır. Edirne'nin geri alınmasında vali Hacı Adil Bey tarafından yenilenerek yaptırıldı.

Eski Cami'de olduğu gibi cemaat safları arasına çiçeklikler içinde kokulu çiçekler konulduğunu Evliya Çelebi anlatır. Yapılışı sırasında iç süslemesi İran'dan getirilen boyalar ile (70 deve yükü-E.Çelebi) Acem Mani adında bir nakkaş tarafından yapılmıştır. İç avlu kubbelerinin nakışları eskiden kalma ise de Cami'i içindeki nakışlar eserin değeri ile ters orantılı, çirkin ve özellikle mihrab üzerine rastlayanlar bu saygın yere lâyük değildir. Çubuklu minarenin tabanına çirkin bir çeşme, bir kahvehane ve burmalı minarenin tabanından itibaren iç avlu duvarının önüne kahvehane şeddi yapılmış idi. Bunlarla Cami'in kuzey kapısı önünde Baba Timurtaş Mescidi kabristanında bulunan eski bakırcı, kömürçü dükkânları, adı geçen mescid ile birlikte "R.1329- M.1913/14" de yıktırılarak arsaları Cami'in dış bahçesine katılmıştır.

Yangın kulesine bakan yönünde ise "H.1267-M.1850" senesinde çıkan bir yangından sonra Cami'e küçük bir pencere bırakılarak kahvehaneler, aşçı dükkânları yapılmış ve burmalı minarenin tabanına abdesthaneler yapılarak eserin güzellik ve değerine karşı önemli saldırılarda bulunulmuş idi. "R.1329- M.1913/14" de bu çirkinlikler de yıktırılarak Cami'in önyüzü eski hâline getirilmiştir. Eski Cami'de olduğu gibi bu Cami'de de sıcak su akan abdest muslukları var idi. Yangın kulesine bakan kapısı üstündeki tarih: (Bu kitâbeyi zorlukla okuyarak çözebildim. Aslı ile karşılaştırılarak yanlışları düzelterek merak sahiplerine teşekkür ederim.)

Sitti Sultan Camii

Mekteb-i Sultanî civarında Karacabey mahallesinde bir kubbeli ve bir minareli büyük bir Cami olup Sultan Cami-i adı ile bilinir. "H.887-M.1482" tarihinde Fatih Sultan Mehmed Han'ın hanımı Dulkadiye Beylerinden Süleyman Bey'in kızı "Sitti Şah" adına

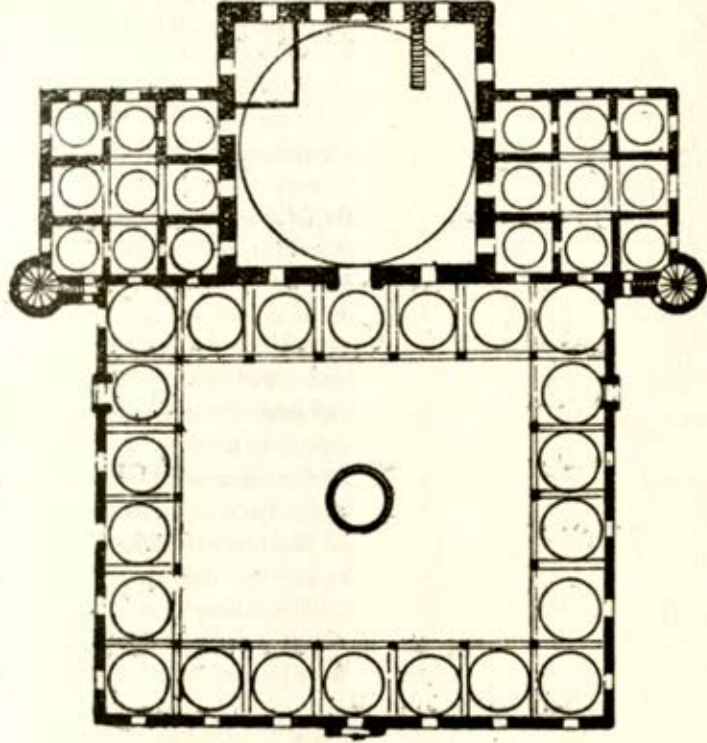
yaptırılmıştır. Yaptıran "H.871-M.1466" tarihinde vefat edip sarayı bahçesinde gömülmüş ve Cami sonradan yapılmıştır. Bu sarayın arsasından ayrılan bir kısma sonradan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa sarayı yapılmıştır. Minaresinin şerefesinden yukarısı "R.26 Temmuz 1328 - M.1912/13" gecesinde olan şiddetli bir depremde yıkılmıştır. Cami'in kapısı üstünde aşağıdaki tarih yazılıdır.

"Ruhsat-ı Bünyan Hazel Makâmel Kerim Fi Devletül Sultanül Azim Essultan İbnüssultan Elgazi Ebül feth Bayezid Han Ademallahu Bilhayr ve Derdelhasenatı Tıcan Havatinül Zaman Sitti Şah Binti Süleyman Bin Dülkadir. Tarihi senei Seb'a ve Semanun ve Semanımae."

Bayezid-i Veli Cami'i Şerifi *La Mosque du Sultan Bajasit II*

Yeni imaret semtinde Tunca nehri kıyısında Sultan II. Bayezid Han tarafından yaptırılmıştır. Akkerman seferi dolayısıyla Edirne'ye gelişlerinde şehrin bir hastaneye olan ihtiyacı, kentin önde gelenleri tarafından Padişaha arz ve rica edildiğinden "H.26 Rebiül ahir 890- M.1484/85" tarihinde temelini eliyle atmıştır. Akkerman kalesinin feth'i sırasında ganimet olarak alınan para ve mallar'dan payına düşeni bu Camiin yapılmasına ayırmıştır. Yapımı "H.893- M.1488" tarihinde tamamlanmıştır.

İçten kemersiz, sütunsuz dörtköşe kare şeklinde olup 22 m. çapında olan kubbesi iç mekânın dört duvarı üzerine oturtulmuştur. Sağ ve sol yönleri bitişiğinde 9 kubbeli ve dört odalı zarif birer tabhanesi olup Cami'in sağ ve solunda üçer pencere bu tabhanelerin içine açılır. Cemaat çok olduğu zaman buralarda da namaz kılınırdı. Tabhanelerin köşelerinde 200'e

Bayezid Camii

yakın basamaklı yüksek, ölçüleri uyumlu ve birer şerefeli iki minaresi vardır. Mermer minberi zarif eserlerdendir. Mermer direkler üzerindeki padişah mahfeli Edirne Camilerinde yapılan ilk Padişah mahfelidir. Bu mahfele bitişik ve Cami'in dışında çirkin direklere dayalı olarak yapılmış ahşap abdesthane yıkılıp kaldırılması gerekli bir kısımdır.

Bu mermer direklerin Dişana Mabedi yıkıntısından getirildikleri bazı yabancı kitaplarda yazılı ise de doğruluk derecesini bilemem.

Bimaristan

Başka ülkelerde akıl hastaları "şeytana uymuşlardır" diye ateşe atılırken Cami ile birlikte hastane ve ruh hastalıkları evi ve Tıp Medresesi Cami'in Batı yönünde yaptırılmıştır. Dâr-üş şifa bugün de model olabilecek bölümleri içerir. Bu şekilde, M. 1888 de Filadelfiya ve M. 1884 de Grenoviç'de yaptırılan (Miller) hastanelerinde rastlanır. Hastanenin en önemli kısmı, 30 m. çapında bir daire içine yerleştirilmiş altı köşeli bir yapı olup çepeçevre tavanları kubbeli altı oda ve sedirli beş sofadan oluşur. Bunların ortasındaki mermer döşeli taşlığın tavanı zarif ve görkemli bir kubbe ile örtülmüş ve merkezinde Doğu sitilinde bir şadırvan ile süslenmiştir. Dâr-üş şifa'nın geniş bahçesinin içinde akıl hastalarının diğerlerinden ayrılması ve tedavileri için altı adet kubbeli odalar olup bahçeye açılan kapıları önünde 10 adet taş direklere dayanan bir gezinti yeri ve bu bahçenin bir köşesinde de üç kubbeli bir mutfak ve çamaşırhane bölümü vardır.

Medrese-i Etibba¹⁶

1230 m2 yüzölçümü olan dörtgen şeklindeki bir bahçenin üç yanı 17 sütuna dayanan bir sofa ile çevrilidir. Bu sofaya kubbeli 18 öğrenci odalarının kapıları açılmaktadır. Giriş kapısının karşısındaki kenara ders odası yapılmıştır. Bahçenin ortasında ağaçların gölgeleri altında çağlayan bir şadırvan vardır. Son dönemde askerî tutukevi olarak kullanılmıştır. Evliya Çelebi bu hayırlı kurumu:

"Amma bu hakir Evliya garip bir şey gördüm. Sultan II. Bayezid vakıfnamesinde hastalara deva dertlilere şifa, dîvanelerin ruhuna gıda ve def-û sevda olmak üzere 10 adet hanende sazende gulam

16- Tıp Medresesi, bugünkü anlamda Tıp Fakültesi. R.K.

tahsis etmiştir ki üç hanende, biri nâyzen, biri kemani, biri mûsikâr, biri santuri, biri çengî, biri çeng santuri, biri udi olup haftada üç kere gelerek hastalara ve akıl hastalarına mûsiki faslı verirler. Tanrının emri ile nîçesi saz sesinden hoşlanırlar.” diye anlatır.

Cami'in doğu yönünde geniş imaret, fodla fırını ve ekleri yer alır. Bu yönde bulunan ilkokul ve ona yakın olan Edirne Sarayı Mehterhânesi zaman içinde yıkılıp yok olmuşlardır. Bu mehterhâne “H.1242 M.1827” de, Edirne'de yöresel halk'dan toplanıp kurulan Asâkir-i mansûre-i Muhammediye” alaylarının bünyesine verilmişti. Cami'in Batı yönünde büyük köprüsü, değirmeni ve hâlen izi kaybolmuş olan bir hamamı vardı. Bu Cami'in giriş kapısının kanatları nefis Osmanlı eserlerinden olup kıymeti bilinmemiş ve “R.1310 – M. 1894/95” tarihinde vakıflar saymanı Şevki Bey tarafından kahverengi yağlı boya ile boyattırılarak bütün süslemeleri örtülmüş ve tahrip edilmiştir. Bir kaç sene önce Almanya'dan getirilecek bir usta eliyle aslına zarar verilmeyerek boyanın çıkarılacağını duymuştum.

Şiddetli su taşkınlarında Cami'in içine bir arşın yüksekliğinde su girmekte olduğundan bu kanatların su içinde kalan kısımları çürümektedir, mihrabının kıymetli Osmanlı eserlerinden olan şamdanları bir kaç sene önce İslâm Vakıfları Müzesine götürülmüştür. Cami'in nehir kıyısındaki güçlü rıhtımları zaman aşımı ile harap ve mihrab yönündeki mezarlar mahvolmuştur.

Lari Abdulhamid Çelebi Camii

Lâri sözcüğünden çarpıtılarak halk arasında lâleli diye söylenen bu Cami, İstanbul yolunun zindanalı caddesine birleştiği yerde Fatih Sultan Mehmed Han ve II. Sultan Bayezid'in özel doktorları (Hekim LARÎİ-ACEMÎ) adına “H.910 M.1504” tarihinde yapılmıştır. Bu Cami Edirne'de vezirler ve ileri gelenler tarafından yaptırılan Camilerin en büyüğüdür.¹⁷ Cami, dört duvar üzerine kubbeli iken büyük depremde yıkıldığından sonradan ahşap bir çatı üzerine kurşun kaplanmıştır. Dıştan üç yanı 14 sütuna dayanan 11 kubbe ile sofa halinde çevrili iken depremde kubbelerden altısı yıkılmıştır. İstanbul yolunun genişletilmesi sırasında mezarlığına önemli surette zarar verilerek caddeye küçük, köhne dükkânlar yapılmış orada gömülü olan Hekim Lâri'nin kabri de ortadan kaldırılmıştır.

17- Hayırseverler tarafından yaptırılan ve onarılan camiiler arasında halen mevcut ve bakımlı olup görülmeye değerler: Beylerbeyi camii, (yaptıran, Sarapdar Abdullah Beyi, Süleymaniye Cami (Gâzi Süleyman Paşa), Şahmelek Pasa Camii (Yaptıran, Sadi oğlu Şah Melek Paşa)

Sultan Selim Camii

Sultan II. Selim Han tarafından Mimar Abd-ül Mennan oğlu Sinan¹⁸ vasıtasıyla eskiden kavak meydanı denilen yerde (H:976-M:1568) senesinden (H:982 -M: 1574) senesine kadar 7 yılda yaptırılmış büyük ve değerli bir eserdir. Edirne'de büyük sultanlar tarafından yaptırılan Camilerin birincisi Eski Cami, sonuncusu ise budur.

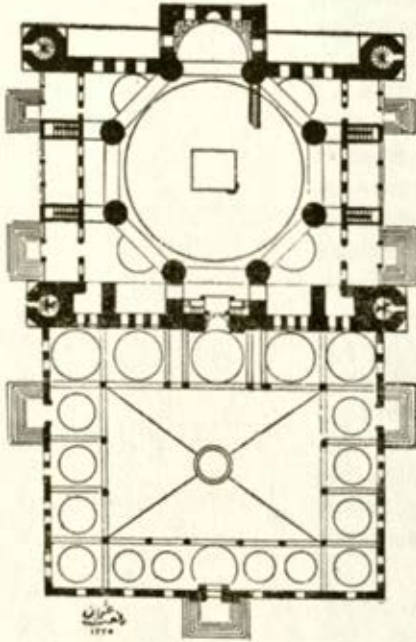
Yapılış tarihi:¹⁹ Sârı (fadlullah) tarih-ül esas, yani temelini atılış tarihi "H. 976-M.1568", (fadl-ı yezdân) kâne tarih-ül tamam, yani: tamamlanışı "H.982-M.1574" dır.

Sâi tarafından kaleme alınan tezkire-t ül Bünyan adlı eserde şu fıkra yazılıdır. [İptida-yı Bina-yı Cami'i şerif-i Sultan Selim han rahmetullah-ı aleyh]

Çünkü mutlulukla devletin başına geçtiler, Edirne şehrine fazlasıyla sevgi göstermelerinden dolayı bir Cami yapılmasına emir verdiler ki dünyada benzeri olmaya.

Bu hakir Mimar Sinan'ın kendisi dahi öyle görkemli bir plân çizdim ki Edirne içinde halkın gözü üstünde kala. Dört minaresi kubbenin dört yanına konmuştur. Hep üç'er şerefelidir. Üçer yollar ve ikisinin yolları başka başka yapılmıştır. Daha önce yapılan üç şerefeli, bir kule gibidir.

Gayet kalındır. Amma bunun minaresi hem nazık, hem üçer yolları olmak gayet zor olduğunu akıllı kişiler bilirler. Tüm dünya hal-

Sultan Selim Camii

18- Mimar Sinan'ın hayat öyküsüne dair bulduğum eser iki adet olup biri küçük boyda, basılma tarihi belli olmayan (Tezkiret-ül ebniye), öbürü İkdâm gazetesi sahibi Ahmet Cevdet Bey Efendinin (Kütüphane-i İkdâm)ın onüçüncüsü olarak yayınladıktan Şii'nin (Tezkiret-ül Bünyan) adlı eseridir.

Mimar Sinan "H:895/M:1577" tarihinde Kayseri'de doğmuş ve "H.981/M.1573" tarihinde İstanbul'da vefat ile Şeyh-ül İslâmlık kapısı karşısında özel türbesine gömülmüştür. Merhum, 81 cami, 51 mescit, 55 medrese, 26 dar-ül kufa, 17 imaret, 2 dâr-ül şifa, büyük su kemer ve yolları, 8 büyük köprü, 18 kervansaray, 6 mahzen, 23 saray, 35 hamam, 17 türbe ki toplam 356 büyük eser yapmıştır. Yazıklar olsun ki bu eserlerden geriye kalanların proje ve görüntülerinin mimarî ayrıntılarını içeren bir Mimar Sinan koleksiyonu yapıp bastırarak yayınlanmamıştır.

19- Cami'in Harem kapısı üzerine kazılmış Edirne'li Sofu Zade Dâi Çelebi'nin arapça tarihinde "H.976/M.1571" tarihinde yapımına başlandığı görülüyor ise de Edirne'li Emri Çelebinin manzum tarihine ve Gülşen-i Maarifde Sultan Selim Han'ın camiinin temeli'nin atılması için "H.975/M.1570" senesi Haziranında ve yine Selânik'li Mustafa Efendi tarihinde de Sultkanın "H.975/M.1570" senesinde Edirne'ye gelişinin yazılması olmasına göre, yapımına esas olan tarihin yazılan tarih olması kuvvetli bir göstürür.

kının imkânsız dediklerinin bir nedeni Ayasofya kubbesi gibi kubbe İslâm devletlerinde yapılmamıştır diye mimar geçinen yabancılar, Müslümanlara üstünlüğümüz vardır derlermiş! O kadar kubbe durdurmak gayet zordur dedikleri bu hakirin kalbinde kalmıştı. Adı geçen Cami'in yapısında çalışıp Allanın yardımıyla Sultan Selim Han'ın korumasıyla güç gösterip bu kubbenin Ayasofya kubbesinde 6 zira kaddin (yüksekliğin) ve 4 zira derinliğin ziyade eyledim.

Rumeli defterdarı Kethuda'sı Dâyezâde Mustafa Efendinin Edirne'de "H.1165-M.1751" tarihinde yazıp bir nüshası birkaç sene önce Topkapı Sarayı Revan köşkü kütüphanesinde bulunan "Risale-i Selimiye" adlı eserinde Mimar Sinan'ın "Mimarnâmesi" kaynak alınarak verilen bilgide: Mimar Sinan'nın Sultan II. Selim huzurunda bulunduğu sırada, babası Sultan Süleyman zamanında pek çok büyük eserler meydana getirildiğini ve fakat yabancı ustalar arasında Osmanlı ustalarının Ayasofya Camii kubbesi kadar bir kubbe yapamadıkları söylenmekte olduğundan bu kubbeden büyük bir kubbe yapıp "Şunların dillerini kessem, Bunların bu asılsız iddiaları ben kulunu helak eyler ve belki de bütün Müslümanları kederlendirir." der.

Sultan Selim de "H.976-M.1568" senesi saferinin 27. günü böyle bir Cami'in yapımını Mimar Sinan'a havale ve yerinin seçilmesini emreder. Diğer bir söylentiye göre Sultan Selim Fenerbahçe köşkünde uyurken rüyasında peygamberi görüp o yaratılmışların övüncü buyurur ki:

"Ya Selim, Allah'a söz vermiştin ki eğer Kıbrıs Adası fatihi olursam gâza malından bir Cami yaptırayım. Tanrı sana Kıbrıs adasının 770 mil genişliğinde 170 parça kale verdi. Niçin sözünde durupta ömrünün geri kalanını Hayır işleri yapma yolunda geçirmezsün. Tiz Kıbrıstaki Magosa kalesinden alınan ganimetleri vezir Kara Mustafa Paşa'dan isteyip benim koruduğum Edirne'de bir Cami yaptırıp sancağımın dibine gel." Bir ikinci rüyasında da yeniden (Camii şu kavak meydanında yaptır) diye Cami yerini belirlemesiyle Edirne eski sarayının teberderan dairesi alanında, ki adı edilen tarihte bu meydana Kavak Meydanı ve Muradiye Küçük Pazardan bugünkü Belediye önüne uzanan yokuşlara da Sarı Bayır denirdi, yapımına başlanmıştır.

"Yapımı sırasında Müeyyed Paşa bina sorumlusu olup 27760 kese akçe sarfolunmuştur." (Evliya Çelebi)

İçi 1575 m olup cümle kapısından kıble yönündeki duvara olan boyu, genişliğinden çok az küçüktür. Büyük ve yüksek kubbesi

Sultan Selim Camii

8 adet geniş örme sütunlara dayanır. Bu sütunların dış kısmına kible yönü hariç olmak üzere 4 m. genişliğinde 6 adet dayanma ayakları yapılmış ve içlerine padişah mahfeli, kütüphane ve maksureler üstündeki mahfellere çıkmağa mahsus merdivenler konmuştur, ki ikisi büyük kapının sağ ve solundaki çeşmelerin yanlarındadır. Mihrabın yeri yarım bir kubbe ile örtülü ve bir teras gibi dışa çıkarılarak yan kemerleri o yere gelen sütunlara dayanak olarak tasarlanmıştır. Bu sütunlardan sol tarafta bulunan sütunun ön yüzüne minber konmuştur. Bu sekiz sütun Süleymaniye Câmî'inde olduğu gibi Cami'in iç görünüşünü bozmayıp aksine, dikkatle gözetlenmeyince varlıkları anlaşılmas. Büyük kubbenin merkezine rastlamak üzere Cami'in ortasına 12 mermer sütuna dayanan bir müezzine yapılmıştır. 2 m. yüksekliğinde olan bu müezzine'nin altında Arap tarzında küçük bir şadırvan konmuştur. Bu mahfelin tavanı bordürlerinde kıymetli Osmanlı eski nakışları bugün görülüyorsa da, tavanın altı, yıldızla süslü nakışlı kısımları kimbilir kimin cahilliğine kurban olarak yeşil renkle yağlı boya ile boyanmıştır. Bu direklerden birinde küçük bir lâle resmi kazınmış olup, hakkında bin türlü uydurma öyküler söylenmekte ise de değer taşımamakla beraber bir şeye de alâmet (sembol) değildir.

"H.1250-M.1835" tarihine kadar yazılan eserlerde bu "Lâle" öyküsü hakkında bir fıkraya rastlamadım. Bu, yukarıda yazılan tarihten sonra icat edilmiş bir efsanedir.

Tek parça levhalardan oluşturulan minber ve özellikle yüksekindeki

mahfelin menşur şeklindeki çiniden yapılmış külahı nefis Osmanlı eserlerindedir. Mihrabın sağ ve soluna konmuş çiniler Rüstempaşa dönemi çinileri olup üzerindeki yazılar da Mevlanâ Ahmet Karahisâri'nin mânevî oğlu ve çırağı Hasan Çelebi'nindir. Bazı yabancılar Câmî'in kubbesine kadar içten duvarlarının çini ile kaplanmamış olmasını bir kusur olarak ileri sürerler; fakat Hindin, İran'ın ve Arap'ın karışık nakış ve süslerinden (Osmanlı) deyimine uyan özel bir mimarî tarzı oluşturan Osmanlı ustaları sadeliği her şeyden önce görmüş olduklarından çini ile duvarların süslenmesinde bu esastan ayrılmamışlardır.

Bir elmasın, kadının parmağında, kulağında bir zariflik yeri bulmasını görerek burnunun ucuna da takmak gerekmez. Bu Cami'in içinde de en nefis Osmanlı çinileri uygun ve saygın yerlere serpilmiştir.²⁰

Padişah mahfeli sol köşede dört mermer sütuna dayatılmış ve duvarları döneminin en değerli çinileri ile kaplanmıştır. Bu çinilerden bir kısmı "R.1294-M.1878" Rus istilâsında Edirne'de bulunan Rus generallerinden "İskoblef" tarafından söktürülmüştür. Çinilerin Moskova Müzesinde bulunduğunu Bulgar istilasında bir Tatar Rus subayı anlatmıştı. Bugün bu çinilerin yerlerine boya ile taklit nakışlar yapılmıştır. Mahfelde Sultanlara ait mihrabın içine rastgelen pencerelerin kanatları Osmanlı oymacılığının gelişmiş güzel eserlerindedir. Bu pencerenin tavanındaki nakışlar ise câmî'in yapılışı sırasındaki iç süslemelerinin bozulmaktan kurtulmuş son parçasıdır. Mahfelin kible yönünde mihrabın sol tarafındaki zarif kapı küçük bir odaya açılıp abdest tazelemek için yapılmıştır. "H.1253-M.1838" tarihinde bu küçük odanın penceresi genişletilerek kapıya dönüştürülmüş ve mihrabın soluna rastlayan minare yanına ve dışa doğru ahşap bir abdesthâne yapılmıştır ki kible yönü cephesini çirkinleştirmekte ve güzel bir yüzde bir Halep Çıbanı gibi durmaktadır. Mahfelin ahşap kafesleri de sonradan eklenmiştir. Arifler arasında Sultan Selim Câmî'inin, Allah'ın adlarına işaret olmak üzere 999 penceresi olduğu söylenir ise de 400'ü geçmez. 2475 m² olan iç avlusunun mermer levhalar ile döşeli ve dört yönünde 16 büyük sütun ile çevrili yan sofaların üstleri 18 kubbe ile örtülmüştür. Bu sütunlar Kıbrıs'tan ve Kapıdağı yarımadası civarında Aydınçık ve Suriye harabelerinden getirilmiştir. Bu avlunun ortasındaki basit fakat zarif şadırvan üzeri "H. 1223-M. 1809" onarımında 8 ahşap sütunlu bir çatı ile örtülü imiş. Bazı kişiler bu örtünün Mimar Sinan eseri olduğunu

20- Genarel Makenzi'nin "H.10 Mart 1332/M.1916" tarihinde bu camii ziyareti sırasında beraberinde bulunarak gerekli açıklamaları yaptığım sırada duvarda çinilerin azlığından söz etmesi üzerine yukarıda belirttiğim görüşlerimi karşılık olarak açıklamam üzerine teşekkür ederek Osmanlı mimarisinde çininin ne olduğuna dair özel bir fikir edindiğini söylemiş idi.

ileri sürerek yıkılmasından üzülmüşler ve evkaf eski müdürü Sadrettin Beyi suçlamışlar ise de Dayezâde Mustafa'nın Risale-i Selimiye'sinde: "Avlu ortasında çini kâseye benzer örtüsüz sadece şadırvan koymasından amaç" demesiyle de bellidir ki bu örtü aslına ait olmayıp sonradan yapılmadır. Câmî'in Doğu ve Batı yönlerinde 4 kapısı vardır. Avlunun ise 3 kapısı olup biri kuzeye öbürleri yan cephelere açılır. Cepheledeki kapılar arasına yapımı zamanında abdest muslukları konmuştur.

"H.1233-M.1818" onarımında bu muslukların üzerine de kurşun kaplı saçaklar konulmuş ve tesbit için beden duvarları oyulmuş idi. Bunlar sonradan yapıma eklerdir. "R.1301-M.1885/86" onarımında yiktirilip kaldırılmıştır.

Câmî'in dört köşesinde üçer şerefeli birer minare vardır. Minarelerin yükseklikleri 68 m.dir. Bunlardan giriş kapısının sağ ve solundakilerin içinde her şerefeye özel birer merdiven yapılmış olup minareye çıkanlar birbirlerini görmezler. Mihrabın yanlarındaki minareler birer merdivenlidir. "H.991-M.1503", "H.1023-M.1614", "H.1025-M. 1616" tarihlerinde yıldırım çarparak tahrip olduklarından yıkılarak yeniden yapılmıştır.

Evlîya Çelebi Sultan Selim'in minarelerinden söz ederken:

"Dört minare üçer şerefeden oniki tabaka eder, bu da Sultan II. Selim'in Onikinci Osmanlı Padişahı olduğuna işarettir." görüşünde bulunur.²¹

Dışta iç avlu kapısı üzerindeki mermer levhada kazılmış Arapça metindeki tarih Edirne'li Sofu Zâde Daî Çelebinindir.

Gad bena hazelmekân el mücteba
İla mîr-el cud-u sultan-ül enam
Ağni sultan-üs selâtin Şeh Selim
Mislehu beyne lehu Darül İslâm
Sâr-ı fadlullah tarihül esas
Fadlî yezdan kâne tarihüttemam

21-Yıldırım Timurken olayından sonra Edirne'de "H.806/M.1403" tarihinde tahta çıkarak "H.813/M.1410" tarihine kadar saltanat süren I. Bayezid'in oğlu Emir Süleyman Sultanların soy kütüğüne alındığı takdirde Sultan II. Selim onikinci Padişah olur. Üç Şerefeli Camiin minare şerefeleri yedi adet olup Emir Süleyman hesaba sokulursa Sultan II.Murad yedinci padişahtır. İstanbul'da Süleymaniye Camiin 4 minaresinde şerife sayısı on olup Emir Süleyman hesap edilmez ise Kanuni onuncu Padişahtır. İstanbul'da Sultan Ahmet Cami'inin 6 minaresinde 16 şerfesi olup Emir Süleyman ile ondan sonra gelip Edirne'de "H.813/M.1410" tarihine kadar saltanat süren Bayezid oğlu Musa Çelebi soykütüğüne alındığı takdirde Sultan Ahmet 16. Padişahtır.

Cami şerif 1808 tarihinde Edirne'li ileri gelenlerden Dağdeviren Zâde Hacı Mehmet Ağa tarafından tamir olunmuştur. "H.1301-M;1803" senesinde Vali Kadri Paşa tarafından yaptırılan onarımda mavi, turuncu ve siyah renkler ile yapılan ve hiçbir mimari tarza uymayan nakışlar ile Câmî'in içten görkemli ve nefis mimarisi elden geldiği kadar bozulmuştur.²² İstanbul Tophanede Kılıç Ali Paşa Cami'inin iç iç nakışlarındaki sonradan uydurma kısımlar kaldırılarak asıl nakışlar meydana çıkarıldığı gibi bu cami'in de bu çirkin nakışları silinerek eski nakışlar meydana çıkarılacak olur ise iç görünüşünün Mimar Sinan dönemine ait ciddi inceliğine kavuşturulmuş olur. Bu onarımda cümle kapısı üzerine İsmet Efendi tarafından söylenen bir tarih konmuştur. Bu onarım sırasında cami'in kemerlerinin ayna taşlarının kırmızı renkli boyanması ve sonra dış kemerlerinin boyalarının yağmurlardan akarak yüzleri kırmızı lekeler ile kirlenmesi bağışlanmaz hatalardandır. Edirne Valilerinden adını tespit edemediğim bir kişi bu Cami'in dışını tüm beden duvarlarını ve külahlarına kadar, minarelerini kireç ile beyaz renkte banana ettirmiş ve denilen tarihte Tuna vilayetinde vali iken Edirne'den geçen Mithat Paşa ile bulunduğu sırada göstermiş ve övgü yerine azar işitmiştir. Hâlen bazı izleri görülüyorsa da bir taraftan yağmurlar, karlar silmiş diğer taraftan da Vali Kadri Paşa temizletmiştir. Cami'in kible yönünde medrese ve Dâr-ül Kur'a sı vardır. Medreselerden biri uzun yıllardan beri Askerî cezaevi olarak kullanılıyordu. Üç sene evvel boşaltılıp tamir edildi. Başından beri Sultan Selim Medresesinin müderrisleri Edirne'de Reis-ül Müderrisin idi. İçinde 3000'den fazla değerli eser olan kütüphanesinin ilk kurucusu Sultan Selim Han ve ikinci kurucusu Çelebi Mustafa Paşa ve son olarak Vali Hacı izzet Paşa'dır. Diğer önemli eserleri vakfeden ve hediye eden değerli kişiler şunlardır: Çolakpaşa, Ali Hoca, Ayşe Hatun, Fatma Hatun, Hacıoğlu, Hafız Mehmet Efendi, Hacı Osman Efendi, Ali Efendi, Anadolu Eski Kazaskeri Şükrü Efendi, İstanbul Lisesi Müdürü Salih Zeki Beyjisiâm Kütüphanesi Sahibi İbrahim Hilmi Bey, Edirne Milletvekili Faik Bey,²³ Kütüphaneden 35 eser çalınmıştır.

22- Aynı cinayet 1980-1993 dönemi onarımında da işlenmiştir. O sırada, yetkim olmadığı halde bu çirkinleştirme durumunu günün Kültür Müdürüne uyarıcı olarak duyurdum. O da dönemin valisi Sayın Naci Babacan'a iletti ise de sayın vali bu davranışımı hafife aldı. O zaman taş sütun başlıklarını alçı ile sıvamaya bile başlamışlardı. Cahil ustalar, duvarları ve pencere kenarlarını köy evlerinin hayat denilen ayvanları gibi nakışladılar. Durumu Vakıflar Genel Müdürlüğü kontrönlüne: (Süslemelerin onarımında asıllarına göre yüzde kaç fire veriliyor.) diye sorduğumda %27 ile 30 olarak cevaplandırmıştı ki, bu, günümüz olanaktan karşısında korkunç bir cinayetin işlendiğini rakamsal ifadesidir. R.K.

23-Milletvekili Faik Bey, babası Kaltakkıran Mehmet Ağa Zade Ahmet Badi Efendi'nin bin ciltten fazla eşi bulunmaz eseri içeren kütüphanesini itihak ve Terakki kütüphanesine vakfedip bağışlanmış ve kulübün kapatılmasında ise şartı değiştirerek bu kütüphaneye vakif ve hediye etmiştir. Cenabı Hak bu gibi hayır ve sahiplerini çoğaltsın.

Çalınan eserlerden "Yakut Hattı" ile olağanüstü süslü bir Kur'an-ı Kerim ile Kamus-u Kansu Gavri söylenmeye değer.

Cami'in mihrabı yakınında sed halinde iki bahçe vardır. Bunlardan birinin üzerinde dört sütun üzerine bir kubbe olarak yapılan türbede Sultan II. Ahmet'in "H.1130-M.1714" tarihinde Edirne'de vefat eden Selim adında küçük bir Şehzadesi gömülüdür. Bu sedlerin, Cami'in yapılışı sırasında değil sonradan eklendiklerini Mimar Gorlit ileri sürüyor. Büyük kubbenin âleminin yüksekliği 5,5 ve minarelerin âlemleri ise 2,5 m.dir.

3.

KISIM

Hükümet Konağı

Paşakapısı da derler. Önceleri, ağa kapısı ve şeriat mahkemesi kale içinde iken "H.1112-M.1700" tarihinde Kale içinde çıkan büyük yangından sonra bu gibi resmî daireler kale dışında kurulurken Ağa Kapısı şimdi vilayet konağının bulunduğu yerdeki Köprülü Mehmed Paşa Sarayı arsasındaki konağa taşınmış ve H.1200-M.1785 tarihlerine kadar bir hayli değişikliklerden sonra H.1232-M.1816 de vali Celâl Paşa Hükümet Konağını ahşap olarak yaptırmıştır.

Cadde tarafındaki kapısının üstüne aşağıdaki tarihi de söyleyip koydurmuştur.

*Çâker-i a'ni vezr-i Ali Paşa'yı Celâl
Zamm-ı re'yiyle yapılmasına oldu ferman
Yapılıp tamam olucak düştü bir âlâ târih
Şer'ü kanun ile bunda görüle hep divân
Sene(H.1245-M.1829)*

Bu bina "H:1245-M:1829" tarihinde I.Rus istilâsı sırasında yandığından "H.1247-M.1831" de vali Edirne'li ağa Hüseyin Paşa tarafından yeniden yaptırılmıştır. "H.1253-M.1837" Edirne'ye gelen Sultan II. Mahmut Han burada kalmıştır. "H.1275-M.1858" tarihinde Vali Muammer Paşa zamanında bina yanmıştır. Yangında Hükümet Konağında oturan Vali Paşa güçlülkle kurtarılmıştır. Şimdiki binanın bitimine kadar Valilik ve büroları Sultan Selim Cami'i karşısındaki bir konağa taşınmıştır.

Şimdiki konak "R.1280-M.1864/65" tarihinde Vali Kıbrıslı Mehmed Paşa tarafından yeniden yaptırılmıştır. Yaklaşık 30.000 m2, lik alanın ortasında olup yakınında cezaevi (Cennetmekân Sultan Abdülmecid Han Eseri).²⁴

Jandarma dairesi ve jandarma okulu "yapılışı R.1328-M.1912" senesinde sona ermiştir. Yapılışı sırasında jandarma subaylarından olan Alay komutanı Refet Bey büyük gayret harcamıştır.

Ziraat Bankası "R.1328-M.1912/13" tarihinde yaptırılmıştır. Ve Adliye Dairesi "H.1285-M.1868" de Merkez İlçe Kaymakamlığı (Mutasarrıflığı) dairesi olarak yaptırılmış ve "H.1295-M:1878" tarihinde Adliye Dairesi olarak kullanılmıştır.

24- O zaman cezaevi olarak kullanılan ve halk arasında Deveciler Han'ı denilen bu han'ın Abdülmecit zamanında tamir edildiği kapısı üstündeki kitâbede yazılıdır. R.K.

Telgrafhane ve Polis Müdürlüğü "R.1282 - M.1866/67" Vali Hürşit Paşa tarafından vilayet matbaası olmak üzere yaptırılmıştır. Edirne Vilayet Gazetesinin ilk nüshası bu matbaada "R.2 Recep 1284-M. 1868/69" tarihinde çıkmıştır. Vilayet Matbaası "R.1331-M.1915/16" de sanat okulundaki özel daireye taşınarak tutukevi yakınındaki Polis Müdürlüğü bu yere getirilmiştir.

Jandarma Komutanlığı

"R.1317 - M. 1901/902" tarihinde Emlâk-ı Seniye (Padîşahın taşınmaz malları yönetimi için yapılmıştır.) daireleri vardır. Büyük kapısı evvelce Jandarma Komutanlığı yerine yakın iken yıkılmış ve şimdiki yerine Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkışının yıl dönümünde Vali Arif Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Kumandanlık Dairesi

(Müşirlik Dairesi de derler)

Müşir Arif Paşanın özveri ve çabası ile "R. 7 Temmuz 1313 – M. 1897/98" tarihinde Halil Paşa ve Gümrük Hanları aralarında yapımına başlanarak "R.19 Ağustos 1315- M. 1899 – 1900"de açılış töreni yapılmıştır. 1800 m2 arsa üzerinde 2 katlı, 44 oda 2 salonlu büyük bir binadır. Edirne'nin 2.Ordu merkezi yapıldığı zaman askerler Hükümet Konağının Harem dairesinde kalmışlar ve bir süre sonra Kıyık ta Ahmet Paşa konağına taşınmışlar ve bu konak yerine yapılan büyük daire, mevcut komutanlık dairesinin yapımından sonra Müşir Arif Paşa'nın oturmasına ayrılmış idi. Meşrutiyetin ilânından sonra "R. 31 Ekim 1324-M. 1908/09" de açılış töreni yapılarak askerî karargâh burada kurulmuş ve Bulgar istilâsı sırasında yardım için Edirne'ye gelen Hilâli Ahmer Hastanesi heyeti burada çalışmış ve Edirne'nin geri alınışında bu bina Osmanlı Hilâli Ahmerine devr olunmuştur. "R.1332-M.1916/17" tarihinde Dâr-ül Eytam-ı Şühedanın geçici olarak bu binada kalmış olduğu sırada yanmıştır.

Edirne'de Ordu ve Kolordu Komutanlığı Makâmında bulunan saygın kişiler:

Müşir Rauf Paşa, Müşir Veysel Paşa, Tahir Paşa, Mahmut Hamdi Paşa,(Macar), Müşir Arif Paşa, Nasır Paşa, Nâzım Paşa, Abdullah Paşa, Salih Paşa, Ahmet Abuk Paşa, Hasan Rıza Paşa, Faik Paşa, "I.Cihan Savaşında Kolordu ile Edirne'den Çanakkale cephesine hareket etmiştir. Albay Cafer Tayyer Bey (Ateşkesten sonra).

Edirne Valileri çizelgesinin bu esere alınması kitabın hacmi ile uyarlı düşerse de bir hayli araştırma ile meydana getirilmiş ve büyüklerin hâl tercümeleri faslınada ait bulunmuş olduğundan özetle yazılmıştır.

Lala Şahin Paşa, "H.764-M.1362", Demirtaş Paşa "H.787-M.1385", Sarıcapaşa "H.838-M.1434", (Sarıca Paşanın bazı tarih kitaplarında "H.838~M.1434" tarihinde valilik yaptığı yazılı olup bu çizelgede o suretle yazılmış ise de Kale içinde Mahkeme bahçesinde rastladığım kabir taşındaki kitâbede şöyle yazılıdır: Sultan I.Murad vezirlerinden fetihler sahibi Tanrı bağışlasın ve rahmet etsin Gâzi Sarıbeddin Sarıca Paşa. Sene "H.823-M.1420" Bu taş hâlen adı geçen bahçe arsasına yapılan okul bahçesinde merdivenin altında bulunuyor.

Darap Bey "H.873-M.1468". Karaman Bey "H.876-M.471" de tarihinde vefat ile Dar'ül Hadis Câmî'i kabristanına gömülmüştür. Kabri hâlen duruyor. Alaüd Dele Bey (Dülkadir Oğullarından Hain Ahmet Paşa) "H.926-M.1519", Kızılbaş Hasan ağa "H.1022-M.1613", Canbek Giray Han "H.1032-M.1622", Doçe Memhmet Paşa "H.1047-M.1637", Hüseyin Paşa "H.1050 - M.1640", Mahmut Ağa "H.1070-M.1659", Mehmet Paşa "H.1074-M.1663", Osman Paşa"Konakçı. "H.1076- M.1665", Apdullah Paşa "H.1080-M.1669", Mirza Mehmet Paşa "H.1084-M.1673", Kamberağa "H.1092-M.1681", Koca Konakçı Hasan Paşa "H.1092-M.1681", Mustafa Paşa "H.1094-M.1682", Eyüplü Hasan Paşa "H.1109-M.1637", Süleyman Bey "Babanlı" "H.1115-M.1703" Edirne'de gömülüdür. Çorlulu Ali Paşa "H. 1115-M.1703". Osman Paşa "H.1145-M.1732", Mehmed Paşa "H.1167-M.1753", Hafız Rıdvan Paşa "H.1173-M.1759". Hacı Hasan Paşa "H.1175-M.1761". Recep Paşa "H. 1181-M. 1767", Yeğen Mehmet Paşa "H.1188-M.1774". Muhtar Paşazade Mehmet Paşa "H.1199-M.1784", Hamamizâde Ahmet Paşa "H.1206-M.1791". Ali Paşa "H.1207-M.1792" Seyid Hacı Hasan Paşa "H.1208-M.1793". Caferzâde Ebubekir Paşa "H.1208-M.1793". Hacı Abdi Paşa "H.1209-M.1794". Palaslı Mehmed Paşa "H.1210-M.1795". Hüseyin Paşa "H.1212-M.1797". Kürt Osman Paşa "H.1212-M.1797". Seyit Yusuf Paşa "H.1213-M.1798". Ağa Hüseyin Paşa "H.1214-M.1799". Veliyyeddin Hafız Paşa "H.1218-M.1803". Alaaddin Paşa "H.1221-M.1806". Mustafa Paşa "H.1222-M.1807". Derviş Hasan Paşa "H. 1223-M.1808". İsmail Paşa "H.1224-M.1809". Karşlı Ali Paşa "H.1225- M.1810". Ali Celal Paşa "H.1232-M.1816". Mustafa Paşa "H.1235-M.1819" Benderli Ali Paşa "H.1236-M.1820". Hacı Salih Paşa "H.1236-M.1820". Filibe

Nazırı Salih Paşa "H.1236-M.1820". Derviş Mustafa Paşa "H.1239-M.1823". Mehmet Es'at Muhlis Paşa "H.1239-M.1823". Edirne'li Ağa Hüseyin Paşa "H.1243-M.1827". Hacı Mehmet Salih Vecihi Paşa "H.1243-M.1827". Apdurrahim Paşa "H.1244-M.1828". Aliş Paşa "H.1245-M.1829". Ağa Hüseyin Paşa (ikinci defa. Edirne'de gömülüdür "H.1247-M.1831". Sır Kâtibi Mustafa Nuri Paşa "H.1250-M.1834". Mehmet Emin Paşa "H.1253-M.1837" (Edirne'de deli Emin Paşa adıyla ünlenmiştir.). Apdurrahman Nafiz Paşa "H.1255-M.1839". Osman Nuri Paşa "H.1256-M.1840" (İkinci defa). İzzet Mehmet Paşa "H.1257-M.1841". Hacı İbrahim Sahip "H.1257-M.1841". Damat Mehmet Sait Paşa "H.1258-M.1842". İzzet Mehmet Paşa (ikinci defa) "H.1258-M.1842". Mustafa Reşit Paşa "H.1259-M.1843" (Edirne'ye gelmemiştir.). Mirza Mehmet Said Paşa "H.1259-M.1843". Hafız Ahmed Paşa "H.1259- M.1843". Osman Nuri Paşa "H.1260-M.1844" (ikinci defa). Mehmed Tahir Paşa "H.1260- M.1844". Ebubekir Rüstem Paşa "H.1263-M.1846" (birinci defa). İsmail Rahmi Paşa "H. 1264-M.1847". Mehmet Sait Paşa "H.1265-M.1848" (ikinci defa). Mehmet Hayrettin Paşa "H.1266-M.1849". Çerkez Hafız Mehmet Paşa "H.1266-M. 1849" (Pehlivan adıyla ünlüdür.). Boşnak Mehmet Paşa "H.1267-M.1850". Kıbrıslı Mehmet Paşa "H.1269-M.1852", Ebubekir Rüstem Paşa (ikinci defa) "H.1270- M. 1853". Abdurrahman Sami Paşa "H.1272- M. 1855", İsmail Rahmi Paşa "H.1273-M.1856" (üçüncü defa). Mehmet Muammer Paşa "H.1274-M.1857". Alyanak Mustafa Paşa "H.1274-M.1857", Hacı Mehmet Hilmi Paşa "H.1276-M.859" (Bu sene içinde Saray İçinde Fatih köprüsü civarındaki merdivende abdest alırken Tuncaya düşüp boğularak vefat etmiştir. Ölüsü bulunamamıştır.). Ahmet Bican Paşa "H.1276-M.1859". Veliddin Rifat Paşa "H.1277-M.1860". Süleyman Refat Paşa "H.1277-M.1860". Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa "H.1278-M.1861" (ikinci defa). Süleyman Refat Paşa "H.1280-M.1863" (ikinci defa) Edirne'de vefat etmiş ve Seyyit Celalettin Türbesi civarına gömülmüştür. Mehmet Arif Paşa "H.1281-M.1864" Edirne'de gömülüdür. Hurşit Mehmet Paşa (girişimci ve yenilikçi bir kişidir.). Mehmet Asım Paşa "H.1286-M.1869". Ahmet İrfan Paşa "H.1288-M.1871". Esat Muhlis Paşa "H.1289- M.1872". Hacı Ahmet İzzet Paşa "H.1290-M.1873". Müderriszâde Takiyüddin Mehmet Paşa "H.1290-M.1873". Hurşit Mehmet Paşa "H.1291-M.1874" ikinci defa. Ömer Fevzi Paşa "H.1292-M.1875". Akif Paşa "H.1293-M.1876". Mehmet Asım Paşa "H.1293-M.1876". Ali Paşa (Örfi Paşazâde, birinci defa) "H.1294-M.1877", İbrahim Paşa (Yenişehirli Cimcözâde "H.1294-M.1877". Ahmet Vefik Paşa "H.1294-

M.1877". Cemil Hüseyin Paşa "H. 1294-M.1877" (Ruslar bu vali döneminde Edirne'yi istila etmişlerdir.), (ikinci defa). Müşir Rauf Paşa "H.1296-M.1878". Ali Paşa H.1297-M.1879" (ikinci defa). Rauf Paşa (ikinci defa) "H.1297-M.1879". Kadri Mehmet Paşa "H.1298-M.1880" Edirne'de gömülüdür.. Hacı İzzet Paşa (ikinci defa) "H.1300-M.1882" Edirne'de gömülüdür. Abdurrahman Nurettin Paşa "H.1310-M.1892". Defterdar Mehmet Bey "H.1313-M.1895" vekâleten 28 gün. Müşir Arif Paşa "H.1313-M.1895" vali vekili ve II.ordu müşiri sıfatıyla "R.1322/M. 1906/07" tarihine kadar görev yapmış ve İlin imarına çalışmıştır.). Reşat Bey "R.1322-M. 1906/07". Ziver Bey "R.1323-M.1907/08". Reşit Paşa "R.1324-M. 1908/09". Nazım Paşa "R.1324-M. 1908/09". Hacı Adil Bey "R.1325-M. 1909/10". Mashar Bey "R.1326-M.1910/11". Celâl Bey "H.1327-M.1911/12". Halil Bey "R. 1327 -M. 1911/12" (döneminde Balkan Harbi çıkmış ve Edirne'yi Bulgarlar zaptetmişlerdir. Hacı Adil Bey "H.1329-M.1911" (şehrin Bulgarlardan alınmasında). Zekeriya Zihni Bey "R.1329-M.1913/14". Cemal Bey "H.1334- M.1915". Salih Salim Paşa "R.1335-M.1919". Celâl Bey "R.1335-M.1919"

Belediye Dairesi

Edirne'de ilk defa olarak "H.1284-M.1867" vali Hurşit Paşa tarafından kurulan "Daire-i Belediye" bazı eski binalarda çalışmakta iken şimdiki bina Belediye Başkanlarından Cezzarzâde Dilâver Beyin çabası ile "H. 1316- M.1898" senesinde 5000 kûsur lira harcanarak yaptırılmıştır. İki katlı, 10 oda ve 2 salonu vardır. Bulgar istilâsında bu bina Belediye Meclisi tarafından "Kral Köşkü" olmak üzere Bulgar Kralı Ferdinand'a ayrıldığından Belediye Dairesi Sanat Okuluna taşınmıştır. "H.1330-M.1911" tarihinden sonra yanındaki evler ve önündeki dükkânlar kamulaştırılarak yıkılmış ve Batı yöndeki bahçe genişletilmiş ve Sağlık Müdürlüğü binası yaptırılmıştır. Edirne'de "H. 1284-M.1867" senesinde belediye teşkilâtının kurulmasından sonra reis olanlardan araştırılıp bulunanlar:

Saraçhaneli Abdulkadir Ağa, Şaban Ağa Zâde Ahmet Bey, Serbest Zâde Salih Bey, (vekâleten), Ahmet Faik Bey, Hacı Râsim Bey, Alaaddin Paşa, Hamdi Bey, Salih Bey, Dilâver Bey, Fuat Bey, Ahmet Bey, Şevket Bey

Evkaf Dairesi

Eski Cami'in mihrabı önündeki Müslüman mezarlığı, zaman içerisinde harab olmuş ve yerine bazı dükkânlar yapılmış idi. "H.

1325-M.1907" tarihinden sonra dört derslane ve yedi odadan oluşan "Medreset-ül Vaizin" adıyla bir okul kurulmuştur. Askerî cezaevi olarak kullanılan Sultan Selim Medreselerinin boşaltılmalarından sonra tamir edilip okula taşınmış ve (H:1334-M: 1915) tarihinde bir kısmı Vakıflar Müdürlüğüne ve kalemlerine diğer kısmı il Müftüsüne verilmiştir.

Polis Müdürlüğü

"R.1305-M. 1889/90" tarihlerinde polis idaresi adıyla cezaevi civarında küçük bir dairede idi. Meşrutiyetin ilânından sonra Edirne Polis Müdürlüğüne atanan Cemal Bey'in yardım ve çabaları ile bu daire onarılmış ve yeniden döşenmiş ve Reşadiye Bahçesi civarında, Mihal köprüsünde. Yıldırımca, Tekgöz köprüsünde yeni polis merkezleri yapılmış, Manyas merkezinde ise Telefon merkezi kurularak bütün polis merkezlerine telefon hatları çekilmiştir. Vilayetin "R.1331-M.1915/16" senesinde San'at Okuluna taşınmasında eski bina cezaevi müdürlüğüne bırakılmış, matbaa binası da Polis Müdürlüğü olmuştur. "R. 1335- M.1919" tarihinde polis müdürü Fuat Bey'in girişimi ile müdürlük Kale içinde boş olan merkez Ortaokuluna ve sonra asıl binasına taşınmıştır.

Cemaat-i İslâmiye Dairesi

"H.1296-M.1880" tarihinde yayınlanan Rumeli kanununun 214. maddesine göre Edirne'de "H. 1298-M.1880" senesinde vali Kadri Paşa zamanında İslâm cemaatı örgütü kurulmuştur. İlk İslâm topluluğu dairesi, bugünkü Belediye dairesinin bulunduğu arsa içinde eski bir ev idi. Bir süre, Eski Cami karşısında bulunup sonradan yıktırılan saathanede toplanmış, sonra adı geçen yere yakın Arslan Zâde Kabristanı bitişiğinde çömlekçi dükkânı üstündeki yere taşınmıştır. Bir kaç sene önce bu kuruluşa son verilmiş iken geçen sene, eskiden olduğu gibi seçimlere ve kurulmaya başlanmış ve başkanlığına İl Müftüsü Hilmi Efendi seçilmiş ve İttihat ve Terakki kulübü binası İslâm Topluluğuna verilmiştir. İslâm cemaatı başkanlığına seçilenlerden bilinenler şunlardır:

Gülşeni Şehî Mehmet Efendi, Hüseyin Hilmi Efendi, Kürt Mistik Bey, Gâzi Oğlu Ahmet Efendi, Rifat Efendi, Mustafa Vasfi Efendi, Hafız İbrahim Efendi, Mevlevî Şevhî Selâhattin Efendi, Müftü Hafız Nuri Efendi.

İttihat ve Terakki Kulübü

Hıdırağa mahallesinde eski hazinedar Sinan bey konakları arsasına "R.1332-M.1916/17" yılında yapılmıştır. Diğer milletlere ait kulüplerin muntazam binalarda kurulmuş olması ve Edirne Osmanlı kulüplerinin modern ihtiyaçlara göre düzenlenmiş olmaması yapılmasının başlıca sebeplerinden olmakla beraber Cemiyet, Hayriye Müdafaa-i Milliye, Hilâl-i Ahmer, Donanma Demeği gibi memleket çıkarlarına ve hayırlı işlere ait kuruluşları da içersine almak ve halka, aile ve çocuklarına bedava sinema seyrettirmek ve konferanslar vermek üzere projesi, iç ve dış süslemeleri Osmanlı stilinde olmak üzere muharrir-i aciz'e (Dr. Rifat Osman Bey'e) düzenlettirilip çizdirilmiş ve mimar Alaaddin Beyin görüşünden geçirilmiştir. Yedi oda ve bir büyük salon ile bir sahneden oluşmaktadır. Ateşkesin kabulünden sonra kapatılan İttihat ve Terakki kulüpleri arasında burası da kapatılmış ve sonra da İslâm cemaatı dairesi olarak kullanılmıştır. Yanındaki dört küçük sütun üzerindeki kubbeli mermer çeşme de yine tarafından çizilen resim ve projesine göre yapılmıştır. Memleketin bu çağdaş ihtiyacını meydana getirmek için müfettiş Erzincanlı Apdülgani Bey çaba sarfetmiş, şehrin önde gelenlerinin çoğu da para yardımında bulunmuşlardır. Bu binanın büyük girişi içinde direkler üstündeki yazılı büyük mermer, kitabımızın dördüncü kısmında Edirne'nin ünlüleri arasında hayat hikâyesi yazılan Hattat Zâde Tâib (Nâib) Efendinin eseridir. Edirne tarihi adlı eserinde Edirne Valilerinin hayat öyküleri ayrıntılı olarak yazılı ise de, Rehnümanın hacmi hepsinin yazılmasına yeterli olmadığından yalnız ikinci Rus istilâsından sonra memleketin yeniden yapılanmasına çalışmış iki valinin hayat öykülerini rahmetle anılmalarına sebep olması için kısaltarak buraya koydum.

Kadri Mehmet Paşa

Cenâni Zâde İsmail Paşa soyundan "H.1249-M.1833" tarihinde Antep'te (Gaziantep'te) doğmuştur. İlk memurluk hayatına vatanında girerek Nüfus kalemine "H. 1266- M. 1849" tarihinde kaydolmuştur. "H.1274-M. 1857" tarihinde İstanbul'a gelerek Babıâli kalemlerine girmiş ve Kıbrıslı Mehmet Paşanın Rumeli müfettişliğinde beraberinde bulunarak becerisi ve seçkin nitelikleri ile kendini göstermiştir. "H. 1285-M.1868" tarihinde Devlet Şûrası üyeliğine ve "H.1290-M.1873" de Bayındırlık Müsteşarlığına, "H.1292- M.1875" de Bayındırlık Bakanlığına, "H.1294-M.1877" ise Vezirlik rütbesiyle devlet şûrası başkanlığına atanmıştır. Bağdat valiliğinde ve İçişleri Bakanlığında bulunduktan sonra "H.1297-M.1879" da Ticaret Bakanlığı ek olarak Başbakanlığa getirilmiştir.

Daha sonra, II. Abdulhamid'in ünlü kuşkuculuğu üzerine görevden alınarak "H.1298-M.1880" tarihinde kendisine Edirne Valiliği verilip Padişahın yanından uzaklaştırılmıştır. "H.1300-M.1882" tarihinde aniden ölmüş ve cenazesi İstanbula gönderilmek üzere istasyona götürülmüş iken Edirne'de gömülmesi için Padişah buyruğu geldiğinden Hz. Sezai dergâhı mezarlığına defnedilmiştir. Bilge, iyi huylu, Fransızca ve İngilizce bilen, işlerinde dürüst ve özellikle girişimci değerli bir vezir idi. Döneminde ilin bilim ve eğitimine değerli katkılarda bulunmuştur.

Hacı İzzet Paşa

Erzincanlı Hacı Osman Paşa soyundan olup "H.1214-M.1799" tarihinde Girite intisap ederek Resmo'da doğmuştur. Babasının ölümünde Erzincan'a giderek "H. 1242-M.1826" tarihinde Erzincan Voyvadalığına atanmıştır. Görevden alınması üzerine asker sınıfına "H.1251-M.1835" de Erzurum'da Redif (ihtiyat asker) Binbaşılığına ve Albaylığına ve "H.1257-M.1841" de Mirivalık (Paşalık) ve "H.1264-M.1847" de Feriklik (Orgenerallik) rütbelerini ve "H.1265- M.1848" de vezirlik rütbesini almıştır.

Van, Şam, Cidde, Erzurum, Trablusgarp, Sivas ve Bursa ve "H. 1290-M. 1873" de Birinci, "H.1300-M.1882" de İkinci defa olarak Edirne valiliklerinde bulunduktan sonra "H. 1310-M.1892" yılı Şevvalinin 14. günü Edirne'de vefat edip Üç Şerefeli Camii yakınında medrese yanına gömülmüştür. "H.1290- M.1873" de harap durumdaki Edirne sarayını zorluklar içinde tamir ettirmiş ve Rus olayında vali Cemil Paşanın tedbirsizliğine kurban olarak yıkılan, adı geçen sarayı yenilemeye uğraşmış, İslâm eserlerine saygılı ve dönemine göre tutucu denilebilecek bilgin, nitelikli, tutumlu bir kişi idi. İkinci Rus istilâsında il içinde ve Edirne şehrinde harab olmuş Camiler, mescitler ve kurumların büyük bölümünü yeniden yaptırmış ve özellikle İlköğretimi yaygınlaştırmak için okullar açıp bilim ve eğitimi koruma altına almıştır. Nükte yapma gücü ile de ünlü olup hikâyeleri ve sözleri ile Edirne'nin Nasreddin Hocası olmuştur. Müşir Arif Paşadan duyduğum bir sözü şudur...

Kirişhane semtinde bir Kilisenin yapımına izin verilip inşaata başlandığı sırada yakın mahalleler halkı toplanarak vilayet konağında Paşanın odasına giderler ve yapımın durdurulması için istekte bulunurlar. Paşa, işlerinde söz anlar bir heyetin kurulup yanına getirilmesini ister. Dileklerini dinledikten sonra "Hey şaşkınlar, bırakın paralarını Kilise için harcasınlar. Ya o paralar ile okul yapacak olurlar ise haliniz neye varır?" uyarısında bulunarak hepsini dışarı çıkarır.

Belediye Hastanesi

Yıkılma durumuna gelerek yakınındaki evler için tehlike oluşturan eski kale ve burçlarının yıktırılarak, taşlarının ve arsalarının satışı ile elde edilecek gelirden bir Guraba Hastanesi ve fakir çocuklar için bir yetiştirme yurdu yapılmak üzere Vali Hurşit paşa tarafından şehrin ileri gelenlerinin katılımıyla "H.1283 M.1866" tarihinde toplanan bir mecliste karar verilmiştir.

Belediyede kurulan özel komisyon eliyle adı geçen yılın sonunda Sultan Selim civarında Kırlangıç Bayırı ile Taftin Ağa sokağı arasında Guraba hastanesi yapılmıştır. Kurulması sırasında şehrin ileri gelenleri ve tanınanları ve tüccarları bir hayli bağışta bulduklarından tam anlamıyla bir belde hastanesidir. "H. 1295-M.1878" senesinde harap olup Rusların Edirne'yi boşaltmalarından sonra tamir edilerek "H.1296-M.1879" senesi şubatının 25'inde yeniden açılmıştır. "H.1300-M.1884" tarihinde bir kısmı yanarak yeniden yapılışında 60 yatak erkeklere ve 30 yatak kadınlara ayrılmıştır.

"H.1326-M.1914" senesinde Edirne'yi ziyaret eden Sultan V.Mehmed "Sultan Mehmet Reşat" Sultan Selim Camiinde düzenlenen Cuma töreninde annesinin kucagında hastalıklı bir çocuk görüp hastane bahçesi içinde hasta kadın ve çocuklar için bir pavyon yapılmasına emir verdi. Bu iş için (2500)lira bağışta bulunduğundan belediye tarafından verilen (800)lira karşılığında belediye eski başkanı Fuat Be/in yardım ve gayreti ile sekiz evi kamulaştırılıp arsası genişletilmiştir. Bu güçsüz yazarın projesine göre, iki büyük ve 3 küçük hasta koğuşu ile bir pansuman salonu, çamaşır odası, banyo ve öbür gerekli bölümleri içeren 25 yataklık Reşadiye adıyla bir pavyon yapılmıştır. Bu pavyonun tüm tıbbi araç ve gereçleri Avrupadan getirtilip döşenmiş ve "H.1328-M.1910" da açılış töreni yapılmıştır.

Açılış töreninde tarafımdan verilen nutuk 118 numaralı ve "H.11 Nisan 1328-M.1910" tarihli vatan gazetesinde yayınlanmış olduğundan buraya tıbbısı aktarıldı:

«Sağlık kurumları, yaşamak isteyen ve yaşamağa haklı her uygar ulusun alını ağartan sosyal kurumlarından biri ve hatta birincisidir. Edirne'lilere, Padişahımız efendimiz ölmez bir armağan olan ve "H.1328-M.1910" senesi Nisanının 14. gününe rastlamış olan bugünkü mutlu günde açılış törenine hazırlanan "Emraz-ı Nisa" pavyonunun bu amaca dayanılarak yapılışı şahâne bir şefkat eseridir. Yurdumuzda frengi ve verem düşündürücü bir derecede

tahribat yapmakla beraber bir taraftan da sağlık kurumlarının bulunmaması ve var olunların da yetersizliğini göz önüne alan Hükümet, "H. 1325-M. 1907" senesinde "müessesat-ı hayriye-i sıhhiye" yönetimini oluşturup bir hayli hastaneler kurmuştur. Girişim kabiliyeti bilinen ve övünülen vali Halil Bey efendinin şehrimizdeki Belediye hastanesinin Edirne Osmanlı Hastanesi adıyla düzenlenmesini bana ısmarlamış olduğundan şimdilik Fransa'nın "M.15 Temmuz 1893" kararına göre 1000 nüfusa bir yatak hesabı ile yapılan düzenlemede küçük bir arttırma ile kadın hastalıkları kısmına 30 yatak düşmüş ve pavyon 40-50 yataklık olduğu halde 30 yataklık bir ihtiyaca göre döşenmiştir.

Bir hastanenin yapılması için yatak başına (50) m2 arsa gerektiği sıhhi ve fenni bir zorunluluktur. Hastanenin bulunduğu arsa ise 17300 m2 dir. 120 yatak üzerine genişletilerek hastanede yatak başına 143 m2 arsa düşmektedir ki sonuç olarak yapılmasına bu sene başlanılacak diğer pavyonların küçük bir arsa üzerinde sıkışık olarak bulunamayacağı anlaşılır. Hastanelerin yapımları için ne derecelerde büyük özveriler gerektiği aşığıdaki örnekleriyle belirgindir.

Londra'da (511) yataklı "Sentoma" hastanesinin yapım gideri yatak başına 15.577 Mark olup toplam yapım gideri 8 milyon Marka ulaşmaktadır. Paris'te (otel diö) hastanesinin yapımı yatak başına 24.300 Mark, 1.471 yataklı Hamburg (Epindorf) hastanesinin ise yatak başına 3.216 Mark'tır. Bu gidere döşemeler dahil olmayıp sırf arsa, yapım ile aydınlatma ve ısıtma giderleri dahildir.

Reşadiye Kadın Hastalıkları pavyonunun aydınlatma ve ısıtma dışındaki en önemli eşya, tıbbi araç ve gereçler ile beraber yatak başına yapım gideri 82 Osmanlı lirasını bulmaktadır. İsmarlandığı halde bu güne yetişemeyen diğer malzeme ile birlikte yapım ve döşeme için 96 Osmanlı lirası olmaktadır. Pavyon, hasta başına 35 metre küp hava düşmek koşulu ile başlıca 3 bölüme ayrılmıştır.

Biri iç hastalıkları hastaları için, diğer cerrahi hastalıkları için, üçüncüsü ise ayrı yatırımları gereken hastalar için ayrılmıştır. Zarif bir doğum servisi, tuvalet bölümü banyo dairesi gibi diğer bölümler de mevcuttur. Özellikle yemek salonu, dinlenme bölümü anılmaya değer. Çünkü, mevcut tüm hastanelerde üzülerək söylenmeli ki bu bölüm iyice düşünülmemiş olup hastalar yataklarında tepsiler üzerinde yemek yerler.

Kırklareli Asker hastanesinin projesini yaptığım sırada bu noksanlık

ortadan kaldırılmıştır. Bu pavyonda da 5.5 m. genişliğinde, 11 m. uzunluğunda büyük bir salon yemek ve dinlenme bölümü olarak kullanılmaktadır.

Yataklarından çıkma gücü olan hastalar burada yemeklerini yiyecekler ve bir ev salonu gibi döşenmiş olduğu için burada oturup eğlenecekler, dinlenecekler ve ziyaretlerine gelenleri hasta koğuşunda değil bu salonda kabul edeceklerdir. Ki burası en fazla zorluk çıkarılanları bile sustaracak şekilde düzenlenmiştir.

Sağlık kurallarına uygun olarak pencere ve kapıları dışındaki tüm yapı malzemesi ses geçirmez cinsten olup tabanı beton ve çini tuğla parke ile döşenmiştir. Hasta salonlarına ise beton üzerine linolyum döşenmiştir. Malzeme ve tıbbî eşya yapımında bugün üstün bir yeteneği görülen Berlin'deki "Lavten Şileger" fabrikasından getirtilen son model karyolalar ve üzerleri kristal kaplı ve açılmadan da içi kontrol edilebilir gece dolapları anmaya değer.

Tıpta, pastör'den sonra yapılan etüvler ve kaynatma cihazlarında da uzman olan bu fabrika'dan önermem üzerine, evvelce belediye hastanesine (350) lira değerinde satın alınan etüv makinasının denenmesinden sonra iki adet büyük etüv makinası, adı geçen fabrikadan satın alınmış idi. Bu kere yine aynı yerden 35 Osmanlı lirası değerinde ameliyathane için getirilen otoklav'ın gücü ve kullanılışlılığı her türlü tahminin üstündedir.

Su ile kum, kireç ve çimentonun karışımından gayri birşey olmayan ve yapımının büyük bir bölümü kışa rastlayan binada doğal olarak nem oranı fazla olacağından bugünkü açılış töreni ardından hasta yatırılmayacak ve bir ay sonra hasta kabulüne başlanacaktır.

Memleketin kimsesiz ve çaresizleri için bu hastanenin büyük yapıtrıcısı Halifemiz efendimiz hazretlerini Cenab-ı Hakkın bu gibi hayır kurumlarının yapılmasında hayırlısı ile başarılı olmasını dileyerek bu açılışa lütfen katılan sayın kişilere hiç birimizin hiç bir zaman unutamayacağımız kimsesiz kadınlar, çaresiz hasta çocuklar adına teşekkürler sunarım.»

Tarafımdan çizilen proje üzerine Kırklareli'nde yaptırılan Asker hastanesi vali Halil Bey'in beğenisini kazanmış olduğundan belediye hastanesinin diğer bölümlerinin düzenlenmesi de bu satırları yazana ısmarlanmış ve yaptığım projenin uygulanmasına Balkan Savaşı engel olmuştur. Edirne'nin geri alınmasından sonra

hastanenin Kuzey ve Batı yönündeki evler kamulaştırılarak arsası yeniden genişletilmiş ve büyük bir salgın hastalıklar pavyonu yaptırılmıştır.

Hastanenin erkeklere ve kadınlara ait üç pavyonu vardır. Hâlen kadrosu 50 yatak hasta kabul etmek üzere düzenlenmiştir. İçindeki belediye eczanesi gündüz ve gece resmî fiyat üzerinden reçete karşıladığı gibi tüm aşılar da para karşılığında satılmaktadır.

Hastaneye iki tür hasta kabul edilmektedir. Birinci sınıf hastalar özel odalara alınmakta olup günlük tedavi 100 krş. dur. Ameliyat edildiği takdirde ayrıca ençok 500 en az 300 kuruş ameliyathane gideri alınmaktadır.

İkinci sınıf hastalar ise toplu koğuşlara alınarak cerrahi hastaları için günlük 80, iç hastalıkları için 60 kuruş, tedavi ücreti ödenir. İkinci sınıf hastalardan ameliyat oldukları takdirde en fazla 500, en az 300 kuruş ameliyat giderleri alınmaktadır.

Tephir dairesinde ücretle eşya, yatak takımları ve diğer şeylerin fennî usûl ile temizlenmesi yapılmaktadır. Her gün öğleden sonra dokuzdan onikiye kadar muayenehanesi herkese açıktır. Gece ve gündüz nöbetçi tabibi bulunur. Belediye telefon santralî aracılığı ile görüşme yapılır.

Köprüler

Edirne'nin feth'i sırasında Mihâl ve Yıldırım köprüleri mevcuttur. Diğerleri sonradan yapılmıştır. Hâlen 9 köprü vardır.

Mihâl Köprüsü

750 m. uzunluğunda ve 6 m. genişliğinde olup 16 kemerlidir. Kösemihal soyundan Aziz oğlu Mihâl tarafından onarıldığı gibi "H.1050-M.1640" tarihinde de Vezir-i Âzam Mustafa Paşa tarafından tamir ettirilmiştir. "H.1318-M.1900" tarihinde yıkılarak İtalya'dan getirtilen ustalara eski temeller üzerine yeniden yaptırılarak "Hamidiye köprüsü" adı verilmiştir.

Yıldırım Köprüsü

"H.951-M.1544" tarihinde Kanunî Sultan Süleyman tarafından tamir ettirilmiş olan eski bir köprüdür.

Eski Köprü (Tunca Köprüsü)

Burada bulunan ahşap bir köprü yerine defterdar Edirne'li Ekmekçizâde Ahmet Paşa tarafından "H.1016-M.1607" tarihinde yaptırılmıştır. Bu köprüyü mimar Kemâlettin güzelliği ve dayanıklılığı bakımından değerli eser olarak niteler. Eskiden yeni köprü adıyla tanınırdı.

Saraçhane Köprüsü

"H.855-M.1451" tarihinde Hadım Şehabettin Paşa tarafından yapılmıştır. "H.1114-M.1702" senesinde Sultan II.Mustafa tarafından tamir ettirilmiştir. "H.1304-M.1886" da Hacı İzzet Paşa tarafından her iki başı uzatılmıştır.

Yeni Köprü

Sultan II.Mahmud'un emriyle yapımına başlanmış Sultan Abdülmecid döneminde "H.1258-M.1842" tarihinde tamamlanmıştır. Bu köprünün yerinde bulunan ahşap köprüye "H.1200-M.1785" tarihinden sonra Cisr-i Sâni denildiği ve "H.1243- M.1827" taşkınında yıkılarak 3874 kuruşa tamir ettirildiği Şeriat mahkemesi eski kayıtlarında yazılıdır.

Bâyezid Köprüsü

Bâyezid-i Veli tarafından Cami'i civarında Tunca üzerine yaptırılmıştır.

Yalnızgöz Köprüsü

Bâyezid-i Veli köprüsünün şehir yönüne uzatılması durumundaki bu köprü Sultan II.Selim tarafından yaptırılan köprüdür ki "Yalnızgöz" adıyla bilinir.

Sultan Süleyman Köprüsü

Sarayiçinin şehir tarafındaki köprüdür.

Fatih Köprüsü

Tavuk ormanının kışlalar tarafındaki köprüdür ki çephenelik köprüsü de denir.

Topçu Köprüsü

Tavuk ormanının kuzeyinde, eskiden Mamak köprüsü denilen ahşap köprüdür. Eskiden Saraçhane köprüsü, Tekgöz köprüsü, Mihal köprüsü ve Yeni köprübaşlarından özel barakalarda bulunan görevliler aracılığı ile geliri belediye hastanesine ait olmak üzere binek ve eşya arabalarından bir giriş parası alınmakta iken bir kaç sene önce kaldırılmıştır.

Hanlar

Tarihlerin yazdıklarına göre 60 dan fazla han yapılmış ise de zaman aşımı ile büyük bölümü yıkılarak arsalarına mağaza, dükkân ve evler yapılmıştır.

Hâlen Vezir-i Âzam Rüstempaşa Hanı ile yakınında Mustafa Paşa hanı sağlam ve ticaret yeridir. Rüstempaşa Hanının mimarı Sinan olup ortasındaki şadırvanın üzerindeki zarif Rüstempaşa mescidi "H.1294-M.1877" Rus istilâsında yıktırılmıştır.

İstanbul yolunda "Ayşekadın" han'ı adıyla bilinen büyük ve zarif kervansaray ise "H.1008-M.1599" tarihinde Ekmekçizâde Ahmet Paşa tarafından o yerde bulunan küçük bir han'ın yerine yaptırılıp Sultan Ahmet'e hediye edilmiştir. "H.1296-M.1878" tarihinde tamir ile süvari kışlası ve sonra nakliye tabur kışlası yapılmış ve yazıklar olsun ki bu büyük eser korunamayarak mimari değerini yitirecek derecede değişikliğe uğratılmıştır.

Hamamlar²⁵

Beden temizliğine olağanüstü değer veren Osmanlılar Edirne'de 30 dan fazla çarşı hamamı, şehrin ileri gelenlerinin konaklarında da 3150 adet soylular hamamları (Evliya Çelebi) yapmışlardır.

Hâlen bakımlı ve kamuya açık olan çarşı hamamları şunlardır.

Mezitbey Hamamı (Yediyol ağzında). Şifa Hamamı (Kurşunlu Fırında). Tahtalı Hamam (Karanfiloğlu caddesinde). Abdullah Hamamı (İstanbul yoluna yakın). Üç Şerefeli Hamamı (Üç

25- Yıldırım Beyazid Zâde Emir Süleyman'ın Hamam fikrasi hakkında araştırmada bulunarak Edirne hakkındaki araştırmalarının sonucu Trakya Pasaeli Gazetesinin 41,43,45, ve 46. nüshalarında yayımlanmıştır.

Şerefeli Camii yakınında). Tahtakale, Topkapı, Beylerbeyi, Sultanselim, Muradiye, Kasımpaşa, Tahmis, Çubukçular hamamları da sağlam iseler de kapalıdır.

Edirne'de çarşı hamamları kamuya açık olmakla beraber her sınıf halk ve esnaf, kendilerine Has Hamamlara giderler, öbürlerine girmeleri yasak idi. Bu şekil, Evliya Çelebiye göre İstanbul'da uygulanıyormuş. Sözügelisi Edirnenin en büyük ve güzel hamamı Tabakhane semtinde Vezîr-i Âzam Mahmut Paşanın "H. 865-M.1460" tarihinde yaptırdığı hamamdır ki, "H.1000-M.1591" tarihine kadar keçeciler ve tabaklar esnafına ait imiş.

Hibrî Abdurrahman Çelebi, yapısını övdükten sonra "Bir ehl-i hayre olmadı manzur-u iltifat, kaldı harabe hatır erbab-ı dil gibi" diyerek harap ve terk edilmişliğine üzüntüsünü belirtir.

Çarşılar

Edirne çarşılarının en zarifi Sultan III. Murad tarafından Sultan Selim Camii gelir vakıflarına ek olarak yaptırılan "Haffaflar" çarşısıdır ki "Büyük Arasta" adıyla tanınır. 255 m. uzunluğunda ve 73 kemerde 124 dükkândır.

"H.1291-M.1874" tarihinde üstündeki kurşunlar alınarak kiremit konulmuş ve dış görünüşü çirkinleştirilmiştir. Kiremitlerden kubbelere sızan yağmur ve kar sularından iç sıvaları dökülmeye başlamıştır. Korunması ve onarılması gereken bir eserdir.

Şehrin eski çarşılarından biri de Semiz Ali Paşa tarafından "H.967-M.1559" tarihinde Mimar Sinan'a yaptırılan 300 m. uzunluğundaki büyük çarşıdır ki "Ali paşa Çarşısı" adıyla tanınır.

Üçüncüsü Eski Cami yakınındaki Çelebi Sultan Mehmet tarafından yaptırılan ve Camii'ye vakfedilen bedestendir. Sonradan abacılar başına yakın eski "Dakik Kapamı Hanı" yerine "H.1330-M.1914" tarihinde geliri "Dâr-ül Eytam-ı Şüheda"ya ait olmak üzere iki katlı yarı kagir bir çarşı kurulmuştur. Halk arasında Dâr-ül Eytam çarşısı veya Yeni Çarşı denmektedir ki son zamanda İslâm cemaatına devredilmiştir.

Reşadiye Bahçesi

"H: 1321-M: 1905" tarihinde Kaleiçinde çıkan büyük yangından

sonra adı geçen yer projesinin düzenlenmesi sırasında Dilâver Beyin başvurusu ile Ermeni Kilisesine bitişik yerde 2500 m2 lik arsaya eski belediye başkanı Fuat Bey tarafından bir bahçe yapılarak bir ağaçlık oluşturulmuş ve içine Kazino ve sinema konmuştur. Yaz mevsiminde bir gezinti yeridir.

«Kaleiçinde iki büyük yangın olmuştur. Bunlardan birincisi "H.1112-M.1700" tarihinde meydana gelerek Kaleiçinin yarısından fazlasını harab etmiştir. İkincisi ise "H. 1321-M. 1905" senesi Ağustosunun 19'nda sabaha karşı Topkapı Hamamı civarında demirci Ohannes'in evinden çıkıp günlerce sürmüştür. Bu yangında 1514 ev yanmış, Kaleiçi mahallelerinin yarısı ile birçok Cami ile, Hıristiyan ve Musevi muhabetleri yanmıştır.»

Maarif Bahçesi

Saat ve yangın kulesi bitişğinde (eski cebehane) arsası yerinde geliri İslâm cemaatına ait olmak üzere "H.1290-M.1873" tarihinden sonra bir tiyatro yapılmış ve civarına "Hadika-i Fevâid" adı ile bir de bahçe kurulmuştur. Uygun mevsimde bir gezinti yeridir.

Edirne Şehrinin Su Yolları Çeşmeleri

Edirne su yollarının tümünü bilen kurmay albaylıktan emekli mühendis Nazif Beyden gayri uzman kimse kalmadığı için, 12 sene önce, özel bir heyet beraberinde bulunarak yerinde yapılan araştırmadan sonra yazılan bir raporda yolların onarımı ve yenilenmesinde yol gösterici olmak üzere faydalanılacağı düşüncesiyle Rehnümanın hacmiyle orantısız olarak su yolları hakkında ayrıntılı bilgi verdim.

"Temiz suyu olmayan memlekette sağlık olmaz." Ünlü sözünü gözden uzak tutmayan Osmanlılar Edirne'nin suyollarını da, fethettikleri memleketlerin hepsinde olduğu gibi yapmışlardır. Fetihden önce halk nehir sularını kullanırlar imiş.

Asıl kaynaklar iki tane olup birincisi Edirne'ye beş saat uzaklıkta Taşlı Müsellim Köyü civarındadır. İkincisi ise, iki saat uzaklıktaki Hıdırağa Köyü yakınındadır. En zengin kaynak ortakçıdaki olup şehre gelen suyun yarısı buradan sağlanır.

Su yollarının en eskisi ve en büyüğü Kurt Alçağı deresinden getirilen ve sonra Pravadı ve Ortakçı vadilerinden geçirilerek çoğaltılan yoldur. Pravadı bağlarının güneyinde bağlık dere

civarında çıkan bir su Pravadı deresi yakınında değirmenin yanındaki kaynağın suyuyla birleşir ve Kanlı Delik ile Kavur Deresi arasındaki üç kaynaktan gelen suları da alıp Pravadı deresinin doğusundan geçerek Güneye döner. 1.100 m. kadar bir yol aldıktan sonra Kayapa Köyü şosesinin Vaysal caddesiyle birleştiği noktanın Batısında ve kayapa kavur deresi kuzeyinde Sultan Süleyman ve Rüstempaşa kaynakları ile diğer 4 önemli kaynağın suyu ile de çoğalarak Kayapa köyünün Batısından geçerken o civardaki bir kaynağın suyunu alıp yaya deresi, kemer deresi ve kurt kemer deresinin bir mil güneyinde kavak alçağı deresine ulaşır.

Taşlı Müsellim civarından gelerek Ortakçının Güneybatısındaki Kuruca Dere Güneyindeki sarmıç ile Dokuz Tepeler Doğusundaki diğer sarmıçın sularını da alır. Kurtalçağı deresinden Kasımpaşa kaynağı ile diğer birkaç suyu da alıp Hıdırağa korusunun başında çifte kemerlerde birleştikten sonra Arap ve Gaydacı kemerlerinden ve Hasanağa, cevizlik bağlarından geçerek Bostancıbaşı çeşmesine gelir. Bu çeşme civarından geçip Kestanelik ve Yıldız Tabyalarının doğusunda ilerleyerek Kıyık Tabyası Güneyine ve Buçuktepeye ulaşıp Kavakkapı denilen yerden şehre girer.

Ortakçı kolu kaynağı yüksekliği 150, Pravadı kaynağı yüksekliği 112 ve iki kolun birleştikleri yerlerin yükseklikleri 108 ve şehre girdiği yerde 90 m. ye iner. Şehre girdiği noktada Menzil ahır, Atlar çeşmesi, Süle kolu adıyla başlıca üç kola ayrıldıktan sonra Yahya Bey Camii karşısında Kanuni Sultan Süleyman Han eserinden "H.936-M.1529" senesinde yapılan büyük su deposuna akar.

Bu depodan değişik teraziler ve kollar ile şehrin mahallelerine dağılır. Yeni imaretteki çeşmenin suyu Aynalı Kavak Tabya bağları içindeki kaynaktan Koca Sinan Paşa tarafından getirilen tatlı sudur. "H.1306-M.1890" tarihinde şehre 5 saat uzaklıkta 800 çuvaldız gücündeki suyun eski kaynak ve yolları temizlettirilerek eklenmiştir.

Eskiden Edirne Sarayına Saray akpınardan getirilen suyun kanallarından saray civarında yapılan kışlalara su alınmış Kanallar zaman içersinde harab olmakla beraber askerî hastanenin de yapılmasından ve kışlaların çoğalıp ve genişlemelerinden dolayı II. Ordu Kurmay Başkanı Miralay Hacı Mehmet Hayri Paşa tarafından "H.1312-M.1894" tarihinde su yolları yenilenmiş ve kaynaktaki depoları tamir ettirilmiştir. "H.1106-M.1694" tarihinde Sultan II. Mustafa zamanında Hıdırlık civarındaki "Bönce suyu"

aynağından Yıldırım ve Yeni İmaret mahallelerinden geçirilerek Edirne Sarayına ve Namazgâh ovasına temiz bir su getirilmiştir.

Halk arasında Sarayıçine "Bönce" denmesinin sebebi budur. Bugün yolları harab, çeşmeleri kurudur. Edirne çeşme sularının debisinin artırılması için Hahambaşı efendinin oğlu mühendis Sevr efendi, "H.1327-M.1909" senesi Eylül'ünde Pravadı su kaynağına kadar giderek araştırmalar yapmış ve suların Edirne'ye gelinceye kadar % 45 oranında ziyan olduğunu ve eklenecek 6 büyük kaynağı, adı geçen tarihte rapor ederek vilayet makâmına sunmuştur.

Balkan Savaşının çıkması bu projenin uygulanmasını önlemiştir. Yine bu amaç ile "H.1326-27/ M. 1910-11" yıllarında bir Fransız kumpanyası tarafından Arda nehri suyunun arındırılarak demir borular içinde şehre akıtılması işi için gerekli keşif ve haritalar hazırlanmış ise de Balkan Savaşının çıkışı bunun da uygulanmasını önlemiştir.

"H.1329-30/M.1914-15" senelerinde de Demirtaş suyunun yeni ve eski köprü üzerinden motor ile getirilmesine başvurularak Üç Şerefeli ve Yedi yol ağzına kadar demir borular döşenmiş ve Avrupadan getirilen madenî küçük çeşmeler de gerekli yerlere konmuştur. Bu arada şehrin imarına ve süslenmesine çalışan vali Hacı Adil Bey'in isteği ile Yeni Köprü başında Vakıflar Bakanlığı tarafından mimar Talât Bey'in projelerine uyularak doğu mimarîsi tarzında zarif bir çeşme yapılmıştır.

Son Bulgar Hududunun düzenlenmesinde Demirtaş kaynağı Bulgarlara terk olduğundan bu su yolları ve çeşmeler susuz kalmıştır. Bu su için alınan motor belediye eski başkanı Ahmet Bey tarafından belediye hastanesinin elektrik ile aydınlanması için hastaneye konmuştur.

Hâlen Edirne'de 230'u aşkın Akar Çeşme var ise de Yaz mevsiminde su yolları çobanlar tarafından hayvan sulamak için tahrip olunmaktadır. Bu yüzden su miktarının azlığından belde halkı darlığa düşmekte ve Yıldırım, Kum Mahalle, Yeni İmaret gibi nehre yakın mahalleler halkı kirli Tunca sularını kullanmaktadırlar. Kanuni Sultan Süleyman su kaynaklarının civarındaki mahzenlerin iyi korunabilmesi için yakın köyler halkını her türlü vergiden bağışık tutmuştur. Depolar yüz yılların geçişi ile tamire muhtaç duruma gelmiştir. Sultan Süleyman tarafından yaptırılıp üstleri eşkenar dörtgen piramit şeklinde büyük taşlarla örtülen eski çeşmelerin büyük kısmı harab olmuş

ve yalnız bu çeşmeler tarzında ve Sinan Paşa çeşmeleri denilen iki zarif çeşme kalmıştır ki, biri II. Bayezid Camii kapısında, öbürü de Beylerbeyi Camii köşesindedir.

Yeni Köprü Başında Talât Bey projesi ve resmî talimatı ile yaptırılan çeşmenin ilerisinde ve Edirne-Karaağaç şosesinin ortasında bulunan Jandarma karakolhânesi ile yakınındaki abide Hacı Adil Bey'in eserlerinden olup projesi bir Fransız mühendise yaptırılmıştır.

Anıt, "H:1329-M:1913" Balkan savaşında kalenin düşmesiyle beraber Karaağaç'dan şehre girmek isteyen Bulgarlara, buradaki ahşap karakolhânedeki ateş açarak savunmada bulunan ve şehit olarak oraya gömülen jandarma erlerinin anılarına yapılmıştır.

Bu şekilde sütun dikmek doğu toplumlarından Çinliler, Babililer ve özellikle Mısırlıların günümüze kadar uzayıp gelmiş bir tarih armağanı ise de biz Türklerin bu şekilde anıt dikmemiz uygun olmasa gerekir. Çünkü, bizde en zarif anıt çeşme ve sebillerdir. Adı geçen yerde ve özellikle bu uzun şosenin ortasında doğu mimarisi özelliğinde bir çeşme yapıp üstüne şehit erlerin adları yazılmış olsa idi, hem eski millî geleneğimize saygılı olur hem de yerine harcanmış bir kadirbilirlik olur idi.)

Askerî Binalar

Kışlalar

Sultan Mahmut Han düzenlemesinden önce şehrin güvenlik işleri ve Sarayın korunması ile görevli olan Bostancı ağa kışlaları Saraçhane Köprüsünün şimdiki talimhâne ucu sonunda idi. Yeniçeri kışlaları da, Dâye Hatun eski telgrafhane, Menzil ahır ve Karabulut semtlerinde idi.

Yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra şimdiki Piyade Kışlası Sultan II. Mahmud tarafından Süleyman Paşa mezraası denilen yerde "H.1243-M.1827" tarihinde yaptırılmıştır. "H.1282-93/M.1876-1888" tarihlerinde yandığından ikinci kere yeniden yapılmıştır. Bu yangınlardan dolayı yanık kışla denilmekte iken dört, beş sene önce Müşir İbrahim Paşazâde Nurettin Paşa tarafından "Mahmudiye Kışlası" adı verilmiştir.

Kışlanın Güney tarafındaki kısmı "H.1293-M.1878" de yapılan

koşuların geriye kalan kısmıdır. Kuzey kısmı "H.1302-M.1884" tarihinde yıkılarak hâlen mevcut ve birkaç sene önce yetimler yurdu öğrencilerine verilen kısmın yapımına "H.1307-M.1889" de başlanmış ve "H.1310-M.1892" tarihinde açılışı yapılmıştır.

"H.1329-M.1913" savaşında kalenin düşmesinde Kuzeye bakan yüzünün ortasındaki kapı ve üst katındaki büyük kütüphanesi ve döşemesiyle zengin olan kabul salonu ve komutanlık dairesi ile Güney yönündeki kapısı yıkılmıştır. Batı yönündeki fırın ve güney yönündeki çifte kuleli giriş Nurettin Paşanın makinaları ile donatılmış, mutfaklar ise Müşir Abdullah Paşanın eseridir.

Bulgar istilâsında eşyası çalınan Cami'i Nurettin Paşa tarafından tamir ettirilip döşetilmiştir. Bu Cami, Sultan Mahmut Han eserlerinden olup şadırvan ve mermer direkleri ile Cami'in altındaki mermer sütunlar civarındaki Tümen bahçesi denilen bahçe içinde Sultan IV.Murad Han yapısı olup yıldırım çarpması ile yanan İmâdiye Köşküne aittirler.

Topçu kışlası "Kırmızı Kışla", "H.1232-M.1816" tarihinde yapılmıştır. Kırmızı Kışlaya yakın süvari kışlaları ve ahırları "H.1298-M.1880" tarihlerinden sonra değişik zamanlarda Sultan II. Abdülhamid tarafından yaptırılmıştır.

Bu kışlaların tâlim alanları ortasındaki çeşme nefis Osmanlı eserlerinden olup Sultan IV. Mehmet yapısıdır. Tavanı tamir bekliyor. Bu çeşme ile namazgâhın bu âciz yazar tarafından çizilen plânlara ve modellere uyularak tamirleri Nurettin Paşanın başlıca isteği iken Irak cephesine hareketi üzerine bu başlangıç sonuçsuz kalmıştır.

Piyade kışlasına yakın Redif deposu, talim alanı civarındaki askerî fırın, büyük süvari ahırları, askerî gereç anbarı Müşir Arif Paşanın ve Balkan savaşında tahrip edilen askerî malzeme yapım yeri Ferik Nasır Paşanın eserlerindedir.

Sanayi Kışlası ve Redif Dairesi

Bu dairelerin arsaları eski sarayın bahçesine ait bir koruluk iken Sultan IV. Mehmet döneminde içine "Çadır Köşkü" denilen bir köşk yapılmış ve sonradan bu köşk Edirne Sarayından tedavi ve dinlenme için gönderilenlere ayrılarak "hastalar odası" adını almıştır. "R.1235-M.1819" tarihinde Tophane ambarı olmuş ve Topçubaşı dairesi de ek olarak yapıp "Yeni Tophane" denilmiştir.

Eski Tophane ikidir. Birincisi Kale İçinde Sultan II.Murad

eserlerinden olup şimdiki Tophane denilen yerde yaptırılmıştır. İkincisi ise Kıyık caddesi üzerinde Saçlı Dede Türbesi karşısındaki tekke arsası içinde Fatih Sultan Mehmet Han tarafından yaptırılmıştır. Oradaki yokuşa günümüzde Tophane yokuşu denir.

Yeni Tophane binasından kalanlar "R.1293-M.1877/78" de önemli değişikliklere uğrayarak askeri hastaneye dönüştürülmüştür. Kapısı üstündeki "Hastahane-i Askeri" yazısı o tarihlerde konmuştur. Girişin sağındaki bina iki katta 25 odalı büyük bir daire olup "Redif Dairesi" adıyla "H.1324-M.1906" tarihinde Ferik Memduh Paşanın çabasıyla yapılmıştır. Diğer daireler ise komutan Abuk Paşa eserlerinden olup kunduracı ve terzi gibi sanayicilere aittir. Birkaç sene önce "H.1334-M.1918" de Kale İçindeki Dâr-ül Eytam okulu öğrencileri buraya taşındı.

Askerî Hastahane Edirne Merkez Asker Hastahanesi

Müşir Veysel Paşa eserlerinden olup Piyade Kışlasının yakınında Kuzey kısmında kamulaştırılan tepebağları yerinde tulle tarzında²⁶ "H. 1306 -M. 1890" tarihinde yaptırılmıştır. İki katta sekizyüz hasta alan 24 büyük koğuş, kabul salonu, tabib ve memurlar odaları cerrahî ameliyat salonu, pansuman salonu ve hasta tecrit odaları vardır.

Geniş bahçesi ortasında bir minare ve kubbeli bir Camii ve altında Saray Akpınar'ından gelen suyun büyük deposu vardır. Daire ve diğer bölümleri düzenlidir. Labrotuvarları dönemin ihtiyaçlarına göre donatılmıştır.

«Röntgen Şuai Dairesi ben güçsüz yazar ve kimyahanesi Edirne'li Binbaşı Ahmet Rifat Bey tarafından "R.1323-M.1907/08" tarihinde kurulmuştur.»

Etöv Dairesi, buhar makinaları ile donatılmış çamaşırhanesi sağlık müfettişi Ferik Doktor Selâmi Paşanın gayreti ile yapılmıştır. Bahçesindeki çeşme "R.1329-M.1913/14" de salgın hastalıktan vefat eden arkadaşlarımız göz hastalıkları uzmanı doktor Cevat Seyit, Operatör Mustafa Ahmet ve Kimyager Kâzım Efendiler adına Hastane Baştabibi olduğum sırada yaptırılmıştır.

26- Dört duvar arasında bir avlu olarak yapılan eski hastaneler «Tollet» tarzındadır. Bizde Haydarpaşa Hastahanesi bu tarzda yapılmıştır. Sonra birbirinden ayrı olarak pavyonlar yapılması şeklinde yapılan hastahaneler de «Blok Sistem» adını alır ki bu tarzda ilk hastahanemiz İstanbul'da Hamidiye Etfal Hastahanesidir. I.tarzin sağlık kurallarına aykırı oluşu, II.tarzin hizmetli ve hasta bakıcı ve harcamalarının çokluğu üçüncü bir şeklin kabulünü zorunlu kılmıştır ki o da pavyonları «Hizmet Koridoru» denilen geçitler ile birbirine bağlamaktır. Bu şekilde yapılan ilk Osmanlı hastahanesi, Selânik Belediye Hastahanesi ve ikincisi Kırklareli Askerî Hastahanesidir.

Yeniçeri Ocağının Edirne'de kaldırılmasından sonra Edirne Muhafız askeri

Yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra Edirne'de "asâkir-i mansûre-i Muhammediye" adıyla kurulan piyade askeri birinci ve ikinci taburu adıyla (1541) mevcutlu iki taburdur.

Birinci tabur (734), ikinci tabur (807) mevcuttur. Bu taburun "H.1243 – M.1827" senesinde yapılp dağıtılan ve "glave" denilen kırmızı ve siyah renkli yemenileri gösteren deftere Edirne şeriat mahkemesi eski kayıtlarında rastladım. Özetle kaydediyorum.

Sayı	Herbiri	Toplam
130	5 KURUŞ	650 KURUŞ
1411	4 KURUŞ	5644 KURUŞ

Askerî İdâdî Okulu

Bugün "Hadikai Fevâid" veya "Maarif Bahçesi" denilen yer Hibri Abdurrahman Çelebinin anlattığına göre fetihden önce Tekfur sarayı olup fetihten sonra Edirne cebhanesi olarak kullanılmıştır. Sultan Abdulmecit döneminde "R.1257-M.1841/42" tarihinden sonra Osmanlı ülkesinin hertarafında okullar açılması sırasında "H.1262-M.1845" tarihlerinde ilk Edirne İdâdî Askerî Okulu bu yerde kurulup açılmıştır. Bilâhare okul yandığında, Sıdika Hanım adında bir hayır sahibinin mülkiyetine geçmiş olan eski saray arsası, ölen hanım tarafından okul yapılmak üzere bedelsiz olarak hükümete bağışlanmış ve "R.1287-M. 1871/72" tarihinde vali Hurşit Paşa tarafından temeli atılarak Belediye Hastanesine karşı olan kısım yapılmıştır.

"R.1294-M. 1878/79" Rus istilâsında işgal edilmiş ve askerî hastane olarak kullanılmış ve bu sırada bir kısmı yanmıştır. Zamanla teşkilâtının değişmesinden dolayı genişletilmesi gerektiğinden Muradiye caddesi tarafındaki kısmı "R.1312-M.1896/97" tarihinde yapılp eklenmiştir.

Şehri süsleyen iki katlı büyük bir yapı olup derslikleri, tenefüs yeri, mutfak, yemekhane, hamam ve çamaşırlığı birinci katta ve yatakhaneleri ikinci kattadır. Hâlen 250 öğrencisi vardır. Yapılışının tamamlanmasında il defterdarı olan Sadi Bey'in düzenlediği târih, kapısının üzerine konmuştur.

*Şah-ı zaman Abd-ül Aziz Han'ın hemîşe himmeti
Cehli cihandan ref için mektepleri umrânedir,
Oldu memâlik pür şeref mağbut âsar-ı selef
Tahsil-i ilme her taraf asrında bir derşanedir
Sadi bu gûna sept eder tarihini kilik-i hüner
Alâ yapıldı mektep idâdi-i şâhanedir.*

Balkan Harbinde Edirne

Rehnumanın basılması için yazdığım müsveddeler arasında "Balkan Savaşında Edirne" başlıklı bir bölüm yok idi. O tarihlerde Edirne merkez hastahanesi röntgen ışınları uzmanı bulunduğumdan ve kuşatma sırasında ve sonra Bulgar yönetimi zamanında pek çok olayın şahidi olduğumdan bu ad altında bir bölüm eklemeyi bazı dostlarımla önermelerimle özet olarak buraya yazmak zorunda kaldım.

Birkaç yıldan beri Edirne etrafında yapılan manevralar, askerî gösteriler Balkan Hükümetlerini ve özellikle Bulgarları korkutmuş ve sahneye çıkışlarının başından beri birbirlerine yan baka baka dış korkuya uğramış olan Balkan Hükümetleri birleşmiş ve içeriden dışarıdan, uzaktan ve yakından dostları üzüp düşmanları memnun edecek olan harp ilân olunmuş, sokak başlarına, caddelere bildiriler yapıştirilmiş idi.

Edirne Kolordusu kumandan Abuk Paşa emri altında hareket etmiş, Edirne'nin doğusuna çekilmiş Rumeli'nin, Anadolu'nun düzenlenmiş Redif Firkalarına ait alaylar şehrin kışlalarını, etrafını, sahra ve tepelerini kaplamıştı.

Müstahkem yerler Başkomutanlığına atanan Şükrü Paşa İstanbul'dan Edirne'ye gelmiş, İstanbul yolu da pek az sonra kapanmış idi. Etrafdan sığınan köylüler Edirne'de toplanan askerler ile 80.000 nüfuslu şehir 150.000 nüfuslu bir şehre dönüşmüş ve sokaklarda asker kalabalığından geçilmez olmuş idi. Bu olağanüstü durum karşısında bir şey olacağını herkes anladığı halde harbin doğuracağı felâketi kimse değerlendirememiş idi.

Tiyatrolar, sinemalar seyirciler ile dolup taşmakta ve ileri görüş sahipleri de hissettirmeyerek karıncalar gibi evlerine yiyecek taşımakta idiler.

"R.1328-M.1912/13" yılı Ekim'inin 11 nci günü akşamı gece geç

vakit düşmanın şehrin Batı yönüne karşı açmış olduğu top ateşi derin uykuda yatan halkı şaşkırtmış, yataklarından fırlatmış idi. Bu şaşkınlığa, savunmacıların gereğinden fazla gösterdikleri telaşları ile Kaleden karşılık olarak verdikleri şiddetli bir ateş neden olmuştu. Ekim'in 14. günü gazeteciler, kitapçılar, yol kapandı artık gazeteler gelmeyecek dedikleri halde, kimse buna inanmamıştı. Fakat bu hakikatin ağırlığını anlamak için fazla beklenilmedi.

Ekim'in 25. günü ilk defa olarak Güney yönünde de savaş başladı. Bu hâl artık kalenin Bulgarlar tarafından kuşatılmasının tamamlanmış olduğunu anlatıyordu. Kalenin tüm cephelerinde piyade ve topçu savaşları devam ediyordu. Şehrin kenar mahalleleri, medreseleri, Camileri, mescitleri ve Kiliseleri etraf köylerin perişan halkı ile dolmuştu. Bir çoğu zahirelerini getirmemişler veya kale çevresinde dolaşan yağmacı Bulgar çetecileri tarafından soyulmuşlardı. Bununla beraber dışarıdaki erzakı Kaleiçine alıp kullanma işinde Kale Komutanlığına düşen görevde de pek çok kusurlar olduğunu kabul etmek gerekir.

Gaz, tuz ve şeker gibi gereksinim maddelerinin fiyatları beş on kat yükselmeye ve Kasım'ın haftasında ise bunlar saklanmağa ve kısa bir karaborsa dönemi geçirip tümünden yok olmaya başladı. Sekiz Kasım perşembe günü Kalenin Güney Cephesinde Kartaltepe civarında kanlı bir savaş olurken öğleden biraz sonra Buçuktepe, İbrahim Paşa, Nişancı Paşa mahallelerine düşman mermileri düşüyor ve çaresiz halkın ölümüne sebep oluyordu. Kasım'ın 19. Pazartesi günü Bulgar temsilcisi Kale başkomutanlığına başvurarak teslim olunması teklifinde bulundu. Hıdırlık tepesindeki telsiz telgraf merkezine ise Kâmil Paşa kabinesinden ateşteste ait bir telgraf gelmiş idi. Ateşkes konuşmaları gözden geçirilmekte iken 21. Çarşamba günü akşam üzeri Bulgar kuşatma komutanlığı, ateşkes sözü ile Osmanlı savunma cephelerinin görevlerini yapmada savsayacakları görüşüne uyduğu sanılan yoğun bir ateş ile Doğu, Batı ve Güney cephelerinin yakasına sarıldı. Fakat, başarılı olamadı. Ertesi sabah yani Kasım'ın 22. günü ateşkes anlaşması yapıldı ve cephelerde sessizlik başladı.

Şehirde okullar kapanmış, lise, sanayi, Askeri İdâdi ve Bulgar okulları, Belediye Hastanesi yardımcı asker hastanelerine dönüştürülmüş ve istasyon yolunda küçük subay okulunda da Hilâl-i Ahmer hastanesi doktor Bahattin Şakir Bey tarafından kurulmuş ve hemen tümü de *yaralılarla* dolmuş idi.

Karaağaç'da Sen Bazil Koleji müdürü, okullarının bir bölümünü

hastane olarak kullanılmak üzere askeri hükümet emrine bıraktı. Kuşatılmanın devamı süresinde asker ve halk arasında hiçbir salgın hastalık görülmemiş olup yalnız, Kale içinde bir Ermeni ailesi evinde kolera çıkarak genç bir kadın ölmüştü. Sadece 16 kişi bu hastalığa yakalanmış ve bu küçük salgın sona ermiştir. Bakkaliye mağazaları boşalmış, aranan erzak ve gıda maddeleri bulunamaz *olmuş* bir halde iken ateşkes koşullarından olan Kasım'ın 30. günü 24 vagonluk bir Bulgar erzak treni Mustafa Paşa köprüsü tarafından gelerek durmadan geçti ve Kuleliye doğru gitti.

Bu trenlerin ardarda geçişi Karaağaç'da ve özellikle Maraş ve civarında bulunan subayları kızdırmış olduğundan Arda nehri üzerindeki büyük tren köprüsünü havaya uçurmak için gizli bir heyet kurulduğu duyulmuş ve köprü sıkı bir koruma altına alınmış idi.

Yapılan ateşkesin her dakikası savunma gücünün bir kısmını yok etmekte olduğu halde Bulgarlar pek çok faydalanarak 24 Aralık'a kadar 25 vagon zahire ve malzeme geçirmişler ve yiyecek kıtlığından, Edirne'den daha çok sıkıntıda olan Çatalca cephesini kurtarmışlardır. Tutsaklığım sırasında birçok Bulgar subay ve erlerinden duyduğum gibi Çatalca cephesinin kıtlıktan düşmesi kaçınılmaz iken Edirne'den geçen trenler yiyecek ve askeri araç gereç yönünden cepheyi doyurmuşlardır. Edirne'de kuşatılmış Osmanlılar ise ancak Kızılay Hastaneleri adına İstanbul'dan gönderilen bir vagon tıbbî malzemeyi kuşatılmış Kaleye alabilmişlerdir. Düşünölmeye değer ki en gerekli ilaçlar bu vagonda çıkmadı.

Fırınlardan halka dağıtılan ekmeğ gerek dış görünüşü, gerekse besin değeri yönünden kesinlikle ekmeğ değildi. Kuşatmanın son günlerine doğru yalnız süpürge tohumundan ekmeğ yapıldı ve yenildi.

Beyaz peynir, et, zeytinyağı, tereyağı, süt ve yumurta gibi gıda maddeleri fiyatları yükselmiş ise de aranıldıkça bulunur idi. Askeri binalar karanlıkta kaldı ve yalnız hastahanelerde kandillerde balık yağı yakıldı. Et, açlık çeken hayvanların eti olduğu için besin değerini yitirmiş ve kırmızı bir paçavra parçasına dönmüş idi. 118 kuruşa bir kilo tuzu, bin rica ve aracı koymakla alıp belediye eski başkanı Dilâver Bey ile paylaştık. Bütün, alkollü ve alkolsüz içkiler ise boldu. Erbab-ı yesar için her aranılan güçlölkle de olsa bulunmakta iken bu yapay kıtlık köylerden sığınan halk ile şehrin yoksul bölümünü mahvetmeye başladı. Aralığın ortalarında

askerlerin ekmeğinde önemli değişiklikler yapıldı ve miktarı fazlaca düşürüldü. Erler, bu tarihten sonra ekmeeksizlikten sıkıntı çekiyor ve devriye erleri evlerin kapılarını çalarak ekme istiyorlardı. Edirne'de örneği az görülen şiddetli bir kış olduğundan şehrin etrafındaki bağların asma kütükleri, bahçelerin meyva ağaçları kesildi ve yakıldı. Ocak ayının 19. günü çatışmanın yeniden başlanacağına dair savunma bakanlığından telsiz telgrafla bir emir geldi. Ertesi günü düşman uçakları da şehre bazı bildirimler attılar.

Ocak'ın 21 de Mustafa Paşa caddesinden gelen Bulgar konuşmacısı ateşkes'in daha dört gün uzayacağını bildirdi. Bu asılsız bildiri ardından aynı gün akşamı yani Salı gecesi düşmanın Doğu cephesinden şehrin içine attığı ilk mermi savaşın yeniden başladığını duyurdu. 23 Ocak "R.1328-M.1912/13" tarihinde kalenin Batı yönünden gelen bir uçak, yarısı Fransızca, yarısı Bulgarca bir bildiriye şehre ve cephelere attı.

"Harbin sonuçları" başlıklı bu bildiriye Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ'ın Osmanlı devletine karşı birleşmiş oldukları ve Türkiye'nin Makedonya ve Trakya'yı Çatalcaya kadar kaybettiği ve şimdi İşkodra, Edirne ve Yanyaya sıra geldiği, Türkiye'nin mahvolduğu, parası kalmadığı ve Çatalca Harp Hattı yakınında Osmanlı ordusunun ikiye ayrılarak birbirleriyle savaşmakta olduğu, Rus donanmasının Boğaziçi karşısına geldiği, Şükrü Paşa'nın boşu boşuna Romanya ordusunun seferberliğini beklediği ve 25.000 kişilik Yaver Paşa ordusunun esir alındığı ve özetle silâh bırakmanın zamanı olduğu yazılı idi.

Şubat'ın 8. Cuma günü yolunu şaşırıp İstanbul yolunda Hadımağa civarına inen sarhoş bir Rus uçak pilotu Edirne'ye rahat yaşamaya gelmiş gibi yedi ve içti ve hiçbir şey söyleyemedi. Kuşatılmış bir yerde gazetesizlik önemli bir üzüntü sorunu oluyor. Kemâlköy civarındaki Sırp fırkası subaylarından özellikle ateşkes döneminde Fransız gazeteleri almayı başaran Bosnalı bir subay ile tanıştım. Aldığım Paris gazeteleri bizi büsbütün ümitsizliğe yöneltti. Bir kırmızı fes ile bir nargileye karşılık epeyce İllüstrasyon gazetesi daha alındı. Bu gazetelere göre Osmanlı hükümeti mahvolmuştu.

Mart'ın birinci gününden başlayarak bütün cephelerde Bulgar kuşatma ordusu çekilip gitmiş gibi etrafa bir sessizlik çöktü. Osmanlı topçularının atışlarına Bulgarlar karşılık vermiyorlardı. Fakat, Mart'ın 11. Pazartesi günü sabahla beraber tüm cephelerde ve özellikle Doğu Cephesinde başlayan Bulgar topçu saldırısı gece ve gündüz bir dakika ara vermeden sürdü.

Doğu cephesinin ileri hatları Salı günü öğleden sonra düşmüş ve savunma güçleri tel örgü gerisine çekilmiş idi. Mart'ın 13. Çarşamba sabahı, karar gereği verilen emre uyularak Arda demiryolu köprüsünün havaya uçurulmasından sonra alafiranga saat 8:15 te Hıdırlıkta genel karargâh önündeki telsiz telgraf merkezinin yüksek direğine çekilen düz beyaz bayrak hakikatin feci sonucunu duyuruyor ve kahraman Edirne tam 5 aylık kuşatma işkencesine sabredip dayandıktan sonra şan ve şerefi ile teslim oluyordu. Doğu cephesinden giren şop cinsi Bulgar erleri dokunduğu yeri yakıp kavuran cehenneme benzer yangın alevleri gibi Kıyık ve civarı evlerine, mallarına, can ve ırzlarına saldırmaya ve yüksek yerden yakıcı bir yanardağ lâvı gibi şehrin eteklerine akmağa başladılar.

Şehrin üzerinde o sabahki bombardımanın dumanları yoğun bir sis tabakası gibi vurmakta, boğucu bir koku etrafa yayılmakta iken, düşmana teslim etmemek için ateşlenen cephaneliklerin sürekli patlama sesleri, havaya yükselen yoğun kara dumanları bir kıyamet gününü canlandırmıştır.

Düşüşün ikinci günü Mihal Köprüsü üzerindeki evimden, misafirim Dilâver Cezzar Bey ile birlikte on Bulgar eri ile alınarak Sarayıçine götürülmek üzere uzaklaşırken eşyalarımın, kitaplarımın yağma edilmekte olduğunu görüyordum. Sarayıçinde Adalet Kasrının yanma vardığımız sırada Doğu Cephesi subay ve erlerinin çoğunun çayır üzerinde yatmakta ve yağmakta olan hafif bir yağmurun altında ıslanmakta olduklarını gördüm. Bulgar er ve subayları geceyi çadırlarında geçinmiş oldukları halde kaputlarını kurtarmayı başaran subay ve erlerimiz dünyanın mutluları sırasına geçmişler ve hepsi birden bütün geceyi, aç oldukları halde, yağmur altında geçirmişlerdi.

Şehrin sokaklarında ele geçirilen Genç Osmanlılar kaçma suçu ile suçlanarak hemen orada kurşuna dizilmekte idi. Dinî liderlerin komutanlara rica ile aralıksız başvurmaları ancak 5-6 gün sonra etkisini göstermiş ve fakat maddî ve mânevî pek az kutsal değerler şopların tahriklerinden kurtulabilmişlerdir.

Güven ve sessizlik Müslüman olmayanları kısmen memnun etmiş ise de İslâmlar ve pek çok Rumlar Bulgar güvenlik güçlerinin baskılarından kurtulamamışlardır. Şehrin korunması için sonradan getirilen Rusçuk ve Varna alayları zamanında Müslüman halk kötü işlemlerden kurtulabilmişlerdir. Rüşvetten ise, hiçbir toplum hiçbir zaman kendini kurtaramamıştır.

“R.1 Temmuz 1329-M.1913/14”, de Bulgarlar Edirne’yi boşaltmaya başlamışlardır. 7 Temmuz da boşaltma sona ermiştir. Temmuz’un 8. Pazartesi günü sabahı Manyas Karakolu sancak direğine ve arkasından saat kulesine çekilen Osmanlı sancakları kurtarıcı ordunun yaklaştığını duyurmuş ve müjdelemişler idi. Az bir süre sonra Mürşit Paşa komutasında bulunan sol cenah ordusunun öncüleri şehre girmiş ve sokaklar Bulgar bayrakları yerine 5.5 yüzyıllık alı beyazlı sancakları ile donanmış idi.

Tartışma

Albay Demon de Zir in 1911²⁷ senesinde kaleme aldığı “Edirne Kuşatması” adlı eserinin “Edirne de Müttefikler” başlıklı kısmında Bulgar erlerinin şehre düzenli olarak girdiklerini yazmıştır. Edirne’ye, düşüşünden 17 gün sonra gelen eserin sahibi bu konuda aldatılmıştır.

Önce şurasını söyleyeyim ki, Doğu Cephesinden Edirne’ye giren Bulgar piyade erlerinin davranışları tutsaklığım zamanında Edirne’de görüştüğüm her Bulgar’ın yüzünü kızartmıştır. Hatta, “Bunlar Bulgar değildirler. Bulgar Çingeneleridir” demek zorunda kalırlardı.

Bunların halka, ırz ve mala saldırmaları o kadar yaygın idi ki hiç bir ayrı kökenli toplum bundan kurtulamamıştır. Kenar mahalleler ve şehrin ortasında bulunan Hıristiyan evleri kapılarına değişik renkte istavroz resimleri yapsalar da kendilerini bu felâketten kurtaramamıştır.

Şurasını da söylerim ki İstanbul yolu ile gelen Bulgar süvarileri bu erlerin başladıkları katl, ırza geçme ve mal zaptına son verebilmiştir. Hatta Bulgar süvarisi tarafından verilen emre karşı gelmeden dolayı öldürülmüş iki Bulgar neferi cesedini gördüm.

Mustafa Paşa yoluyla gelen Kral’a ait Bulgar süvari erleri ise halk’ın feslerini kılıçlarıyla düşürmüşler ve Mihal Köprüsü Tarih Köşkü önünde Müslüman olmayan birinin fesini düşürür iken, kılıç ucunun kulağına vurması ile ağır şekilde yaralamışlardı.

Albay De Mon de Zir’in “Türklerin millî baş örtüsü olup kırmızı renkleriyle doğu sokaklarına fena bir görüntü veren feslerin terk edilmiş denecek derecede azalmış olması gözetleniyordu. Fes yok olmuş idi,” demesi doğrudur.

Aslında fes birkaç hafta için kaybolmuştu. Kırmızı renkli başlık her ulusun ordusunda vardır. Kılıçları ile fesleri düşüren Bulgar süvarisinin başlıkları da kırmızı idi. Kırmızı başlığın sokakların görüntüsü ile ilgisi anlaşılamadı.

Albay Sarayıçinde 10-15 gün Osmanlı tutsaklarına uygun görülen ağır işlemden dolayı Bulgarları haklı görmek ister ve der ki: "En güvenilir kişilerin verdiği güvenceye göre Tunca adasındaki sarayıçi Türk tutsaklarına şu tarzda hareket olunmuştur: Birinci günü 8 er başına bir ekmek, ikinci günü 4 er başına bir ekmek".

Sayın yazara cevap olarak derim ki: Albay efendi! Siz işittiniz ve fakat ben gördüm. Ben, o ağaçların altında bir asker tabibi olduğum halde 4 gün ekmek görmedim ve yalnız içinde cesetler geçen Tunca suyundan içtim. Sarayıçindeki tutsak erlere değil, subaylara bile bir şey verilmedi.

Fransa'da öğrenim yapmış bir Bulgar tabibi bana bir kutu sigara verdiği için binbaşı tarafından azarlandı ve kutu geri alındı. Tutsak erler, dediğiniz gibi ağaç kabuklarını ateş yakmak için değil, yemek için kopardılar. Yediler ve öldüler.

Dizanteri o kadar korkunç sayıda ölüme neden oldu ki, Bulgarlar, kolera vardır diye kaçtılar, yalnız köprü başlarında nöbetçi bıraktılar. Halbuki hastalık, açlık üzerine soğuktan ileri geliyordu.

Nihayet, üç gün sonra verilen yeşil küflü, taş gibi peksimetler ve ona benzer ekmekleri ise yiyen zehirinden, yemeyen ise açlıktan öldü. Sarayıçi faciasına merkez asker hastahanesi tabibleri 22 günde son vererek her gün Sarayıçine gidip muayene yaptıkça 5'er, 10'ar hastaneye kaldırdılar. (Sarayıçinde tutuklu hasta erleri hastahaneye yatıracak yer olduğu ve Mart'ın soğuk günlerinde Sarayıçinin yaş çayırları üzerinde etrafi açık çadırlarda yatmalarının uygun olmayacağı hatırlatıldığı halde hastahaneye götürülmelerine Bulgar komutanı izin vermemiştir.) Ve Sarayıçinde açıkta kalan çıplak cesetleri de oradaki taş sütunun yanına gömdürdüler. Kalenin düşüşünde ve düşüşünden sonra Edirne Merkez Asker Hastahanesinde bulunan hasta ve yaralı erler ve subaylar 1270'i aşkın idi. Hastahane tabibleri ise öbür tutsaklar gibi Bulgaristan'a gönderilmeyip hastalarını tedavi için hastahanece bırakılmışlardır.

"R. 17 Nisan 1329-M.1913/14" tarihinde Edirne Askeri Mevki baştabibi binbaşı Gospodin Kıryakof, yanında birkaç Bulgar askerî tabibi olduğu halde hastahane koşullarını gezerek nekâhat döneminde bulunan erlerden 72 kişiyi çıkartmış ve bunlar Bulgar

erlerinin gözetiminde hastahane civarında Tunca nehri kenarından Bulgaristan'a gönderilmek üzere götürüldükleri sırada, adı geçen Bulgar erleri tarafından açılan bir yaylın ateşi ile 20 den fazlası katledilip soyulmuşlardır.

Bu bî çare sakat erlerin îdam nedenleri de yürüyemeyip geride kalmalarıdır.

[“H.15 Mart 1336-M.1920” kuşatılma anılarından özetlenerek]

Okullar

Sanayi okulu

Edirne yatılı okulları arasında en eskisi Sanayi okuludur. “H.1294-M.1878/79” Osmanlı-Rus savaşından sonra şehrin sokaklarında kimsesiz ve yalnız kalan erkek ve kız çocukların perişan halleri vali Müşir Rauf Paşanın dikkat görüşünü çekerek “H. 1295-M. 1879” senesi başında 180 erkek ve 125 kız çocuk toplattırılıp horozlu yokuşunda Hoca Üveys Medresesinde²⁸ yerleştirilmiş ve islahhâne adı verilerek yiyip içme ve diğer ihtiyaçları için 17 bin lira ödenek ayrılıp İdare Meclisi Başkatibi Cemal bey'in babası Hacı Salim Efendi Müdür olarak atanmıştır. Özel bir komisyon eliyle çocuklar siyah cepken, siyah şalvar, kırmızı fes, kırmızı kuşak ve aynı renkte ayakkabılar ile giydirilmişlerdir.

Kadri Paşa bu hayır kurumunun geliştirilmesi ile gereğince ilgilenmiş ve Medrese ile yakınındaki evler kamulaştırılıp yıktırılarak “Melce-i eytam” adıyla okul yapılmasına başlanmıştır. Adı geçen 17 bin lira Osmanlı Bankası şubesine yatırılarak yıllık faizi ve Yıldırım Bayezid dönemi önde gelenlerinden Hacı Doğan adlı kişinin Kaleiçinde Aya İstirati mahallesinde yıkılıp yok olmuş Camii ve medresesi vakfından çukur çayırdaki Hacı Doğan mezraasının yıllık kira bedeli ve vilayet mabtaasının yıllık net geliri ve merkez ve bağlı belediyelerinden her ay 100 lira alınması okulun sürekli giderlerine karşılık olmak üzere kabul ve R.1 Mart 1298-M. 1882/83 tarihli Padişah emri alınmıştır.

Okul, sanayi ve tarım kısımlarına ayrılarak adı geçen mer'anın yakınında Sultan II. Selim eserlerinden yanık Mamak Sarayı

28- Subaşı Hacı Üveys Paşa tarafından mescidi ile birlikte “H.835/M.1431” tarihinde yaptırılmış idi. Adı geçen cami, okulun caddede bulunduğu ve atölyeler de o yönde geliştirileceğinden birkaç sene önce yıktırılmıştır. Tahtalı Hamam civarında Kuşçu Doğan Mescidine benzeyen zarif bir tarzda ve duvarları çini kaplı idi.

bahçesi içine bir örnek çiftliği kurulmuş ve tarım araçları ve gereçleri Padişah tarafından armağan olunarak bir heyet eliyle Edirne'ye gönderilmiştir.

Kadri Paşanın başlattığı ahşap okul binası yıktırılarak Vali Apdurrahman Paşa tarafından bir komisyon kurulup başkanlığı defter-i hâkani müdiri Müfit Beye verilmiştir.

“R.1311-M.1895/96” tarihinde “Hamidiye Sanayi Okulu” adıyla açılışı yapılan okulda kundaracılık, marangozluk, ciltçilik, seccade ve halıcılık, terzilik bölümleri açılmış, sonradan mûsiki sınıfı da eklenip, “R. 1324- M. 1908 /09” senesi başında konulan makinaları ile fanilâ ve çorap dokunmaya başlanmıştır.

Ressam Rıza Bey'in müdürlüğü döneminde resim atölyesi ve müzesi düzenli idi. Balkan Savaşında hastahane, Bulgar istilâsında Belediye Başkanlığı bu okulda kurulmuştur. Edirne'nin geri alınmasından sonra vali Hacı Adil Bey okulun genişletilmesine karar vermiş olup ön yüzüne rastlayan Hacı Üveys Camii Topçu Baba Tekkesi yıktırılarak bahçesi ve atölyeleri genişletilmiş ve elektrik ile çalışan marangozluk ve demircilik, dökümcülük tezgâhları ile küçük bir motor konmuştur.

Birinci Cihan Savaşı sırasında vali Zekeriya Bey tarafından getirtilen bâzi tezgâhlar ile diğer bir motor da, okulun her yönden gelişmesine çalışan vali Salim Paşa tarafından yerine konularak okulların ve diğer kurumların elektrikle aydınlatılmaları sağlanmış ve “H.1336-M.1920” yılı başında aydınlatılmaya başlanmıştır. Yemekhane ve depoları zemin katta, müdürlük, öğretmenler ve görevliler odaları ile 4 büyük derslik birinci katta, kabul salonu ile hastahanesi ve yatakhaneleri ikinci kattadır. Hâlen marangozluk, demircilik bölümleri vardır. Marangozhanesi, Demirhanesi, Dökümhanesi dışa açık ısmarlamaları ve tamirleri piyasadan daha aşağı bir fiyatla kabul etmektedir.

Mekteb-i Sultani

Karaca Bevvap mahallesinde Sitti Sultan Camii civarında mahkeme bayırında “R.1298-M. 1882/83” tarihinde vali Kadri Paşa tarafından “Mekteb-i Rüştîye” adıyla zemin katından başka iki katta 4 derslik, müdür, öğretmenler ve görevliler odaları olmak üzere yaptırılmıştır.

Kara Mustafa Paşa Sarayı arsasının bir bölümünde bulunmaktadır. “R.1303-M. 1887/88” senesinde mevcut kısma benzer diğer bir

kısım Hacı İzzet Paşa tarafından eklenince "Mekteb-i İdâdi-i Mülki" adıyla genişletilip "H.1310- M.1892" tarihinde yatılıya dönüştürülmüştür.

"R.1326-M. 1910/11" tarihinde de bir kat daha eklenmesiyle yatakhaneler genişletilerek "Mekteb-i Sultaniye" dönüştürülmüştür. Geniş bir bahçe içinde büyük bir binadır. Memurlar ve öğretmenler odalarından başka geniş derslikleri ile doğal bilimler, müze bölümlerinden oluşmaktadır.

Dârü'l-Muallimîn

Edirne'de ilk öğretmen okulu "Dâr-ül Muallimîn-i sübyan" adıyla "H.1300-M.1884/85" tarihinde Üç Şerefeli Camii civarında yazıcılar sokağında "H.1162-M.1748" tarihinde yapılan ve Makaralı, öbür adıyla Taş Mektep denmekle ünlü olup ikinci yapımcısı defterdar Yusuf Efendi adında bir kişidir.

Sonra "R.1326-M. 1910/11" tarihinde vali Halil Bey'in çalışmaları ile İstanbul yolunda kasap Apdülaziz mahallesindeki okulun yapılmasına başlanılmıştır. Zemin katından başka iki katlı olup birinci katında görevlilerin odaları, konferans salonu ve müze, derslikler, ikinci katta müdür odası, doğal bilimler müzeleri ve yatakhaneler vardır. Milli Eğitim eski müdürü Servet Bey bu kurumun gelişmesine pek çok hizmetler etmiştir.

Dârü'l-Ma'lûmat

Milli Eğitim eski müdürü Servet Bey'in çalışmalarıyla "H.1332-M.1916" senesinde Kaleiçinde Aya Nikola mahallesinde "Pulaklar Mektebi" denilen yerde kurulmuştur. Sonradan görülen lüzum üzerine Hıdırağa mahallesinde İttihat ve Terakki kulübü yanındaki İttihat ve Terakki okuluna taşınmıştır.

Dârü'l-Eytam

Balkan Savaşı ve onu izleyen Birinci Dünya savaşının çıkışı ve devamı memlekette bir hayli çocuğun korunmasını gerektirdiğinden İttihat ve Terakki müfettişi Gani Bey'in gayretleri ile ilk "Dâr-ül Eytam-ı Şüheda" kurulmuş ve daha sonra Karaağaçtaki sen Bazil Kollajine, Osmanlı-Bulgar hududunun düzeltilmesinde eski tophane yokuşunda "Hilâl-i Ahmer" hastanesine ve okulda bir yangının çıkmasından sonra da Hıdırağa Mahallesinde Balkan savaşlarından önce yaptırılan okula taşınmıştır.

Balkan savaşından sonra topçu subaylığından istifa ile Mustafa

Paşa kaymakamlığında bulunan Asım Bey, Dünya savaşının çıkışında askerî görevine yeniden dönerek Kafkas cephesine giderken bin liradan fazla kişisel varlığını yerel hükümete teslim ile harp alanında yaşamını yitirmesi halinde bir "Dâr-ül Eytam-ı Şüheda" yaptırılmasını rica ve adı geçen cephede şehit olduğundan Kaleiçinde Ermeni kilisesi civarında "Asım Bey Dâr-ül Eytamı" adıyla ikinci bir Dâr-ül Eytam kurulmuştur. Sonradan her ikisi birleştirilerek sanayi kıışlasında "Dâr-ül Eytam Edirne şubesi" adıyla bir kurum oluşturulmuştur.

Edirne Sarayı ve Köşkleri

(Edirne Saray-ı hümâyunu ve kasırları adlı basılmamış resimli eserimden özet olarak yazılmıştır.)

Saray-ı Hümâyun Harabesi ve Mesireler

Edirne'nin koruluk yerlerinden biri de Sarayıçi ve Tavuk Ormanı denilen ağaçlıktır ki Edirne Sarayının Has Bahçesidir. Edirne'nin fethinden sonra Osmanlı tarihlerinde yazılı olduğu gibi büyük sultanlar tarafından iki saray yaptırılmıştır.

Birincisi.

"H.767-M.1365" tarihinde Edirne fatihi Sultan I.Murad Han tarafından, yazılan tarihte sur içinde bulunan şehre ve şehrin kuzey vadilerine hâkim tepe üzerine yaptırılmıştır. Evliya Çelebi, seyahatnamesinin Edirne kısmında "Edirne şehrindeki Osmanlı Sultanları Sarayları" başlığı altında yazdığı bölümden başka bu saray hakkında araştırma yaptığım Osmanlı ve yabancı eserlerde hiçbir bilgiye rastlamadım.

Çelebinin aynen anlatması: "Evvelâ Selim Han Camiî yakınında kavak meydanı adlı yerde yapılan Eski Saray, Edirne fatihi Hudavendigâr'ın feth'i sırasında yaptırdığıdır. Sonra bu Eski Sarayı Yıldırım Han oğlu Çelebi Sultan Musa genişletip kale gibi burç ve bârusunu taştan büyük bir kale duvarı yaparak güzel bir saray yaptı.

Bu sur, çepeçevre 5000 adımlık eşkenar dörtgen şeklinde bir Sultanlar misafirhanesidir. Duvarlarının boyu 20 zira'dır. Kuzey yönünde demirden bir taç kapısı vardır. Sonra Süleyman Han Engürüs seferine rağbet ettiğinden bu sarayı ve Yeniçeri odalarını

imar edip 40.000 yeniçeri hazır ve 6000 hassa gılmanını bu eski sarayda yerleştirmek için büyük salonlar ve has oda, büyük küçük hazine, kiler, doğancılar, seferliler odaları ile donattı.

Amma bağ ve bahçesi yoktur. Lâkin suyu ve havası, yeri yüksek olduğu için güzel ve ılımandır. Yapılış tarihi "H.767-M.1365" senesidir. Eski başkent olduğundan burada gelişip yetişmiş olan görevlilerden içerde ve dışarda çalışanları mutlu bir ömür sürerler.

Süleyman Han kanununa göre bu eski sarayda 3000 genç saray hizmetlisi uyumluluk içinde ve ibadetle meşgul olup eğitimlerini tamamlayarak üç senede bir töreye göre İstanbul'a gelip derecelerine göre yeni saraya girip Padişah hizmetinde bulunurlar. Eski Edirne sarayı sultanların gözdesidir."

Bu bölüm, Fatih'de Feyzullah Efendi kütüphanesinin Pertev Paşa kısmındaki el yazısı Evliya Çelebi seyahatnamesinden alınarak yazılmıştır. "H.1314-M.1896" tarihinde Ahmet Cevdet Bey Efendi tarafından bastırılan nüsha ile aralarında bazı ayrılıklar vardır. Evliya Çelebi Edirne'ye "H.1063-M.1652" senesinde gelmiş ve gördüklerini yukarıdaki gibi anlatmıştır. Bu tarihlerden sonra bu sarayın ne olduğunu anlatan hiç bir bilgi elde edilememiştir.

Sarayın arsası civarında bugün bir sokağa «Hatice Sultan Sarayı sokağı» denmektedir ki "H.1086-M.1675" tarihinde Padişah musahibi Mustafa Paşa ile Edirne'de nikâhlanan Sultan IV.Mehmet Han'ın kızı Hatice Sultan'ın sarayı olup Şahabettin Paşa Camii ile Sultan Selim Camii arasında idi. Bu sarayla bir ilişkisi yoktur.

İkincisi

Sultan II. Murad Han tarafından Sarayıçi denilen yerde Tunca sahilinde "H.854-M.1450" tarihinde yapılmasına başlatılıp Fatih Sultan Mehmed Han tarafından kısmen tamamlanan ve sonra Kanuni Sultan Süleyman, Sultan II. Selim ve özellikle Sultan IV.Mehmet, Sultan II.Ahmet ve Sultan II.Mustafa Han'lar tarafından genişletilip süslenen yeni saraydır.

Sarayiçinde yıkıntılarında kalan kısımlar harabeler hâlinde görülen ve Osmanlı saraylarının en büyüğü olduğu kesin olan saray budur. "H.1320-M.1904" tarihinde Edirne'ye gelip harabesini ziyaret ettiğim sırada lâtif koruluğu civarında ruhsuz kalan ve şahâne anılarla dolu olan bu fatihler yuvasının bir tarihini yazmağa başlayıp resimli bir eser vücuda getirdim. (Edirne Sarayı

Hümâyunu ve Kasırları adlı bu eser 35 büyük sayfalı ve 100'ün üstünde harita ve resimlidir. Bu eserin hacmi, saray-ı hümâyun hakkında ayrıntılı bilgi vermeğe yeterli olmadığından özet olarak bir tarifi ile yetinildi.)

Sarayıçi denilen yer, Tunca nehrinin topçu kışlası civarında Mandıra boğazı denilen yerde ikiye ayrılarak Güney ve Güney - Batıya doğru akıp Saraçhane Köprüsü yakınında birleşen iki kolu arasındaki adacık ile bunun Kuzey ve Kuzey-Batısına rastlayan kırsal alandır. Bu adaya hâlen iki köprü ile geçilmektedir ki şehir tarafındaki Kanuni Sultan Süleyman Han ve Kışlalar tarafındaki Fatih Sultan Mehmet Han tarafından yaptırılmıştır.

Sarayın bu yolu Kanuni Sultan Süleyman Han tarafından yapılmıştır. Saraya ziyaretçilerin kabulü eskiden beri protokolâ tâbi olduğundan bu giriş özel misafirler ile hareme ve eski saraya yapılan ziyaretlere ayrılmıştır. Sarayın Sultan II.Murad ve Fatih Sultan Mehmed Han taraflarından kurulan ve Osmanlı saraylarında Bâb-üs Selâm ve Bâb-üs Saade adlarını alan ve giriş ve çıkışta önemli protokol törenlerine ait kapıları Batı yönüne bakıyordu ki Bâb-üs Selâmın "H.1290-M.1873" tamirinde aldığı şekil bugün harab bir durumda bulunuyor.

Kuzeye rastlayan Fatih Köprüsünden kışlalar yönüne gidilince karşımıza çıkan yüksek yıkıntı Fatih Sultan Mehmed Han eserlerinden cihannüma kasrının harabesidir. Bu kasır, "taht-ı hümâyun" dairesi ile has oda, yediler odası, kutsal sancak odası, kutsal sancak şeyhi dairesi, kütüphane ve kutsal sancak mescidi adlarıyla anılan daireleri kapsardı. Bu kasır harabesine yakın sağ taraftaki üzeri kiremit örtülü yapı ise kum kasrının hamamıdır. Bu kasrın tavanları ve selsebilli divanhanesi ve sünnet odası eldeki fotoğraflarına göre pek zengindir.

Cihannüma Kasrının üç yönünde hırka-i saadet odası, mabeyinciler dairesi, hazine-i hümâyun, silâhtar ağa dairesi, kuşhane mutfağı ve harem-i hümâyun aynalı kasrı (Sultan II. Mustafa Han eserlerinden) var idi. Cihannüma Kasrının Kuzey yüzünde bugünkü süvari ahırlarına kadar uzanan geniş alanda birbirine bitişik, başlıca üç kısma bölünmüş olup avcı Sultan Mehmet, Sultan Mustafa ve Sultan Ahmet Han daireleri vardı. Bunların yanlarında ve arkalarında Valide Sultan, baş, ikinci, üçüncü ve dördüncü kadınlar, şehzadeler, cariyeler, gedikliiler dairesi, hastalar koğuşu, dâr-üs saade ağası ve emrindeki ağalara ait daireler var idi.

Bu kasrın harabesinin Batısında üzeri kiremit döşeli ve pencereleri örülmüş daire ise Fatih Sultan Mehmet Han eserlerinden Osmanlı saraylarında ilk olarak yapılan Arz Odasıdır ki harp'den önce cephanelik iken hâlen ahırdır. Bu harabenin yanındaki yine çatısı kiremit örtülü küçük ve daire biçimindeki harabe ise Fatih Sultan Mehmet Han'ın Beşir Çelebinin önermesi ile kazdırıp (ab-ı hayat) adını verdiği kaynağın yeridir ki sonradan üzerine bir su dolabı konulmuştur.

Bunun bitişiğindeki kagir kapı da Bab-üs Saadenin harabesidir. Bir hayli hükümdarların, sefirlerin, vezirlerin buluşma şerefine ermek için çatısı altında heyecanlı anlar geçirdikleri kapı bu harabedir. Zira Cihan huzurunun gözetleyicisi olan buyruklar bu kapıdan çıkar idi. Bu kapının güneyindeki Tunca nehrine yakın çok sayıda kubbe ve bacalı kısım saray mutfakları harabesidir ki Helvahane, Hasfırın, Gülaphane, Kiler, Mumhane gibi daireleri içerirdi. Bunun batısındaki harabe ile kapı da "Bâb-üs Selâm" olup civarında mehteran sundurması, hocalar divân-ı hümâyün dairesi, Kâtip ağa dairesi, Veznedarlar dairesi, Baltacılar dairesi, suçlular zindanı gibi bölümler vardı.

Bu daireler harabesi de bugün terk edilmiş ve bir kısmı ahırdır. Sarayda adları belirtilen Kum kasrı, Ak ağlar hamamı, Miftah ağası hamamı, Baş çuhadar hamamı, Hazine kethüda hamamı, Silahtar ağa hamamı, Sultan Mehmet Han hamamı, Aynalı kasır hamamı, Gülhane hamamı, Kuşhane aşçıları hamamı, Sultan Ahmet Han hamamı, Şehzadeler hamamı, Valideler hamamı, Valide Sultan Hamamı, Çamaşırcılar hamamı, Hastalar hamamı, Dâr-üs saade ağası hamamı, Veznedarlar hamamı, Seferli hamamı denilen hamamlarla beraber 42 hamam vardı.

Saray Ekleri

Mamak Sarayı: Sultan II.Selim Han eserinden olup hâlen arsası üzerinde numune çiftliği binası bulunuyor.

İmâdiye Kasrı: Sultan IV.Murad Han tarafından yaptırılmış olup bahçesine hâlen fırka bağçesi derler. Merdivenlerinin harabesi duruyor.

Alay Köşkü: İlk defa Sultan IV.Mehmed Han tarafından yaptırılmış ve yanması üzerine Sultan III.Ahmet Han tarafından yeniden yaptırılmıştır. Kışlalar meydanındaki çeşme ve namazgâh'a yakın idi.

Dolmabahçe Kasrı: Sultan II.Mustafa Han eserlerindedir.

Gülhane Kasrı: Sultan IV. Mehmet Han eserlerindedir.

İydiye Kasrı: Sultan IV. Mehmet Han eserlerindedir.

Sarayiçinde ise

Terazi Kasrı: Kanuni eserlerinden olup Sultan Süleyman Han köprüsünden koruluğa girildiğinde sağ taraftaki yolun başlangıcında idi. Sanayi okulunun yapılışı sırasında Vali Abdurrahman Paşa tarafından yıktırılmış ve taşları inşaatda kullanılmıştır.

Adalet Kasrı: Fatih köprüsüne yakın harabesi görülen yüksek kuledir. Bunu su terazisi sınırlar ise de bedenindeki su yolları üst katındaki köşk'ün havuzuna aittir. Kanuni Sultan Süleyman Han'ın eserlerinden olup iş sahipleri dilekçelerini bu yerde verdiklerinden "Adalet Kasrı" denildiği bilinmektedir.

İftar Kasrı: Adalet kasrına yakın Tunca kıyısında olup Sultan IV.Mehmet Han eserlerinden idi.

Av Köşkü, Bülbül Köşkü. Tavuk ormanı içinde Sultan IV.Mehmet eserlerindedir.

Bostancıbaşı Kasrı: Adalet kasrı harabesinin batı kısmında temelleri söküldüğünden dolayı büyük çukurlar bulunan yer bu kasra aittir. Bu kasra Sepetçiler Kasrı da denilmekteydi. Bu kasrın yeri ile kule arasında bir set üzerinde bir kabir vardır ki halk arasında "Gelin Mezarı" denilir. Taşları kırılmış olduğundan kime ait olduğu anlaşılammış ise de yapılış tarzına göre 80 sene evvel yapılmış olduğu sanılır.

Hâlen Sarayiçinde dikili olan sütun ise "H.1284-M.1867" tarihinde Sultan Abdülaziz Han'ın Avrupaya gidişinde Edirne'ye uğrayacağı kararlaştırılmış olduğundan sarayın tamirine başlanmış olmakla beraber Padişahın gelişine bir anı olmak üzere dikilmiş ve denilen tarihte vilayet defterdarı olan Sadullah Bey tarafından düzenlenen aşağıdaki dörtlük dize, bir mermer levha üzerine kazılarak bu sütunun cephesine konulmuş idi. Bu levha Rusların istilâsında zayi olmuştur.

*Seyahat kıldı han Abd-ül Aziz Avrupa İklimin
Zehi Osmaniyana bâis-i âlay-ı şan oldu.
Ahali avdet-i şahanesinde etti şehráyin
Bu cây-i dilküşâda işte bu senk nişan oldu,*

Saray yakınındaki kasırlardan başka Kıyıkta, dört kayada Maltepe mevkiinde "Yıldız ve Buçuktepe Kasırlarıyla"; Yıldırım semtinde Hıdırlıkta Sultan IV.Mehmet Han eserlerinden "Hıdırlık Kasrı" adıyla bir kasır vardı. (Bu Kasrın yerinde şimdi Ermeni kabristanı vardır.)

Edirne sarayının bazı dairelerinin kapıları üstünde tâlik hat ile seçme levhalar yazılı idi. Bazıları şunlardır:

Taht odasının üst kapısı üstünde:

Zehi kasr-ı dil-efruz-u hümâyun, makam-ı padişah-ı rub-u meskûn

Bu kapının karşısındaki divanhane kapısının üstünde :

Eğer olur ise miftah inayet,

Hemişe açılır bâb-ı hidâyet

Harem-i hümâyunda bir odanın penceresi kanatları üzerinde:

Bezi edip ihsanı ol Hakka yakîn,

Va'di Hakdır rahmetellil muhsinîn.

Yanıdaki pencerenin kanatları üzerinde:

Sâyedüp hayrata kıl dâim seha,

Leysel-il insan-il masea.

Yapıldığı tarihten başlayıp değişik dönemlerde tamir olunan sarayın son tamiri "H.1290-M.1873" senesinde vali Hacı İzzet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Tamir sonu, Osmanlı-Rus savaşından önce sarayın divanhane etrafındaki daireler ve Cihannüma Kasrının zemin katı silâh ve top anbarı yapılmış ve adı geçen sefer sırasında Rusların Edirne'ye yaklaşmaları üzerine vali Cemil Paşa ile Müşir

Ahmet Eyüp Paşa arasındaki fikir zıtlığı olarak (Tarih-i Osmani dergisi No:47 sayfa 306) silâh ve cephanelere ateş verilmiş ve Osmanlıların nefis eserlerinden olan bu büyük saray üç günde mahv ve harab edilmiştir.

Hacı İzzet Paşa ikinci valiliği sırasında yeniden tamirine teşebbüs ile proje ve keşif plânlarını hazırlatmış ise de, o zamanın beyin yapısı Paşanın başarısını önlemiştir. Sonradan, pek çok bölümü sökülerek kışlaların yapımında kullanılmış ve hatta Tunca nehrinin saraya yakın kısmının tabanına Fatih tarafında döşettirilen mermer levhaları da sökmek istemişler ise de başaramamışlardır.

Saray harabesi kısımlarının temizlenip düzenlenmesiyle hâlen bulunduğu harab ve perişan halden kurtarılarak korumaya alınıp bir ziyaret yeri hâline getirilmesi vali Celâl Bey Efendinin yapmaya çalıştığı işlerdendir.

Evsaf-ı Saray-ı Edirne (Edirne Sarayının nitelikleri)

Edirne sarayı diğerk bir cihan
Cihatla eder Tunca kat'ı meyan
Gören cedveli simle der hemen
Yeşil safhada nüshayı gülüstan
Binası sarayı hümayun gibi
Birbirine beyti marhun gibi
O bağda Gülhane Meydanı var
Hâzaran gülü var gülüstanı var
O eşçarı mültefitüssâklar
Nice erguvanlarla leylaklar
Hezâran tâk-ı felek iştibah
Görenler harap olduğun eyler ah
Cihânibîni varkim felekten büleml
Eder terası zühreye riyşü hand
Kusuru menini o rütbe metin
Yıkılmaz yıkıldıkta belki zemin
Soyup isrin düz düşü ruzigâr
Kubabın fakat etmemiş tarumar
O gülzarı Tunca edip çâk-i çâk
Yaka yakaya gelmiş âb ile hâk
Yapılmış muallâ nice daire
Gelir asuman hatır zahire
Nice havzı sâf ve nice selsebil
Mezacile memzuçtur zencebil
O hamamlar kim cihan gülşeni
Seza bülbül olsa gelip külheni
Şehinşahi devrâna lâyıkk saray
Eğerk bassa şevketle bir kere pây
Cihan gibi mâmur eder ânide
Benim gibi mesrur eder ânide
Misafir olup anda beş gün tamam
Edirne sarayın gezerdim müdam
Çıkardım gehi şehri seyran için
Ederdim neva ol gülüstan için
(Keçeci Zâde İzzet Efendi - Manzume-i Mihnetkeşan -1240)

Eski ve yeni köprülerin doğu tarafında Kirişhane semtine yakın Meriç ve Tunca nehirlerinin birleştiği yer eskiden Kasımpaşa burnu ve bugün Bülbül Adası adıyla tanınan ünlü bir mesire yeridir. İlkbaharın güzelliklerini burada seyredip halk yazın sıcak günlerinde yüksek tepelere bağlara giderler. Sonbahar ise Sarayıçinde karşılaşır. Sonbahar günleri Edirne'de yavaş yavaş geçtiğinden mevsimin görüntüleri bu ağaçlığın kocamış asır görmüş ağaçları altında seyredilir. Tavuk ormanının (Tokat) mevkiinde Sultan Süleyman Köprüsü ve Sultan Selim Cami'ini içine alan manzara doğuya özel güzel görüntülerdendir.

Edirne'li Nesari Hüseyin Çelebinin İstanbuldan Edirne'deki dostlarına gönderdiği manzum bir mektubu.²⁹

*Var nigâh et câbecâ ey namei hasretşiar
Dilkeşi hâlet fezayı gülsitan-ı Edirne
Goncayı rânâyı gülzar leb-i dilber gibi
Medheder mi ruzü şeb nazm âveranı Edirne
Tunca ve Arda, Meriç Kevser gibi olmakta mı
Herbirisi ziyeti sahnı cananı Edirne
Cilve eylermi girip sîmin bedenler Tuncay a
Hûblar kaçmakta mı âbî revânı Edirne
Azmederler mi temaşayı Demirtaşa yine
Mehveşanı sühtü kalp ehen dilâmı Edirne
Her ikindide ser-i cisri cedide nazla
Seyre varırları mı yine dilberânı Edirne
Kuşe kuşe şöyle seyreyle o şehri dilkeşi
Ta nümâyân olsa bidâr nihanı Edirne
Eski Camide varıp eyle dua kim oldur
Kâbei sâni makamı salihanı Edirne
Camiî Sultan Selim dahi seyretkim odur
Riskî firdes benini nâzik mekâmı Edirne
Sür yüzün hâk-i rih-i yarana eyle iltiyam
Ta seni tutsun el üzre sakınanı Edirne
Hıbrîî isa dilin bus ile ol mukaddemin
Çünkü oldur servet-i dânişverânı Edirne
Cümleden evvel ânı yazmazdı hamen nameye
Olmasa ger âbî ruyü salihanı Edirne*

29- Bu manzum parçanın metne basılışında haylice dizgi yanlışlığı vardır. Elden geldiği kadar düzeltmeye çalışarak buraya geçirilmiştir. R.K

*Erzi kıl dua ile hulûs tamını
Şimdi oldur şairi mucizbeyanı Edirne
İştihakla şimdiye senalar eyle kim
Şimdi oldur râyızı çapın ananı Edirne
Eşhep endişesile cilve eyler mi müdam
Ol esiri şahid namihribânı Edirne*

4.
KISIM

Edirne'den Çıkan veya Burada Vefat Eden Osmanlı Ünlüleri

Süleymanoğlu Ahmet Şemseddin (Şeyh-ül İslâm Kemâl)

Kemal paşazâde Süleymanın oğludur. Doğum yerinin Tokat, Dimetoka olduğuna dair değişik söylentiler var ise de Apdurrahman Çelebi Edirne'li olduğunu yazmıştır.

"H.932-M.1525" de Şeyh-ül İslâm oldu. "H.940-M.1533" de İstanbul'da vefat etmiştir.

Başlıca eserleri: Tefsir-i Şerif, Keşşafa tamamlanmamış Haşiye, Şerh-i Hidâye, Haşiye-i Şerh-i Müftah-el Seyid Şerif, Nigâristan, Manzume-i Yusuf ve Züleyhâ, Dekayik-ül Hakayık, Târih-i âli Osman "H.895-699-M. 1489-1299", Hâşiye-i Tefsir-i Kadı, Şerh-i Buhari-i Şerif, Şerh-i Meşârik-ul Envarvb.

Ahmet Bet(Rıdvânî)

Tütünsüz Ahmet Bey adıyla tanınan Osmanlı emir ve şairlerinden olup Edirne'lidir.

Hamse-i Nizamiyi tercüme etmiştir. Sanayi okulu civarında özel türbesinde hanımı ile beraber gömülüdür. Cumartesi günleri Türbesi açılarak ziyaret edilir. Yemek kazanlarının altına mum yakarak odunsuz yemek pişirip fakirlere ve dervişlere dağıttığı için (Bî duhan) takma adı verildiği söylenir.

Erzi İbrahim Çelebi (Bostanzâde)

Edirne'li şairlerdendir. "H.1057-1647" tarihlerinde Edirne'de vefat etmiştir.

İbrahim Vehbi Efendi (Mevlevî)

Edirne'li şairlerdendir. Muradiye Camii imamı iken "H.1112-M.1700" tarihinde vefat etti.

İbrahim Efendi (İmamzâde)

Edirne'li hattatlardan olup Yedikuleli hattat Rasim Efendinin çırağıdır. "H.1175-M.1761" tarihinde Edirne'de vefat etti.

Ahmet Muharrem (Hafız Ahmet)

Edirne'li Hattatlardan olup "Muharrem Hattat adıyla" ünlüdür. "H.1135-M.1722" de öldüğü "Hat ve Hattatın" adlı eserde yazılı ise'de "H.1144" tarihinde yazılmış bir Kelâm-ı Kadimi yanında saklıdır.

Mehmetoğlu İbrahim Efendi (Hayalizâde)

Bilgin ve Tarih yazarlarından olup Edirne'lidir. "H.1022-M.1613" tarihinde ölüp Kızılkabristanına gömüldü. "Beyan-ı Bina-i Ayasofya" adlı bir eseri vardır.

İbni Mehmet Edirnevi (Hacı Mehmet Efendi)

Edirne'li olup Sultan II.Osman'ın divan katiplerindendir. "H.1050-M." de vefat etti. "Nuhbet-ül tevari-hi vel Ahbar, Tuhfet-ül Süluk" eserlerindendir.

Ahmet Efendi (Pervanezâde)

Kadı ve şairlerden olup Edirne'lidir. "H.1081-M.1670" de vefat etti.

Ahmet Dede (Neşati)

Şairlerden olup Edirne'lidir. (H:1081-M:1670)de Edirne Mevlevihanesine şeyh oldu. (H:1085-M:1674) de vefat etmiştir. Türkçe ve Farsca şiirleri, Kavaidi Dürriye ve Manzume-i Hilye-i Enbiya adlı eserleriyle divanı vardır. Muradiye Camii kabristanında gömüldür.

Ahmet Saati Efendi (iffeti)

Medrese hocalarından olup Edirne'lidir. "H.1132-M.1719" da vefat etti. Şairlerden olup divân sahibidir.

Ahmet Atlar Efendi

Bilginlerden Edirne'li bir kişidir. Veyi-ül Kur'an, Mürşid-ül Huffâz, Kemal-ul Nafizin adlı eserleri vardır.

Ahmet Sait

Edirne'li şairlerdendir "H. 1081-M. 1670" de vefat etti.

Ahmet Salim Efendi (Eb-ül vefa)

Belgrat'lı olup Edirne'de Hz. Sezai'ye mürit ve onun damadı olmuştur. Düşünür ve şair bir kişidir. "H.1166-M.1752" de vefat ile Veli Dede dergâhına gömüldü.

Ali Hüseyin Efendi

Edirne'lidir. Tarih yazarı olup Nefi etkisinde yazan şairlerdendir.

“H.1058-M.1648”de İstanbul’da vefat etti. Şahadetnâme, Dîvan, Münşaat, Riyaz-ül Terâcüm, Ukud-ul Ukad, Ukud-ul Cevahir, Târih-i Umûmi (Hilkattan zamanına kadar), Miftah-ul Rahmet, İbn-i Hâcibin Kâfiyesini genişletip yazdığı Arapça bir nahiv kitabı eserleridir.

Emri Çelebi (Emrullah)

Edirne’li olup Osmanlıların eski şairlerindedir. “H.982-M.1574” de Edirne’de vefat etmiştir. Basılmamış düzenli divanı ve basılmış manzum “Pend Atar” çevirisi eserlerindedir. Kabri bulunamadı.

Enis Recep Dede

Sipahi sınıfından Gülşeni dervişi Halil adında bir kişinin oğlu olup, Mevlevi Şeyhlerinden ve Edirne’li şairlerdendir. “H.1145/M.1732” tarihinde Edirne Mevlevihânesi Şeyhi iken vefat etmiştir. Divânları basılmıştır.

Ahmet İtâbi

İkinci Sultan Selim dönemi şairlerinden olup Edirne’lidir.

Hacı Hüseyin Oğlu Ahmet Efendi (Kahvecizâde)

Tıp bilginlerinden olup Edirne’lidir. Bir süre Edirne’de Sultan II.Bayezid Dartüşş’ifasında Baştabiblik görevinde bulunmuştur. Ceridet-ül etibba ve Haridet-ül Elibba adlı deneylerinden oluşmuş bir eseri vardır.

Emir Ali

Edirne’li şeyhlerden olup “H.877-M.1472” tarihinde vefat ile seyitler imareti kabristanna gömülmüştür. Fusus-ul Hikem’e bir şerhi ve Esrar-ül Nokta adlı eserleri vardır. Geçen sene değerli kabir taşları çalındı.

Ahmet Bâdî Efendi

İbrailli Kaltakkıran Mehmet ağa soyundan “H.1255-M.1839” tarihinde Edirne’de Kirişhane semtinde doğmuştur. Biyografi uzmanı bir kişidir. “H.1326-M.1910”da İstanbul’da vefat etmiştir. Mezarı, Eyüpte merdivenli kabristandadır. Riyaz-ı Belde-i Edirne adlı üç ciltlik basılmamış eserini, Abdurrahman Çelebinin Enisül Mûsamirini yolunda ve onun hatalarını düzelterek noksanlarını tamamlamak suretiyle meydana getirmiş gayretli bir kişidir.

Devayih-i Vilayet-i Edirne, Mesadır-ı lisan-ı Fârisi, Armağan adlı basılmamış eserleriyle divanı vardır. Milletvekili Faik bey'in babasıdır.

Ahmet İhsan Bey (Ressam İhsan - Süvari Teğmeni)

"H.1297-M.1870" tarihinde Gelibolu'da doğmuş ve "H.1322-M.1904" tarihinde Edirne'de vefat ile askerî hastahane kabristanına gömülmüştür. Deniz manzaraları yapmakta Osmanlı ressamları arasında döneminin en üstünü idi. Belediye Dairesinde başkanlık odasında asılı olan "Maltepe Balıkçıları" adlı tablosu Ressamlık gücünün belirtisidir. Edirne'deki yabancılar, tablolarını büyük bir istekle alıp memleketlerine göndermiş olduklarından eserleri bir hayli sanatseverler salonlarının süsü olduğu kuşkusuzdur.

Bülendi (İbrahim)

Edirne'de yetişmiş şairlerden olup "H.1039-M.1629" da vefat etmiştir.

Bedii

Sultan II.Selim dönemi şairlerinden olup "H.995-M.1586" da vefat etmiştir.

Pertev Mehmet Sait Paşa

Şiir ve düz yazıda yetenekli vezirlerden olup Darıcalıdır. "H.1253-M.1837" tarihinde Edirne'ye sürgün edilmiş ve Vali Emin Paşa zamanında boğdurulmuştur. İstanbul yolunda "Seyit Celâl" türbesi civarında gömülüdür. Edirne'de "Kuru kafa" adlı bir eser kaleme almış ise de nüshası görülememiştir. Mustafa Reşit Paşa bu kişinin koruması ile yetişmiştir.

Pertev Mehmet Efendi (Muvakkizâde)

İstanbullu olup vak'anüviz ve şairdir. "H.1222-M.1807" de Edirne'de vefat ile Hazreti Sezai civarında gömüldü. Dönemi olaylarını yazmıştır. Düzenli divanı vardır.

Pir Mahmut Sıtkı Efendi

Sultan II.Beyazıd dönemi bilgin ve aritmatik ustalarından hoca Hayrettin Efendinin öğrencisi olup Edirne'lidir. Ustasının Miftah-ı Künus Erbab-ı Kalem ve Misbah-ı Rumuz Eshab-ı Rakam adındaki aritmetiğe ait eserini genişleterek Türkçeye çevirmiştir.

Tıgi Bey

Edirne'li olup Saraydan Sipahilikle çıkmış ve Dergâh-ı âliye müteferrika olmuştur. Konağı, Mihal köprüsü civarında Tunca kıyısında idi. Uzun süre Edirne'de muhtesip ağası olmuştur. "H.1047-M,1637" de vefat etmiştir. Kabri bulunamadı. Divan sahibi şairlerden olup nigâristan'ı Türkçe'ye çevirmiştir.

Tab'i Ali Efendi

Edirne'de çıkan şairlerden olup "Fevzi" takma adını da kullanırdı.

Cahidi Ahmet Efendi

Uşşakî şeyhlerinden olup Edirne'lidir. Düzenli divanı, "Kitab-ül Nasihat" adlı bir eseri vardır. "H.1070-M.1659" kilit bahirde vefat etmiştir.

Mehmet Cemalettin (Uşşak-i Cemalettin)

Halveti tarikati şeyhlerinden erdemli bir kişi olup Edirne'lidir. "H.1164- M. 1750" tarihinde İstanbul'da vefat ile Eğri kapı dışında dergâhına defnolundu. Düzenlenmiş "Divan-ul Hayat" ı vardır. Eserlerinden bir parça ki değeri hakkında söz söylemek fazlalık olur.

Hakkın Yolun arar isen dilde nihan içindedir.

Andan nişan sorar isen her bir nişan içindedir.

Senden yakındır ol sana sanma ânı senden cüda

Senden yörü sen var ana ol mende can içindedir

Ansız değil arz ve sema ânınla dolu her ara

Zannetme bir yerde ola ol bimekân içindedir

Her yerde oldur görünen her gözden oldur hem gören

Her şeyi oldur bürünen her ânda ân içindedir

İşit cemâlinin sözün anla hakikatça özün

Ko gafleti aç can gözün gör hak âyân içindedir.

Celili

Yavuz Sultan Selim han dönemi şairlerinden olup Edirne'lidir.

Çevri (Harratzâde)

Babası İranlı olup Edirne'de doğup yetişen şairlerdendir. Kadıların ünlülerindedir. "H.997-M.1588" de vefat etmiştir.

Civani

Kadızcade Kemal paşanın izinde olanlardan ve Edirne'li şairlerindendir. Vize kadısı iken vefat etmiştir.

Civani (Ali Bey)

Kanuni Sultan Süleyman dönemi şairlerinden olup Edirne'lidir. Sanatı "Külâhtuz" idi.

Hacı Paşa (Ahmet oğlu Mehmet)

Okutma ve yazma ile vakit geçiren Edirne'li yetkinlerdendir. "H.1227-M.1812" de vefat edip, Buçuktepe kabristanında fitri İbrahim Efendi kabrine gömülmüştür. Keşf-el Guyup Şerh-i Cilâ-il Glup, Tebeyyün-ül Müşkilât Şerh-i Mu'dil-el Selavat, Feht-il Ciyd âlâ Erbain-el Müfid eserlerindendir.

Hasan Rıza Bey (Ressam)

Aslı İstanbulludur. Rüştiyeyi bitirdikten sonra Denizcilik okuluna girip "H.1293-M.1877" seferine gönüllü olarak katılmış, sonra mesleğini bırakıp savaşta tanıştığı İtalya'lı bir gazete muhabiri aracılığı ile İtalya'ya giderek ressamlığı Napoli ve Floransa atölyelerinde öğrendikten sonra bir sürede Mısır da kalmıştır. Vatanına dönüşte Edirne'ye gelmiş ve uzun süre sanayi okulu müdürlüğünü ve bazı okullarda resim öğretmenliğini dürüst bir şekilde yapmıştır.

Edirne kalesinin düşüşünde evinde bulunan eski Osmanlı silahları koleksiyonlarına ve tablolarına göz konularak "H.13 Mart 1329-M.1913" te Karaağaçta oturduğu evinden kaldırılmış ve istasyon karşısındaki değirmenin arkasında süngü darbeleri ile şehit edilmiştir. Kabri bilinmiyor.

Osmanlı değerlerinin resmedilmesine aşk ve muhabbetle bağlanmıştı. Sultan Osman, Fatih ve Yavuz'u Rıza Bey sevgisi ile sevmiş bir ressama daha rastlanmamıştır. Kumandanlık dairesinde iki ve belediye dairesinde tabloları vardır.

Hoca Paşa (Yusuf Sinaneddin)

Fatih Sultan Mehmed Han yakınlarından. Türkçe Tazarrumamesi, Tezkiret-ül evliya, Hedayeden Taharet konusuna ait bir risalesi vardır. "H. 891-M. 1495" de vefat ile Sultan Beyazıt Camii civarına gömüldü.

Hüseyin Efendi (Kelevi)

Osmanlı yetkin ve ediplerindedir. "H.1010-M.1601" tarihinde medrese hocası iken Edirne'de vefat ile zehrimâr Mehmet Bey mescidi kabristanına gömüldü. "H.1025-M.1616" tarihinde vefat eden hanımı Ferûhzâde kızı Rukiye hatunun kabri civarındadır. Bostan-ı Efruz-ı Cenân, şerh-i Buhari-i Şerif ile Hadis-i gusl, Şerh-i müslim-il tasaf, Şerh-i divân-ı hafız, Şerh-islâmiyet-ul acem eserlerindedir.

Dizelerinden: *Elinle ettiğin hayrı dilinle eyleme zayı.*

Hâkimi

Edirne'li şairlerdendir. Edirne'de medrese yaptıran Çuhacızâde Ahmet Efendinin oğlu olup Kara Ferye kadısı iken "H. 1018-M. 1609" da vefat etmiştir.

Hami Çelebi

Edirne'de çıkan şairlerden olup divan katipliği yapmış ve Çığalazâde ile İran Seferine giderek "H.1046-M.1636" tarihinde Diyarbakır'da vefat etmiştir.

Hafız Mustafa Efendi (Sarı Memi)

Edirne'li şairlerden olup Kara Feryede medrese hocası iken vefat etmiştir.

Hüseyin Çelebi (Pervanezâde)

Sipahi ve şair olup Edirne'lidir. "H.1032-M.1622" tarihinde Bağdat'ta katledilmiştir.

Hatemi İbrahim Bey (Sipahi)

Sancak beyi Mehmet Bey'in oğlu olup Edirne'lidir. Düzenlenmiş divanı vardır. Edirne'li Memi zâde'nin "Hatemiye Tövbe vü Tevfikle İrüp Ecel, Buldu Hüsü-ü Hatime târih-i hatmı-ı bî bedel" tarihinin söylediği gibi "H.1004-M. 1595" de Edirne'de vefat etti.

Eserlerinden:

Tiz-i reftar olanın payına dâmen dolaşır,
İrdişür menzil-ü mahsûdüna aheste giden

Hayali Mehmet Bey

Ünlü şairlerden olup vardar Yenicelidir. Edirne'de Kirişhane

semtinde oturmuştur. Edirne'ye geldikçe Kanuni Sultan Süleyman'ın övgü ve beğenilerini topladı. "Sözü dilde hayâli gözde kaldı" ölüm tarihi olup " H. 964-M.1556" dır. Kabri uzunkaldırım'da yaptırdığı mescidin kabristanındadır. Mezartaşında kitâbe yoktur.

Eserlerinden:

Mahub olur ki hattı gelir bin civan değer

Geçmiş zaman olur ki hayâli cihan değer.

Halid Hasan Efendi

Mevlevî şairlerinden olup İstanbulludur. II. Ordu levâzım 2. şube müdürü iken "H.1324:-M.1906" da Edirne'de vefat ile Muradiye Camii kabristanına gömülmüştür.

Eserlerinden: *Şerh-i aşkınâme-i Veled basılmıştır. Ayrıca Mevlana Celâlettin, Sadrettin-i Konevi adlarına basılmamış iki eseri vardır.*

Hulusi

Edirne'li şairlerden olup Edirne sarayı Gilman-ı haslarındanır.

Hızri (Tepegöz Hızır)

Edirne'li bilgin ve şairlerden olup Bursa'da Yıldırım Bayezid medresesinde hocalık etmiş ve Edirne'de vefat etmiştir.

Dai Mehmet Efendi (Sufizâde)

Edirne sarayı hocalarından olup Edirne'li şairlerdendir. Taşlık Camii hatibi iken "H.1044-M.1634" de vefat etmiştir. Şeyh Mehmet Cezeri'nin tecvit mukaddemesini manzum olarak çevirmiş ve evamil-i manzum olarak yazmıştır. Sultan Selim Camii harem kapısı üstündeki Arapça tarih bu kişindir.

Danişi Mustafa Efendi

Edirne'li şair ve medrese hocalarından olup "H. 1037-M.1627" de genç iken vefat etti. Uzunkaldırım kabristanında gömülüdür.

Derviş Oğlu Mustafa Efendi

Kadı Mustafa Efendinin oğlu olup Edirne'lidir. Bilgin ve şairlerdendir.

Destari

Sarıkcı İbrahim adında bir cerrahın oğludur. Şair ve tabiblerden olup Edirne بیمارhanesinde üçüncü tabib olmuştur. "H.1023-M.1614" de vefat etmiştir.

Rıza Mehmet Efendi (Zehrimârzâde Edirne'li)

Edirne'de yetişen bilgin ve şairlerdendir. "H.1982-M.1671" de Edirne'de vefat etmiştir. "Tezkire-i Şuerası" basılmış, divanı basılmamıştır.

Revani İlyas Çelebi

Yavuz Sultan Selim'e yakın Edirne'li bir şairdir. "H.903-M.1497" de İstanbul'da vefat etti. Düzenli divan ile "İşretnâme" adlı manzum bir eseri vardır.

Rüşdi (İmam Mehmet Efendi)

Salim tezkeresinde Mahlâsı Reşit olarak kayıtlı olup Edirne'li şairlerdendir. Edirne'de Vavlı Camii hatibi olup güzel yazı ve güzel sesi vardı. "H.1105-M.1693" de Edirne'de vefat etti. Uzunkaldırım kabristanına gömülmüştür.

Razi (Paydarzâde)

Edirne'den çıkan şair ve kadılardan olup adı Mehmettir. "H.1150-M.1737" vefat etti.

Rızaî (Kasapzâde Abdülkerim Efendi)

Dimetokalıdır. Üç dilde yazma gücüne sahip bir şairdir. "H.985-M.1577" de Edirne'de vefat etti.

Sehi Bey

Necati Bey izinden gelen Edirne'li bir şairdir. Osmanlı yazarları içinde ilk "Tezkiret-ül şuera" tertip edip yazarlardan olup "Heşt behişt" adlı bir tezkire yazmıştır. "H.955-M.1548" tarihinde Edirne'de vefat etmiştir.

Sezai (Hasan Efendi)

Edirne'de yetişmiş şairlerden olup Osmanlıların Hâfız-ı Şirazi'sidir. Gülşeni tarikatının baş taçlarındandır. "H.1151-M.1738" tarihinde vefat ile adlarını taşıyan dergâhta defnolunmuştur. Düzenli divanı ve Mektubat-ı Arifâneleri basılmıştır.

Sagari Gazaz Ali

Edirne'den çıkan şairlerden ve Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerini görmüş uzun ömürlülerdendir. Ömrünün sonlarında kabrini yaptırıp etrafına birer adet selvi, badem ve şeftali ağacı diktirmiş ve

Anınçin mezarım üstünde

Ben bu eşcarı böyle vaz ettim.

Ta gören sormadan bile hâlim

Bu cihan içre neyledim nettim.

Bir boyu serv gözü bâdânın,

Şeftalusine doyamadan gittim.

Arabzâde tekkesi kabristanında gömülü olduğu söyleniyor ise de kabri bulunamadı.

Şerefettin Şuayb Efendi

Erdemli Gülşeni şeyhlerinden ve şairlerinden olup Edirne'lidir. "H.1329- M. 1913" tarihinde vefat ile Müslim efendi dergâhına defnolundu. "Mizah-ül Meram fî Meziyet-ül Kelâm" adlı eseri basılmıştır.

Şevki Yusuf Efendi

Şair ve tarih yazarı olup Edirne'lidir. Sultan II. Beyazıt'ın divan katibi idi. Düzenli divanı vardır. Tarih-i âl-i Osman eserlerindedir.

Şahidi

Şehzade Cem'in defterdarı olup Edirneli şairlerindedir.

Şifayi

Edirne'li şair ve tabiblerden olup Arabistan ve İran'da uzun süre gezerek "H.1043-M. 1633" tarihinde Edirne'ye dönmüş ve Dar-üş Şifaya Reis-ül Etibba olarak atanmıştır.

Sabri Efendi (Sabri Mehmet Şerif Efendi)

Şairlerden Edirne'li ilmi Ahmet Efendinin oğlu olup Sultan IV.Murad Han'ın nedimlerindedir. Nefi onun şairlik gücünü över. Divanı basılmıştır. İstanbul'da "H.1055- M. 1645" de vefat ettiği anlatılır ise de Enis-ül Mûsâmirinde "H.1048-M.1638" de Rumeli'de vefat ettiği yazılıdır.

Sabayi Hayreddin Çelebi

II.Bayezid döneminde yetişmiş divan sahibi şair olup Edirne'lidir. Koca Davut Paşanın Bosna seferini anlatan onbeşbin dizelik mazumesi vardır. Edirne'de vefat etmiştir. El yazısı bir dergide Eski Cami mihrabı önünde gömülü olduğunu okuduysam da kabri mevcut değildir.

Sadık Bey

Edirne'li şairlerdendir. "H.1000-M.1591" tarihlerinde vefat etmiştir.

Sani'i Mehmet Çelebi

Attar Ahmet adında birinin oğlu olup Edirne'lidir. Tabib ve kimyager olup İstanbul'da Saraçhane başında sanat'ını yaparken "H.993/M.1585" de bir deney sonucu zehirlenip vefat etti.

Dizelerinden: *Dost başına bakar düşman ayağa*

Safai

Kanuni Sultan Süleyman dönemi şairlerinden olup Edirneli'dir. Cerrahlık ilmi ile de ilgili idi.

Safhi

Edirne'li şairlerden olup ömrünün sonunda Şeyh-ül harem oldu.

Siyami Zâde Efendi

Edirne'li şairlerden olup "H.1021-M.1612" de vefat ile İstanbul yolunda defnolunmuştur. Baştaşı 8 sene önce kayboldu.

Abdülkerim Efendi

Edirne'li erdem sahibi şair bir kişidir. "H.992-M.1584" de Edirne'de vefat etti. Manzum bir Mevlid-i Mebevi risâlesi vardır.

Oğlu Ömer Hamza

Şeyhlerden erdemli bir kişi olup Edirne'lidir. "H.986-M.1578" de "Enis-ül Ceys" adında bir ahlâk kitabı yazmıştır.

Abdül Hay Efendi

Tophane yokuşunda özel türbesinde gömülü Celveti şeyhlerinden saçlı İbrahim Efendinin oğlu olup Edirne'lidir. Çok ilâhileri vardır.

İlmi Mehmet Efendi (Arapzâde)

Erdemli bir kişi olup Edirne'lidir. Nakşi tekkesi yapımcısı olup "H.1130-M.1717" de Edirne'de vefat ile Tekkesi kabristanına gömülmüştür. Hâlen kabri durmaktadır. Bu tekke yıkılmaya yüz tutmuş iken "H.1330-M.1914" de belediye tarafından kamulaştırılarak yıktırılmış ve arsası belediye hastanesi bahçesine eklenmiştir. Edebiyatından:

Riya ve sem'ayı terk et kalemler meşreb ol İlmi,
Cihanın bûd-u mabudu hakikat iptiladır hep...

Örfi Mahmut Ağa

Erdem sahibi ve tarihçi bir kişi olup Edirne Bostancıbaşısı sohte Hacı Ali Ağanın oğludur. Edirne'de doğmuştur. "H.1192-M.1778" tarihinde vefat ile Şeyh-i Çelebi Camii yakınına gömüldü. 11 sene önce yerinde duran kabir taşları kayboldu. Mefhum-el Tevarih adlı iki cilt tarihi kendi el yazısı ile olarak Ali Emiri Efendi kütüphanesindedir. "Muhabbetnâme-i Örfi" ve Sultan III. Mustafa'ya sunduğu özet bir Edirne tarihçesi eserlerindedir ki bu eser "Çevri tarihi" adıyla basılmıştır.

Abdurrahman Hibri Çelebi

Medrese hocası ve kadılardan ve Edirne'den çıkan okumuş ve tarihçilerden olup Edirne'li Habbaz Zâde adıyla tanınan hoca Salbaş Hasan efendinin oğludur. "H.1012-M.1603" tarihinde doğmuştur. Edirne ve İstanbul'da eğitim ve öğrenimini tamamladıktan sonra hocalık mesleğine girerek "H.1040-M.1630" tarihinde Edirne'de Emir Kadı Medresesine hoca olmuş ve sonra kadılık mesleğine girip bu görevde bir hayli yerler dolaştıktan sonra "H.1087-M.1670" tarihinde Siroz kadısı iken vefat etmiştir. Hüseyin Vaizin Hadis-i Erbain ini Türkçeye çevirip yorumlamış ve "Rıza-ul Arifin" adıyla bir eser meydana getirmiştir. Defter-i Ahbar, Hadayik-ül Cevami, Evkat-ı Hamse risalesi, Tarih-i feth-i Bağdad, Tarih-i feth-i Revan, Dîvance yazmış olduğu eserlerdendir. Ancak en ünlüsü ve değerlisi "H.1046- M.1636" tarihinde yazmaya başladığı 14 fasılda "Enis-ül Mûsamirin" adındaki Edirne tarihçesidir. Bu eserin bazı hata ve noksanları olmakla beraber düzenleme ve anlatış bakımından yenilikçidir. Eserin adını bazı kişiler (Enis-e Misafirin) şeklinde kabul etmek isterseler de aslı mûsamirindir.

Abdürhanım Efendi (Şeyh-ül İslâm Menteşzâde)

Fıkıh bilgini bir kişi olup Bursalıdır. "H.1105-M.1693" tarihinde

Edirne'ye kadı ve "H.1127-M.1715" de Şeyh-ül İslam olup Sultan III. Ahmet Han beraberinde Edirne'ye gelerek "H.1128-M.1716" de burada vefat ile Zehrimar Mescidi kabristanında fetvalar sahibi Yenişehir Çatalcalı Ali Efendi kabri civarına gömüldü. Cride-tül Feraiz, Ta'likat-ı Ali el Beyzâvi eserlerindedir.

Abdurrahman Çelebi (Âbidi)

Nebî Halife adında birinin oğlu olup Edirne'lidir. Kadılarından danışment ve şair olup Eskizara kadısı iken "H.981-M.1573" tarihinde vefat etmiştir.

Abdüllatif (Edirne'li)

Bilginlerden Mehmet Riyazî Efendinin oğlu olup "H.1078-M.1667" de İstanbul'da vefat etmiştir. Lûtfî takma adlı divan şiirleri vardır.

Aşık Ali Ağa

Edirne sarayı Bostancı başlarından olup Yeni İmaret semtindedir. Edirne sarayı ve köşkleri hakkında Sultan IV. Mehmet Han'a verilmek üzere kaleme aldığı eseri, anlatış tarzı ve düzenleniş biçimi bakımından pek nefis eserlerden olup Edirne eski belediye başkanı Dilaver Bey tarafından "H.1328- M.1910" tarihinde bana armağan edilmişti. Birinci sayfasında "Ba-Allah Aşık Ali H.1065-M.1654" şeklinde yazılmış bir mühürün bulunmasına göre eserin, yazanın el yazısı veya onun kütüphanesine ait olduğu kesindir. Bulgarların "H.1329-M.1913" Martında şehre girişlerinde evimden alınıp yağmalanan 1200 ciltten aşkın değişik kitaplar arasında zayı oldu. Ali ağa "H.1088-M.1677" tarihinde vefat ile Tekke kapı kabristanına defnolunmuştur. Hâlen kabri duruyor.

Ali Medhi Efendi (Eskicizâde)

Erdemli kişilerden olup doğum yeri Dimetokaya yakın Helvacı köyüdür. "H.1243-M.1827" tarihinde vefat edip Zindanalı kabristanına defnolundu. Edirne bilginlerinin başı olduğu sırada "H.1241-M.1825" tarihinde Yeniçeriliğin kaldırılmasında Çirmen mutasarrıfı ve Edirne muhafızı Esat Paşa'ya önemli yardımlarda bulunmuştur.

İsa Gocu Şerhi, Emsile Şerhi, Terceme-i Cihet-i Vahdet ve çeviri olan Dürri Yetim başlıca eserlerindedir. El yazısı ile yazılı iki dergi Sultan Selim kütüphanesinde.

Ali Vahit Efendi

Bilginlerden Hay efendinin seçkin öğrencilerinden olup "Kiraz Ali Efendi" adıyla ünlüdür. "H.1198-M.1783" tarihinde doğup "H.1220-M.1805" de vefat ederek Şeyhî Çelebi Camii'ne yakın kabristana gömüldü. 16 yaşında İsa gocu şerhi, Fenâriye bir haşiye ve 19 yaşında Fevaid-i vahidiye al-el velediye adında bilginlik değerini de gösteren bir eser yazmıştır. Kabri bulunamadı.

Alaaddin Ali Çelebi (Kınaltzâde)

Osmanlı bilgin ve erdemlik sahiplerinin başında gelenlerinden edip ve düşünür bir kişidir. "H.916-M.1510" da Isparta da doğup "H.5 Ramazan 979-M.1571" de Edirne de vefat ile İstanbul yolunda nazır çeşmesi kabristanına defnedildi. Kabri durmakta ise de yıkılmaya yüz tutmuştur.

«Baştaşı kitâbesi»;

Ferid-i dehr vâhid-i zaman Ali Çelebi

Kiba'd-ı ömr azizeş be huld-u câvidan

Be sâl-i nuhsad ve heftâd-ı nuh vefat numünd

Be şehri Edirne der pençem meh-i remezan

Babası Fatih Sultan Mehmet Han'ın hocası Hamidi ve oğlu Tezkeret-ül Şüerra sahibi Hüseyin Çelebidir. Ahlâk-ı Âlâ en önemli eserlerindedir. Üç dilde düz yazı ve şair yazma gücünde divan sahibi bir şairdir. Şiirlerinden:

Zemin-i mekân belâdır, zaman medâr-ı gına

Budur saray-ı cihan nakşına zemîn-u zaman

İffeti

Edirne de saatçizâde Ahmet Efendinin oğludur. Burada eğitim görmüş şairlerden ve medrese hocalarından olup "H.1023-M.1614" de vefat etti.

Aşık Efendi (Mehmet)

Edirne'ye civar Ahır köyünde "H.892-M.1486" tarihinde doğmuştur. Erdemli bir kişi olup Yavuz Sultan Selim Han zamanında Mısır seferine katılmıştır. "H.975-M.1567" tarihinde Edirne de vefat ile Gülşeni Zaviyesine gömülmüştür.

Abdî, İtâbi, Askeri, Ata, İzâri, Atâyi, İlmî, Ahdi, Ali adlı kişiler de Edirne'den çıkan seçkin şairlerdendir.

Fitri İbrahim Efendi

Hadis bilginlerinin büyüklerinden olup Edirne'lidir. Buhari-i Şerif Şerhi ve Tuhfet-ün Nebi eserlerindedir. "H.1135-M.1722" de vefat edip Buçuktepe mezarlığına defnedilmiştir. Kabri Fitri Baba adıyla ziyaret yeridir.

Fani (Attar)

Edirne'de yetişen şairlerden olup hekimliği de vardır. Sultan IV.Murad Han'ın yakınlarından. Hekimliğe ait bir risaleyi Farsçadan çevirmiş ve "H.1003-M.1594" de bilmeceye ait manzum bir eser kaleme almıştır.

Fezayi

Adı derviş Mehmet olup Edirne'li şairlerdendir. İplikçilik ile geçinirdi.

Fayiz

Edirne'li olup bilginlerden ve Padişah huzuru ders hocalarındandır. Sultan Bayezid Han Medresesi hocası iken "H.1130-M.1717" de vefat etti.

Fütuhi Abdülaziz Efendi (Hattat)

Kadırlardan ve Edirne'li şairlerden olup güzel yazısı ile de ünlüdür. "H.1051-M.1641" de vefat ile Baba Demirtaş mescidi kabristanına gömülmüştür

Fenni Abdullah Efendi

Edirne'li şairlerden Hezâr-fen bir kişi olup "H.1007-M.1598" de vefat ile Tekke kapı mezarlığına gömüldü. Mezartaş bir kaç sene önce kayboldu.

Fahreddin-i Acemi (Molla Fahrettin)

İran bilginlerinden ve bilim yolunda Şerif Cür Cani yolunu izleyenlerdendir. Osmanlı ülkesine gelip Bursaya ve sonra ikinci Murad Han döneminde Edirne'ye müftü olarak atanmıştır. Edirne'ye Rafiziliği yaymak için gelmiş bazı Râfiziler Molla Fahreddinin verdiği fetva ile namazgâh ovasında yakılmışlardır. Ağaçpazarı semtinde Hacı Şakir Bey sokağında bir mescit yaptırmıştır ki geçen sene yıktırıldı.

Râfizilerin yakılmasını Fatih Sultan Mehmet Han, Cihannüma köşkü penceresinden seyretmiştir.

Fazlı, Fedayi, Fevzi, Faik bu kişiler de Edirne'li seçkin şairlerdendir.

Kudsi Abdullah Efendi

Şair ve erdemli kişilerden olup Alaşehirlidir. Edirne'de misafir olarak bulunduğu sırada "H.1130-M.1717" de vefat etti.

Kabuli Mustafa Efendi

Edirne'de yetişen erdemli şairlerden olup "H.1241-M.1825" tarihinde Edirne Şeriat mahkemesinde başkatip idi. Sonra mesleğini bırakıp Rufai tarikatına girmiş ve hazinadar Sinan mahallesindeki dergâhı yapıp içinde bir de kütüphane kurmuştur.

Kenz-ül Esrar, Mevsulat-ul Hidâye, düzenli Divânı ve Müşgülcüşâ adlı Farsça bir lügat, eserlerindedir. Güzel yazı yazanlardan olup 200 cildi aşkın değerli ve bulunmaz eseri eliyle yazıp kütüphanesine vakfetmiştir. "H.1244- M.1828" de vefat ile dergâhı kabristanına defnolundu. Kabri duruyor. Kütüphanesi harap ve nefis kitapları kaybolmuştur.

Kami Ahmet Çelebi (Mesnevihân-zâde)

Kadı ve şairlerden olup Edirne'lidir. Gazalının Kimyayı Saadetini çevirmeğe ve Menakib-i Ülema ile Tarih-i âl-i Osman'ı yazmaya başladı ise de tamamlayamayarak "H.987 Recebi başlarında-M.1579" da İstanbul'da vefat etti.

Dizelerinden:

*Çâk et yakamı gül gibi uşşaka sine aç,
Gül bahşiş eyle kullara şahım hazine aç*

Güfti Ali Efendi

Kadı ve şairlerden olup Edirne'lidir. "H.1088/M.1677" de vefat etmiştir. Divanı ve Tezkere-i Şüerası, Gamnâme, Şah ve Derviş adlarındaki şiirleri ile rubailerini içeren bir dergisi vardır.

Kısbî Mustafa Efendi

Edirne'de yetişen erdemli kişilerden olup "İbrenüma-yı devlet" adında "H. 1182/M.1768" Rusya seferine ait bir tarihçe yazmıştır. Adı geçen eserin bir nüshası Saray Müzesi Kütüphanesindedir.

Kısbî Mehmet Çelebi

Padişah divanı kâtiplerinden ve sipahilerin önde gelenlerindedir.

Açık ve düzgün yazan ve konuşan divan sahibi bir şairdir. "H.1050-M.1640" tarihinde vefat etmiştir.

Kerimi, Keşfi adlı kişiler de Edirne'den çıkan şairlerdendir.

Lali Mehmet Fedai Efendi

Kastamonu'lu olup Edirne'de oturan Gülşeni tarikatı şeyhlerindendir. Hazreti Sezai'nin en büyük halifesidir. "H.1112-M.1700" tarihinde vefat edip Gülşeni dergâhına defnolunmuştur. Divânçeleri ve Mesnevî-i şerifin başlangıcına bir şerhleri vardır.

Muhiddin Gülşeni

Gülşeni şeyhlerinden ve Edirne'den çıkan erdemli kişilerdendir. Şehrimizde eski köprüyü yaptıran Edirne'li Ekmekçizade Defderdar Ahmet Paşanın kardeşidir. (H.1014-M.1605) tarihinde vefat etmiştir. Düzenli Divanı ve Ahlâk- ı Hiram, Hakkel Yakın Fil Hikâyat-ı vel Nesâyih, Şerh-ül Erbain, Şerh-i Hadis-i Cibril, Müşâhid-el Vücut, Gazalnâme gibi otuza yakın bilim eseri vardır.

Halil Oğlu Mehmet (Edirneli)

Fitrî efendiye izleyenlerden olup vefatında Buçuktepe kabristanında üstadı yakınına defnolundu. Sultan Selim kütüphanesinde Mecma-ül Dürer vel İzer, Şerhi Hadis-i Erbain adlı eserleri vardır.

Mustafa Efendi (Hocakizâde)

Edirne'li bir kişi olup (H.998-M.1589) da İstanbul'da vefat etti. Metâlib-ül âliye adlı Arapça bir eseri ve Sad kelime-i imam Ali ve Kelimat-ı Ciharyâr-ı Güzine şerhleri vardır.

Mecdi Mehmet Çelebi (Edirneli)

Kadırlardan ve biyografi uzmanı şair bir kişidir. "H.999-M.1590" da İstanbul'da vefat etti.

Mehmet Bin Ahmet (Edirneli)

Hindistana seyahat ederek on sene Hint hükümdarı yanında kalıp dönmüş ve Kamus-ul etibba ve Nâmus-ul elibba adlı büyük bir eseri "H.1088-M.1677" tarihinde dilimize çevrilmiştir. Terceme-i Mualecat-ı ibni Baytar, Terceme-i Ber'et-ül Saat-i Min el Tıp, İl ebi Bekr-i Râzi, Terceme-i Tarikat-i Muhammediye, Terceme-i Bostan-ul Arifin, Terceme-i Durret-ül Burhan adlı eserlerin sahibidir.

Mevlevi Mehmet Saip Efendi di (Hattat Zâde El Hac)

Şair ve hattatlardan olup Edirne'lidir. "H.1192-M.1778" tarihinde vefat edip koğacılar kabristanına defnedildi. Eski Cami kapısı karşısında Arslanzâde kabristanında "H.1329-M.1913" senesinde terkedilmiş bir halde bulduğum mermer üzerine kazılmış büyük bir levhası cemaati İslâmiye dairesinin (şimdiki Halk Eğitim Merkezi) yapılışı sırasında büyük girişi içinde mermer sütunlar üstündeki yere koydurttum. Bu hattat'ın değerli yazıları var ise de levha tertibi ve girifti bakımından az bulunan nefis eserlerdendir.

Misali Hüseyin Çelebi

Edirne'de yetişen şairlerden olup "H.1016-M.1607" tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.

Nazira İbrahim Efendi

Kadı ve şairlerden Edirne'li bir kişi olup "H.1188-M.1774" de vefat etti. Kabri hakkında kesin bir bilgi yoktur. Birçok değerli eseri ve divanı vardır. Özet bir Edirne tarihi yazdığı söyleniyor ise de görmedim.

Necati Bey

Osmanlı şiirinin kurucularından divân sahibi olup Edirne'lidir. Leylâ ve Mecnun manzumesi, Kimya-i saadet çevirisi eserlerindedir. "H.914-M.1508" de İstanbul'da vefat etti.

Nihali İbrahim Çelebi

Edirne'li sipahi şairlerdendir. "H.1010-M.1601" tarihinde Edirne'de vefat etti. 11 sene önce Bademlik kabristanında mezartaşını tesadüfen gördüm. Bugün kaybolmuştur.

Nazmi Mehmet Bey

Edirne'li şairlerdendir. Mecma-ül Nezair adında bir eserini Padişaha sunarak ödüllendirildi. "H.955-M.1548" de vefat etmiştir.

Necip

Edirne'li damatzâde Mehmet Efendinin oğlu olup Edirne'li şairlerdendir. "H.1117-M. 1705" de vefat etti.

Natık

Edirne'li şairlerdendir. "H.1129-M.1716" da vefat etti.

Neşet Süleyman Efendi (Edirneli)

“H.1184-M.1770 “ de Edirne’de doğmuş, İstanbul’da oturmuş ve “H. 1222-M. 1807” vefat etmiştir. Tufan-ı Marifet adlı bir eseri ile Meslek-ül Emvar ve Menba-ül Esrar adlı çeviri bir eseri vardır. Divânı basılmıştır.

Nisari Çelebi

Adı Hüseyindir. Edirne’li şairlerden olup Sultan IV. Mehmet Han dönemi ileri gelenlerindendir. İstanbulda oturdu.

Nihani

Adı Durak olup Edirne’li şairlerdendir. Sultan II.Selim’in Şehzadeliği döneminde defterdar idi. Özel görevle İran’a gitmiştir. Kanuni Sultan Süleyman Han buyruğu ile idam olundu.

Valihi (Kurt Zâde)

Erdemli şairlerden olup Edirne’lidir. Sultan Selim Cami’inin ilk vaizidir. “H.994-M.1585” de vefat edip Şeyh Şucaaddin zaviyesine defnolundu.

Vecdi (Kebecizâde)

Edirne’li şair ve kadılarından olup Kanuni Sultan Süleyman Han döneminin başlarında ilbasan kadısı iken vefat etti.

Vehbi

Edirne’li şairlerden olup adı İbrahim’dir. “H.1112-M.1700” de Mısır’a giderken yolda vefat etmiştir.

Vecdi

Adı Cafer olup Edirne’li şairlerdendir. Kanuni Sultan Süleyman Han dönemi başlarında vefat etti. Anabacı öyküsü bu kişinin öyküsüdür.

Vahdeti Osman Efendi (Edirneli)

Doğum yeri Üsküp ise de Edirne’de yerleşip orada eğitim gördü. Seçkin şairlerdendir. “H.1135-M.1722” de vefat ile uzun kaldırım kabristanına defnolundu.

Vehbi Hüseyin Çelebi

Kanuni Sultan Süleyman Han dönemi şairlerinden olup Edirne'lidir.

Hatifi Abdurahman (Zahidizâde)

Kanuni Sultan Süleyman Han dönemi şairlerinden olup Edirne'lidir. Van seferine giderken Kayseri'de vefat etti.

Hadi (Memazâde)

Seçkin kadılarından olup Edirne'lidir. "H.1048-M.1638" de vefat etti. Nigâristanı Türkçeye çevirmiş ve güzîde adında tarihle ilgili bir eser yazmış ise de ikisi de tamamlanmamıştır.

Yakini

Sultan Süleyman Han dönemi şairlerinden olup Edirne'lidir.

Tamam

Edirne'nin fethinden beri geçen beşbuçuk asırdan fazla bir zaman içinde buradan çıkan ve burada göçen Osmanlı yetişkin kişileri pek çok ise de kabristanlarımızın bakımsızlığı çoğunun kabir taşlarının yok olmasına yol açmıştır. Ünlülerimizin hayat öyküleri tespit edilmemiş olmakla beraber eserlerinin ve kabir taşlarının da yok edilmeleri belgeleri büsbütün ortadan kaldırmaktadır. Kabristanlarımızın bugünkü durumu uygar ülkeler mezarlıkları karşısında her türlü üzüntüye değer bir haldedir.

LÜGATÇE

A

Ab-ı Hayat = Hayat Suyu, gençlik, ölümsüzlük suyu.

Alâmet=Görüntü, Belirti

Arşın= 68 cm. lik uzunluk ölçüsü.

Arzetme=Sunma, bilgi verme, takdim etme.

B

Bâb-ı âli= Yüksek kapı, Devlet yöneticisinin , sadrazamın resmi hizmet yeri.

Bab-üs Saade=Mutluluk kapısı.

Bâb-üs Selâm= Selâm, Tören kapısı.

Bâb-üs Süeda=Mutluluklar, Uğurlular kapısı.

C

Cebehâne=Cephanelik

Cemaat-ı İslâmiye=İslâm Topluluğu.

Cemak=Yan.

D

Darü'l Eytam-ı Şüheda= Şehit çocukları yuvası

Darü'l Hadis= içinde Hadis bilimi okutulan yer.

Darü'l Mâlûmat= Kız Öğretmen Okulu.

Darü'l Muallimim= Erkek Öğretmen Okulu.

Darü'l Şifa= Sağlık yurdu, Hastahane.

Devlet Şûrası= Danıştay Dimağ= Beyin

Divan-ı Humâyun= Padişah ve Veziriâzam başkanlığında toplanan Meclis, Bakanlar kurulu.

E

Etüv= Sıcak buhar aracılığı ile mikroplardan arındırma ve temizleme cihazı

Emrâz-ı nisâ= Karında su toplayan hastalık.

Erbâb-ı Yesar=Varlıklı, zengin kimseler.

Erzak= Azıklar, yenilen, içilen şeyler.

Evkaf= Vakıflar.

F

Fâdih=Bir kenti veya beldeyi alan komutan.

Ferik=Birinci ferik=Korgeneral, ikinci ferik=Tümgeneral.

Fetih=Bir beldeyi asker gücüyle alma, zaptetme.

Fevaid=Faydalar, Kârlar, Kazançlar.

Fodla=İmaret tipi aşevlerinde pişirilip yoksullara bedava dağıtılan pide tipi ekmek.

G

Galat=Yanlış

Ganimet=Harplerde elde edilen para ve mal gibi değerler.

Gureba=Garipler

Güzergâh= Yol, geçilen yer, geçit.

H

Hadika-i Fevaid=Faydalı bahçe.

Harem Dairesi=Saraylarda hanımların oturdukları bölüm.

Havz-ı Hanefî=Abdest şadırvanı.

Hazinedar= Hazineyi bekleyen sorumlu.

Hazret-i Fahr-i Kâinat=Hazret-i Muhammed

Herar-ı Fen=Çok Bilen.

Hicret=Göç

Hilâl-i Ahmer=Kızılay

Hırka-i Saadet=Peygamberimiz Hazreti Muhammedin Hırkası

Humayun= Padişah'a ait.

Hudavendigâr= Amir, hükümdar, I.Murad'ın unvanı.

İ

İdâdi= Orta okuldan sonra, yüksek okul için hazırlık okulu.

İlhâmî= İlhanlılar devletine ait.

İmaret=Halk arasındaki anlamı, içinde yemek pişirilip koksullara parasız olarak verilen aşevi.

İsm-i Celâl=Tanrının "Allah" adı.

K

Kaval Minare=Şerefenin üst kapısından bakılınca alttaki giriş başlığı görülen minare yapısı.

Kazasker=Ordu kadısı.

Kethuda=Sorumlu vekil. müsteşar

M

Mâbeyinci=Padişahla yönetici arasındaki bağlantıyı kuran görevli.

Mahfel=Padişahların veya müezzinlerin namaz kılp görev yaptıkları Cami içindeki yüksek yer.

Maksure=Küçük Köşk

Mekteb-i İdâdi-i Mülkî= Ortaokul üstü sivil okul

Mekteb-i Sultânî=Lise

Mekteb-i Rüşdiye=Ortaokul.

Melce-i Eytan=Yetimhâne, Kimsesiz çocuklar yurdu.

Menşûr=Egemenlik belgesi.

Mezkûr=Yazılmış, adı geçmiş.

Mescit=Namaz kılınan yer.

Mesnevihân=Mesnevi okuyan.

Mevlevihâne=Mevlevi tarikatı tekkesi.

Miftah Ağası=Anahtar sorumlusu

Muattar= Kokulu

Müdderris=Hoca, profesör.

Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye= Sağlık Hayır Kurumları.

Müşir=Mareşal

Müşirlik Dairesi=Mareşallık Binası.

P

Perestîşkâr= Çok seven, saygı besleyen.

R

Red if=İhtiyat Asker.

Rehnuma=Kılavuz, rehber, yol gösteren.

Reis-ül Etibba= Baştabip, Hekimbaşı.

Reis-ül Müdderrisin= Baş Hoca

S

Sema= Övgü

Ş

Şop=Bulgar piyade askeri.

Şeriat Mahkemesi=Dini kanunların uygulandığı mahkeme.

Şeyh-ül İslâm= En büyük dini yetkili.

Şeyh-ül Harem=Mekke kentinde halife tarafından görevlendirilen kişi.

T

Tabhâne=Yoksulların barınmaları ve konukları için yapılan hayır kurumu.

Konuk evi

Tahrip= Yıkma, zarar verme.

Tâhin=Öğretmen.

Teberderân=Baltacılar.

Tefrika=Ayrıcalık, fitne ve fesat sokma.

Tekfur=Bizans imparatorluğunun Valilik derecesindeki yönetici hizmetinde bulunan kişi.

Tephir Dairesi=Sıcak buharla mikroplardan arındırma yeri cihazı, etüv odası.

V

Vayvoda=islavca bir sözcük olup reis, subaşı, ağa anlamında kullanılır.

Z

Zahire= Yenebilecek arpa, buğday, mısır gibi tahıllar.

KAYNAKÇA

Osmanlı Tarihlerinden

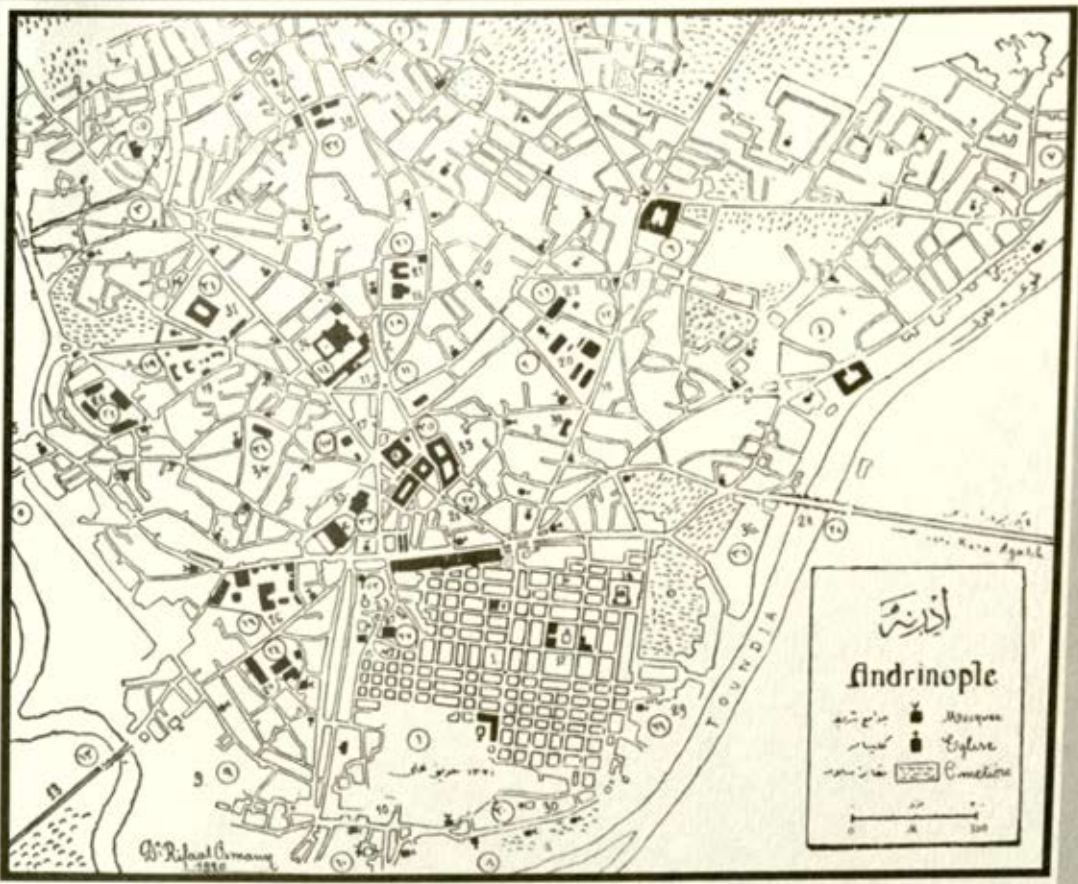
Tâ'c-üt Tevârih, Aşıkpaşa Zade, Solak Zade Tarihi, Naima Tarihi, Küçük Çelebi Zade Asım Tarihi, Suphî, İzzî, Vâsıf Tarihi, Ata Tarihi, Cevdet Paşa Tarihi, Lûtfî Tarihi, Haber-i Sahih, Selânîki Tarihi, Yeni Osmanlı Tarihi, Târih-i eb'ül Faruk.

Tezkereler

Tezkere-i Rıza, Tezkere-i Lâtif, Tezkere-i Sehi, Tezkere-i Salim, Kınalı Zade Tezkeresi, Fatin Tezkeresi.

Özel Tarihler

Enis-ül Mûsâmîrin (Edirne'li Hibri Abdurrahman Çelebinin [H:1046-M:] tarihinden yazdığı Edirne tarihçesi), (Edirne'li Örfî Mahmut Ağa'nın [H:1172/M:] da yazdığı eser, (Edirne Bostan başlarından Aşık Ali Ağa'nın IV.Sultan Mehmed Han'a sunmak üzere yazdığı tarih. Saray ve köşklere aittir.) Evliya Çelebi Seyahatnamesinin Edirne faslı, Edirne'li Ahmet Badi Efendi'nin Riyâz-ı Belde-i Edirne adlı eseri, Edirne Belediye Başkanı Şevket Be/in [H:1308/M:1890]seneleri İl yıllığında toplayıp yazdığı Tarihi bilgiler, Muallim Bursalı Tâhir Bey ve (Osmanlı Mücellifleri) adlı eserleri, Edirne şeriat mahkemelerinin iki asırlık eski kayıtları.

- 1- Kaleiçi
- 2- Kiyık
- 3- Muradiye
- 4- Süleymâniye
- 5- Saraçhane
- 6- Ayşekadın
- 7- Kirişhane
- 8- Tabakhane
- 9- At Pazarı
- 10- Kafeskapı
- 11- Yedi yol ağı
- 12- İstanbul yolu
- 13- Yalnızgöz köprüsü
- 14- Sultan Selim Câmii
- 15- Muradiye Câmii
- 16- Vilâyet Dairesi
- 17- Belediye Dairesi
- 18- İslam Cemaatı Dairesi
- 19- Belediye Hastahanesi
- 20- Lise ve Erkek Öğretmen Okulu
- 21- Kız Öğretmen Okulu

- 22- Santa Mariya Lurd (Rahibeler Okulu)
- 23- Maarif Bahçesi
- 24- Sanayi Mektebi
- 25- Osmanlı Bankası
- 26- Sanayi Kışlası (Dârü'l Eytam buradadır.)
- 27- Rum Jimnaz Okulu
- 28- Eski Köprü
- 29- Darü'l Hadis
- 30- Aya İstiratya Kilisesi
- 31- Askeri İdâdi okulu
- 32- İş Yurdu (Balkan savaşıdan sonra kurulmuş olan mensucat fabrikası)
- 33- Kumandanlık dairesi ve Üç Şerefeli Câmî
- 34- Dârü'l İrfan okulu
- 35- Rüstempaşa Hanı
- 36- İskele (H: 1265-M: 1857/1862 tarihlerine kadar nehir yoluyla Ege Denizi bağlantısı büyük yelkenliler ile yapılarak bu yere taşındığından İskele adıyla söylenmekte idi.)
- 37- Toros Ermeni Kilisesi
- 38- Büyük Havra
- 39- Alyans İsrailiyet

Tarihin en eski ve önemli yerleşim merkezlerinden biri olan Edirne'yi yerli ve yabancılara anlatmak ve tanıtmak amacıyla, 1920'li yıllarda kaleme alınmış olan bu önemli eser, hem şehrin tarihî yadigârları hakkında bilgi vermekte, hem de o yıllar içinde yaşanan acı olaylardan kesitler sunmaktadır.

Büyük bir vatansever olan Dr. Rifat Osman, kitabını, Edirne'nin uluslar arasında el değiştirip pazarlık konusu edildiği acılı günler içinde kaleme aldığı için satırlarında büyük bir heyecan göze çarpmaktadır. Zaten eserine Farsça bir birleşik sıfat olan ve Türkçemizde "Yol gösteren", "Kılavuz", "Rehber" gibi anlamlara gelen "Rehnûma" ismini koyarken de bu heyecanı duyduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Trakya Üniversitesi Merkez Kütüphanesi

* 0 1 0 9 3 6 7 *

255.07.02.01.06./13/0109367

Trakya Üniversitesi Merkez Kütüphanesi

* 0 1 0 9 3 6 7 *

255.07.02.01.06./13/0109367